

CAPÍTOL V

LA PINTURA EN TELA

EN l'història de la pintura catalana trescentista hi té la seva importància la pintura en tela o sobre drap.

Aquesta fou practicada desde la més remota antiguitat, conforme han demostrat els estudis d'egiptologia. El monjo Heracli, en el llibre III, *De coloribus et artibus romanorum*, titula un capítol, que es el XXVI, «*si vis pingere lini pannum et aurum in ipso ponere*»: explicant que deuen pendre's pergamins o trossos d'aquests, que seran posats a bullir en una olla amb aigua; quan estigui feta aquesta mena d'aiguacuit, haurà de ficar-s'hi 'l drap, traient-lo seguidament i estenent-lo sobre una fusta molla (*et de super tabulam in aquam extende*), deixant-lo així fins que sigui ben sec. Després el drap serà brunyit de per totes parts, amb pedra de vidre, estenent-se'l ben lligat amb fil a unes fustes i donant-s'hi els colors destrempats a la cola, a l'ou o a la goma. En el capítol següent, rotulat *Quomodo pannum ponitur in auro*, indica que per posar or en el drap haurà de ser desfet amb la destempradura i finalment pulit.

En el segle XIV nostres pintors no estaven pas clarament dividits en *retaulers* i *cortiners*, sinó que molts artistes, després de pintar un retaule, no's donaven de menys de colorir un drap de pinzell, una cortina, una bandera, etc. No obstant, es cert que hi havia pintors, sobretot de la classe modesta, que tota la vida la passaven fent feines propies dels cortiners.

Podem citar una sèrie de noms de pintors de draps. En 1331

hi havia a València un Miquel Peris o Pérez, que decorava cortines i caixes. El vigatà Antoni de Comella, mort en Octubre de 1339, no era pas gaire cosa més que un cortiner, llegint-se que tenia entre sos béns «quosdam teles cum suis apparamentis», i «quosdam alias teles sine aparamentis». En 1399, l'Antoni Ulsina es conegut com a *mestre de cortines*, rebent de l'escrivà del Consell barceloní 46 sous, per uns paraments de cavalls que servien per la festa de Corpus i portaven l'escut de Sant Jordi.

Molt variats foren els objectes de tela que rebien pintures. Hi havia frontals d'altar, com un que's descriu, en l'any 1375, en l'altar major de l'iglesia de Munter: «unum pali pictum de nigro de opere d'en Baldrons». ¹ En 1402, a Vilanova de Sau, hi havia en l'iglesia, «1 pali de drap pintat ab son frontal tot d'una meya». En l'iglesia de la Mercè de Vich, quatre anys després, s'hi descrivia: «un pali de pinzell detràs de les ymages a la paret». Aquestes imatges eren una Mare de Déu i una Santa Bàrbara; notant-se a més que, «sobre lo dit pali, altre pali de pinzell ab ymages», trobant-se encara altre «pali de pinzell ab son frontal de poc valor». ²

A Malla, en 1385, hi podem observar «iii capes panni lini pintat», i en 1410, en la capella de Santa Eulàlia de Vich, un «vestiment ab la casula de drap de canemaç o de li pintat ab diverses senyals e manible estola semblants ab tot son compliment». ³

Sobretot la pintura en drap del trescents la veiem esplaïar-se en una especie de tapissos fets de tela grollera, que rebien pintures i representacions a vegades complicadíssimes i que feien la servitut dels draps de ras. S'anomenaven *draps de paret* o *draps de pinzell*. El contracte per la pintura de l'imponderable capella de Sant Miquel de Pedralbes, obra encarregada a en Ferrer Bassa en 1343, fa al·lusió a que les histories «deuen haber cortines a manera de draps de parets». El Rei Cerimoniós, en 1347, feia relació de que havien sigut portades d'Avinyó, «depenctes en un drap les mages dels Reis de baix scrits es a saber Julius Cesar, Ector, Alexander, Judas Macabeu, David, Josué,

1) C. F.: *Inventaris dispersos*.

2) C. F.: *Inventaris*, dels notaris Escayó i Poqui.

3) C. F.: *Manual*, de Guillem Mateu.

Carles Maynés, Godofret de Boullós e del Rey Artius». I el mateix Rei, en 1351, feia comprar per son ús un drap «cum historia novem militum».¹

En els inventaris vigatans no hi falten referencies a la matèria que'ns ocupa. Així, en 1382, en una iglesia, que sembla ser la dels freres mercenaris de Vich, s'hi anota : «1 drap pintat ab historia de Sancta Maria e Sanct Jaume», i encara «1 drap pintat de la Passió». A casa en Francesc de Clos, mort en 1395, s'hi troba : «1 drap de paret pintat».² L'inventari del Rei Martí, diferents vegades al·ludeix a aquesta mena de teles, trobant-s'hi «1 drap de peret de pinzell de diverses colors storiati de viii dones quis banyen en un bany dins un pavelló e sis figures domens de a cavall e a peu qui casan servos ab cans ab diverses ramatges e titols en lo camp ab sengles cartells».³

L'indicació que hem feta de draps de pinzell adquirits a Avinyó, ens indica que alguns vindrien de fora nostre país. Així també, en 1371, entre 'ls béns de l'Andreu Desplà, s'hi troba «unum drap de paret francés pintat».⁴

Els llits i certs mobles degueren tenir cortines fetes de drap pintat. Ja, en 1360, entre lo posseït pel sub-sagristà vigatà Pere de l'Avenç, se parla de «1 cortina depicta» i també «11 troces de fustani pintat». En 1396, en Bernat de Torres, prevere, tenia prop d'un llit, «una cortina pintada antiga ab diverses pintures». En 1361, en Jaume Cardó, usava «sex marssapans pintats». En 1401, en un inventari den Roger de Malla, hi notem «1 drap pintat de pintura de blau scu e blau clar». Quatre anys després, el forner Bartomeu Urgell, podia llegar «i. sobresel sobre lo lit de obra de pinsel ab senyals reysals». Na Margarida de Bellfort, esposa den Bernat Ferrer, en 1410, moria posseïnt «1 bancal de lit pintat»; i en aquest mateix temps, en Jaume Vall «un stoig pintat de drap qui penja a la paret dins lo qual ha un mirall».⁵

1) RUBIÓ : Vol. I, doc. CXXXV i CLVII.

2) C. F. : *Inventaris dispersos*.

3) Edició *L'Avenç* : pàg. 101 i a més pàg. 61.

4) C. F. : *Inventaris dispersos*.

5) C. F. : *Inventaris dispersos*, i dels notaris Escayó i Poqui.

Notícies posteriors sobre aquesta mena de pintures podríem donar-les amb abundància.¹

Ab tot i la documentació que fa referència a pintura trescentista sobre drap, hem de confessar que no 'ns es possible retreure un sol exemplar existent, per més que podríem fer referència a algun que pertany al segle que segueix. La mateixa condició de tals pintures, sempre considerades com a obra supletoria d'altres de major treball, ha sigut causa de la seva desaparició. Els col·leccionistes de teixits guarden alguns draps, que s'atribueixen al segle XIV i fins a època més antiga, que són pintats o tenyits ab motius de decoració molt senzills, que's consideren com a produïts mitjançant l'estampació ab motllos xilogràfics. Ja 's compendrà que aquests draps, de producció molt basta, no pertanyen a la materia exposada en les anteriors ratlles.

1) Vegi-s els articles *Pintors cortiners y de portes d'orgue* i *Els draps de pinzell* inserits a la *Pàgina Artística de La Veu de Catalunya*, núms. 474 i 141. D'algun pintor sabem que dibuixà o colorí teles que devien brodar-se. Així consta den Domingo Valls en 1379.

Tenen encara alguna importància en l'història de la nostra pintura trescentista els pintors de vidrieres i 'ls pintors guadamacilers. No 'ns estendrem a parlar dels uns ni dels altres, ja que tenen un interès secundari, sols farem referència als estudis sobre *Guadamils catalans* i *De vidrieres i vidriers catalans*, publicats en la *Pàgina Artística de La Veu de Catalunya*, núms. 191 i 476, 480, 486 i 492.

Escassa es l'importància que tingué en nostre país la pintura en cera, podent-s'hi fer referència per lo que se sab d'alguns artistes, que decoraren ciris i brandons, tals com en Bernat sa Parra (1335), Paul (1393), Valls (1379), Pere Cardona (1394) i Martí de Bas (1401).

CAPÍTOL VI

NOTES DOCUMENTALS RELATIVES ALS PINTORS TRESCENTISTES

ADAVERT, R. — Pintor de Perpinyà, que es citat com a testimoni en la darrera voluntat den Pere Baró, del seu mateix ofici; testament datat a 8 de Juny de 1399.

Pere VIDAL : *Recherches relatives a l'Histoire des Beaux-Arts et Belles-Lettres en Roussillon depuis le XIe siècle jusqu'au XVIe.* Publicades en el *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales*, 1886.

ALEMANY, Joan. — Es aquest pintor el primer dels que portaren el nom, que ha donat molt que escriure als qui han parlat de pintura catalana. Res indica que ell fos estranger, vingut del centre d'Europa, per més que tampoc hi ha cap indici que permeti afirmar que era del tot originari de la nostra terra, en la que'l nom d'Alemanys o Alamany hi es desde temps ben antics.

Den Joan Alemany se sab que fou un pintor que, a 26 d'Octubre de 1395, era a Manresa, on tractava amb el mercader Bernat de Gamisans, acabant les pintures del cor i capella de Sant Domènec de Manresa, establint fer-hi lo següent:

«Primerament sede magestatis sie tot blanch e brondat ab los emversos vermells lo cap dor fi ab la diadema dor fi e la barba dor fi e de color segons que sera conegut que estiga millor per en Barthomeu Amergos, Pere Nadal e Berenguer Ricolf. La col sera tota dor fi e dins vermell. Totes les fulles seran dor fi ab zerco de part detras los tabernacles seran tots dor fi e les finestretetes dels dits tabernacles de azur daçre. Totes les mos-

quetes seran dor fi, les testes dels angels e les ales seran dor fi, les armes dels dits angels seran de colors segons ques pertany, e los dits angels seran vestits de diverses colors. La ymage de la verge maria sera ab lo cors dor fi bronit ab lo mantell de atzur dacre. Langel principal de la salutacio sera blanch sembrat de caxellets e ab les ales e ab los cabells dor fi.

»En tot aço que diu que haya or enten que sia or de flori de florençia. E sia tot fet a conexensa dels dits.»

Joaquim SARRET I ARBÓS : *Art i artistes manresans*, pág. 21.

ALEXANDER. — Un davant d'altar pintat, pertanyent a l'antiga abadia de Sant Genís les Fonts (Rosselló), en la capella de la Verge de Montserrat, porta la llegenda : «Magister Alexander ista opera fecit». Se'l té al mestre Alexander com a vivint a finals del segle XIII o a principis del següent.

Julià BERNAT ALART : *Notes historiques sur la Peinture et les Peintres roussillonnais*, publicades en el vol. XIX (any 1872), del *Bull. de la S. A. S. et L. des Pyr. Orient.*, pàgs. 203, 207. — L. de BONNEFOI : *Epigraphie Roussillonnaise*, publicada en el vol. XXVII del citat *Bull. de la S. A. S. et L.* — Pere VIDAL : Vol. XXVII del *Bull.*, 1886, pág. 179. — Abbé Jean CAPEILLE : *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*.

⊗

AMBLART, Guillem. — Pintor que se sab que visqué a Perpinyà, desde 1348 a 1367.

VIDAL : *Recherches*, pág. 173. — SANPERE : *Pintura Mig-èval Catalana : Els Trescentistes*, vol. I, pág. 260.

AMERGOS, Bartomeu. — Citat amb altres a Manresa, a 26 d'Octubre de 1395, com a perit per una obra pictòrica.

Vide ALEMANY, Joan.

⊗

ANFÓS O ENFÓS, Bartomeu. — Rossellonès, de 1321 i 1331.

Vide *Els Trescentistes*, vol. I, pàgs. 117 i 118.

⊗

ANFÓS, Martí. — Fill del pintor Anfós de Bruges, habitant a Perpinyà, de 1325 a 1331.

CAPEILLE : *Dictionnaire*.

orfebre (Durlat,
Les Anciens Roussillon
p. 53)

ARCHALIES, Ramon de. — Pintor de Barcelona, ja mort a 2 d'Octubre de 1308. En 1337 es cita un pintor d'igual nom, difunt. ⊗

Josep MAS : *Bol. de la R. A. de B. L. de Barcelona*, vol. VI, pàg. 250. —
RUEIÓ I LLUCH : *Documents*, vol. II, pàg. 395.

ARMENTERA, Pere de. — Pintor de Girona, citat en document de mitjans de l'anyada de 1330. ⊗

Arxiu de Protocols de Girona. Nota del Sr. Francesc MARTORELL.

ARNAU. — Mestre pintor de Perpinyà, a qui, a 3 de les nones de Setembre (dia 3) de l'any 1300, se li reconeixen deure 50 sous per la pintura que havia fet en l'iglesia de Sant Pol de Sant Joan de les Abadesses. ⊗

El document diu : «Ego Raymundus Sabaterii de sancto johanne confiteor me debere vobis magistro Arnaldo pictori de perpiniano L. solidos monete barchinonensis de terno ratione opesis picture quam vos fecistis in ecclesia beatorum johannis et pauli quos L. solidos ego tenebam in comanda nomine guillermi de noguerio capellani quondam ecclesia beatorum johannis et pauli ad opus picture dicte ecclesie et quos L. solidos dimisserat dictus raymundus sabaterrii et vobis promitto solvere in primo festo omnium sanctorum...»

Arxiu de Sant Joan de les Abadesses : *Manuals Curia*, f. 39, volum plec. II, del notari Arnau de TORRENT. Nota donada per Mn. Josep MASDEU.

(1385)

ARNAU. — Rossellonès, de finals de segle. Vegi-s PERALLADES.

ASBERT, Berenguer. — Pintor barceloní en 1389.

Josep PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

BALDRONS. — Un inventari de l'iglesia de Munter, de 1375, diu que a l'altar major hi havia un pali «pictum de nigro de opere den Baldrons». Era un pintor?

Curia Fumada de Vich : *Lligall d'Inventaris dispersos*.

BANAN, Pere. — Pintor rossellonès en 1364.

Vide vol. I, pàg. 260.

BARATA, Ferran. — Pintor de Barcelona en 1327.

Vide vol. I, pàg. 125.

BARATA, Gabriel. — Barceloní, pintor de 25 de Gener de 1400.

SANPERE : *Cuatrocentistas*, vol. I, pàg. 114.

BARCELONA Francesc. — *Quondam*, pintor de Tarragona. En 1404, sa esposa Joana restitueix una casa a Jaume Sabater.

Nota comunicada per Mn. Sanç CAPDEVILA.

BARDINA, Ferrer. — Pintor exempt d'anar a l'host barcelonina, vers Tona, en 1374. Era mort ja en 1379.

Arxiu Municipal de Barcelona. — RUBIÓ : *Documents*, vol. II, pàg. 395.

BARÓ, Joan. — Pintor, fill de Pere Baró, el vell, que, a 16 de Juliol de 1400, rebia del Procurador reial 2 lliures 1 sou i 6 diners, per haver pintat unes fustes en la teulada del pati del castell de Perpinyà. En 1452 encara 's troba un Joan Baró pintant vidrieres.

VIDAL : *Recherches*, pàgs. 209 a 211.

BARÓ, Pere. — Artista perpinyanès, el qual vivia a 16 d'Octubre de 1367, i de qui 's troben notícies a 12 d'Abril de 1370. A 4 de Novembre del dit any, féu tracte amb els parroquians de Santa Eugènia d'Ortafà, per acabar, dintre quatre mesos, unes obres de pintura, que tenia llestes i satisfetes de paga als 2 de Març de 1371. Entre aquestes obres hi havia «una bossa, una llanterna ab argent deurat», segons la manera com era pintat «aquel cobercia de Vals per hons», i pintar un «argmari ab asteles. Item. un cobertz os cimbori que es sobre l'artar de blau ab steles e ab la luna e solel». Les parets entorn l'altar, la porta del vestuari i fer les «images de pint» a la paret, prop la porta, ço es de Sant Pere i de Sant Pau, pel preu de 7 lliures barceloneses. Amb data de 29 de Desembre de 1372, se'l troba novament.

En 1379 se li donaren 11 sous per diversos senyals que féu en l'armari de la casa de la Procuració i en alguns llibres de l'ofici; se li pagà dels béns reials.

Amb data de 1381, se li diu *senior*. Dos anys després féu l'*obra*

del *Corpus* per l'iglesia de Sant Esteve de Salses, obra que si no quedava bé, com volien els encarregats, es posariaa coneixença del rector o de dos mestres, segons acord del dia 7 de Desembre. Als 24 de Setembre de 1384 actuava de testimoni, i a 27 d'Agost de 1388 convenia amb els cònsuls de l'iglesia de Sant Cebrià la pintura del retaule amb l'història de Santa Maria, fixant-se'l preu de 31 lliures, havent-lo d'ajudar son fill Pere, i tenir-lo llest per Nadal, retaule que portaria tabernacle d'or fi i guardapols d'atzur d'Alemanya amb argent daurat. Un document l'al·ludeix en 1390, sabent-se que morí a 20 de Juny de 1399, dotze dies després d'haver fet testament. L'inventari dels seus béns, que constitueix un document interessantíssim, va datat de 28 de Juny del mateix any ja citat. Segons aquest document, el pintor tenia diferents treballs en obra i no acabats, fent-se referencia als següents: «dos imatges de fusta daurades qui son stades de la yglesia d'Eune. vi leons qui son stats de l'eglesse d'Eune, un rerataule de Cauders splegat. Unes taules acabades de la muller d'en Franci Batlle. Un rerataule splegat de Vilalonga dels Monts. Una boada de portal acabada de Arlés. Un armari del corpus que's stat d'Eune ab una lanterna en sus. Unum monumentum qui es de Girona».

VIDAL : *Recherches*. — RUBIÓ : *Documents*, vol. II, doc. CCXVI, pàgs. 191 a 207.

BARÓ, Pere. — Fill gran de l'altre pintor del mateix nom. Se'l troba citat a 15 de Juny de 1381. A 27 d'Agost de 1388 el seu pare s'encarregava de fer un retaule i un, també, ell; però, no obstant i això, a 13 de Juny de 1397, ell sol tractava amb els obrers de Padulls (França) per fer i reparar un armari de fusta per incloure-hi 'l Cos de Crist, armari «in fusti in quo reponitur Corpus Domini nostri XPI et ejus custodia, videlicet de simili fusta et de simili talla et opere» com l'armari de l'iglesia de Pollestres, havent de daurar-lo d'or fi «et illud quod erit de azur sit de azur dacre» pel preu de 17 lliures. En 1399 era viudo i pare denombrosa prole, però, amb tot, va tornar-se a casar amb Maria Montalva, matrimoni que degué durar pòc, ja que féu testament a 5 de Juliol de 1400; essent sa esposa viuda, als 24 d'Octubre

de 1401, la que, en 1405, tractà amb un Arnau, pintor de Perpinyà, arrendant-li una casa. L'inventari dels seus béns sembla demostrar que aquest artista pintava i esculpia.

VIDAL : *Recherches*, pàgs. 207 a 209; *Perpignan*, pàg. 181.

BAROT, Berenguer. — Pintor de Barcelona, de qui parlen documents de 2 de Juny de 1367 i 5 d'Abril següent.

Era nebot den Guillem Barot, pintor, i ambdós foren presos, amb motiu d'unes bandositats, a 1 de Setembre de 1361. El Berenguer se'l cita en 1370 com acusat de crims.

MAS: *Bol. de la R. A. de B. L.*, VI, pàg. 252. — RUBIÓ: Vol. II, pàg. 395.

BARRAU, Pere. — Pintor de Perpinyà, mencionat a 28 de Maig de 1354.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 185.

BARTOMEU. — Mestre pintor barceloní en l'any 1374, exempt d'anar a l'host de Tona.

Arxiu Municipal de Barcelona. — PUIGGARÍ : *Art. cat. inéd.*, serie II.

BASSA, Arnau. — Fill den Ferrer, pintor d'imatges en 1348. Vide vol. I, pàgs. 236 i 253.

BASSA, Berenguer. — Pintor de Barcelona, de la mort del qual fou acusat un tal Simó Torrès, frener, a 15 de Desembre de 1363.

RUBIÓ : *Documents*, vol. II, pàg. 396.

BASSA, Ferrer. — Vegin-se algunes notes complementaries de les dades referents al pintor d'aquest nom:

A 28 de Juny de 1324, se'l cita com a pintor ciutadà de Barcelona, fent una àpoca de 300 sous per haver pintat les dues capelles a Sitges, per encàrrec den Bernat de Fonollar, rebent, a més, 30 sous per haver pintat dues creus per a les dites capelles.

Una carta del Rei Alfons III, datada a Montblanch, a 9 d'Agost de 1333, el cita dient que havia començat a pintar i historiar el llibre dels *Usatges y Constitucions de Catalunya*, que ha-

FIG. 39. — FERRER BASSA (1346): DETALL DEL NAIXEMENT DEL SALVADOR
(Pedralbes)

FIG. 40. — FERRER BASSA (1346) : DETALL DE LA CORONACIÓ DE LA VERGE
(Pedralbes)

via fet escriure per ordre reial el Conseller en Ramon Vinader, doctor en lleis. El Rei encarregava que'l pintor «concicius potuerit depingat». El pintor, en un compte de 15 de Febrer de 1334, rebé 200 sous barcelonesos per sos treballs «in quodam li

FIG. 41. — FERRER BASSA (atribuït)
SANT BERNAT DE CLARAVAL APAIVAGANT UNA TEMPESTAT
(Museu Episcopal de Vich)

bro nostro usaticorum quam illuminavit». El mateix Rei, a 4 de les kalendes de Setembre de 1335, li feia pagar part de 2,000 sous, deguts per un retaule. Pere IV, a 14 de Setembre de 1344, li feia pagar 26 lliures, 8 sous, 7 diners que faltaven pagar-li per la pintura d'un retaule del Palau reial de Barcelona, amb «commendabilibus et subtilissimis imaginibus Jesu-Cristi et beate Marie Virginis». En el segon semestre de 1339 el Tresorer reial li

pagava 100 sous per lo que li era debut per obres i retaules que feia a ops del Rei. Pel Desembre de 1340 el Tresorer reial li pagava 900 sous barcelonesos dels 3,000 que havien de pagar-se-li

FIG. 42. — FERRER BASSA (atribuït)
SANT BERNAT DE CLARAVAL GUARINT UNA POSSESSA
(Museu Episcopal de Vich)

per dos retaules dels altars de la Mare de Déu i Sant Martí, pintats per l'Aljaferia de Saragossa.

Era ja mort a 26 de Janer de 1350; deixant inacabat un retaule de Sant Francesc que li havien encarregat els Framenors de Valencia; manant el Rei, en el dit dia, que fos entregat al convent la part feta del retaule, retornant la família del pintor lo que havia rebut de més. Per lo vist, els frares volien posar plet als hereus del pintor, solventant la qüestió el Rei mitjançant aquesta carta.

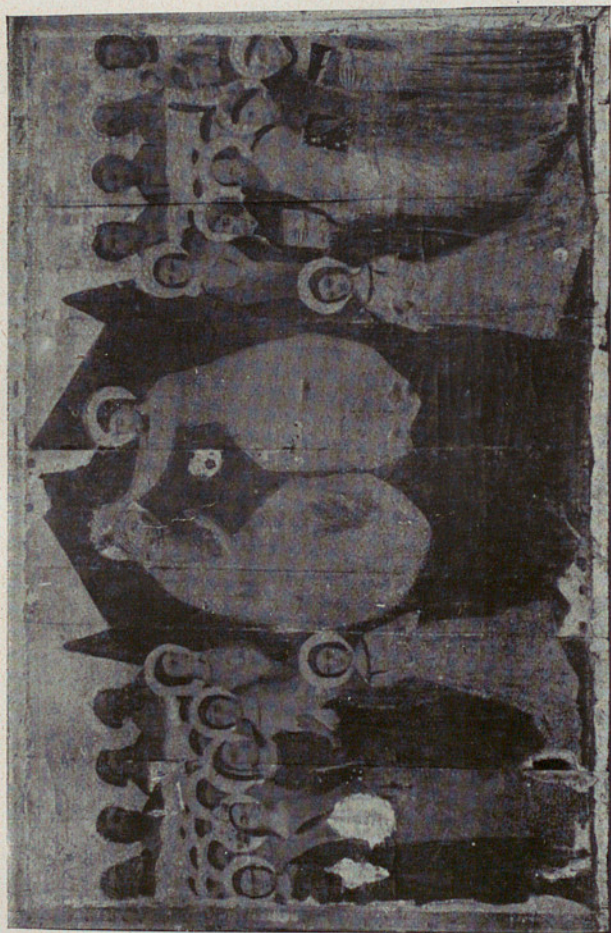

FIG. 43. — FERRER BASSA (atribuït) : LA CORONACIÓ DE LA VERGE MARIA
(Iglesia de Bellpuig)

D'aquest pintor i miniaturista, de qui s'ha parlat ja en el cap. V del vol. I, sols se li coneix amb certesa com a obra seva la pintura mural de Pedralbes (figs. 39 i 40). Com a obra probable, manifestadora de ses condicions de pintor retauler, hi ha en el Museu Episcopal de Vich una taula amb dos compartiments, referents a la vida de Sant Bernat de Claraval: en el superior dels quals hi ha 'l Sant Abad en oració, a la ribera del mar i calmant la tempesta que amenaçava engolir-se una embarcació a la que fa trontollar una Furia, en figura de dona escabellada, que apareix entre'ls núvols; veient-se en l'altre compartiment inferior el mateix sant que està traient el mal esperit del cos d'una dona possessa, a la que acompanyen tres altres dames (figs. 41 i 42). En aquesta pintura hi apareixen plafons en mosaic a la manera italiana i dels colors que's veuen en les orles de Pedralbes.

Té, en realitat, certa semblança amb les obres den Ferrer Bassa una pintura sobre taula que, en estampar-se les presents ratlles, s'acaba de trobar en la parroquial de Bellpuig, al darrera d'un migradíssim quadro, que feia les vegades de vulgar retaule. En un llis plafó de fusta, s'hi representa la Coronació triomfal de la Verge Maria per son Fill, que l'ha asseguda en pompós soli, a sa dreta, fent-li honorífic corteig els àngels i 'ls sants de tota categoria, que així reten homenatge a la seva Regina. La composició 's desenrotlla dintre'l parament, que amida uns 2 metres d'alçada per 1 i mig d'amplada, podent-se considerar com a inspirada en models de l'iconografia usual a Italia (fig. 43).

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàg. 250. — RUBIÓ : *Documents*, vol. II, docs. LXXIII, LXXXVIII i XC. — Valeri SERRA i BOLDÚ : *Diario de Barcelona*, 6 de Setembre, de 1922.

BELLVER, Bernat. — Any 1334.

Vide vol. I, pàg. 119.

BENET. — Any 1334.

Vide vol. I, pàg. 125.

BERENGUER. — Vegi-s Berenguer FULLIT, entre'ls miniaturistes.

BERNAT, Narcís. — Pintor de Mallorca, a qui 'l Governador de l'illa recomanava al Rei, amb data de 14 de Setembre de 1388.

RUBIÓ : *Documents*, vol. II, pàg. 396.

BERTRAN, Berenguer. — Als 30 de Març de 1397, aquest pintor, que a la vegada era escultor, tracta de fer dues imatges; una de la Verge Maria, de pedra de Montpedrós, i de cinc palms d'alçada, fent a la vegada la «cetra ont stan les flors de líri», ja que's tractava d'una Anunciació. Als 17 de Janer de l'any següent, firmà compromís amb gent sallentina, sobre fer un retaule historiari de Sant Pons, per sa iglesia de la parroquia de Sallent.

Als 16 d'Octubre de 1401, tracta de fer un tabernacle o sagrari, de 4 palms d'alt, per la parroquial de Camps.

Entrat ja 'l segle xv, a 20 de Janer de 1404, el tal artista, que's deia oriünd de Martorell, fou admès per gaudir de les llibertats i franqueses que tenien els habitants de Manresa.

Desde aleshores, sembla que ja no's mogué de la dita ciutat, en la que visqué amb casa propia al carrer del Born, posseint, també, altres immobles en el terme de Manresa.

De 21 d'Agost de 1409, se'n conserva la concordia que pactà amb els confreres de Sant Eloi i Sant Mateu de l'iglesia de la Mare-de-Déu del Carme de la dita ciutat, sobre pintar unes cortines en les parets de la dita capella. Val la pena de conèixer aquests pactes, que podrien pendre-s com a cosa ben posterior:

«Primerament que los dessus dits dos confreres sien tenguts de donar al dessus dit Berenguer Bertran trenta florins de bon pes, ço es saber, .x. primers e altres .x. con la obra sera mig feta, los altres .x. con la obra sera acabada.

»Item lo dit Berenguer Bertran haia a fer una faja de angels de diverses colors entorn de les cortines qui tinguen les cortines.

»Item que lo camp de les cortines sia dadzur dalamanya bo e fi.

»Item que en mig de les cortines haia un queyro (?) en que haia un aguila ab sos fullatges tan grans con la obra requerra, e que la corona e lo bech e los peus sien de or fi.

»Item que lo restant de les cortines sie sembrat de motes de erbes segons aquelles de la cortina qui esta devant lo retaule.

»Item que si lo adzur no era aquell que esser deu que lo

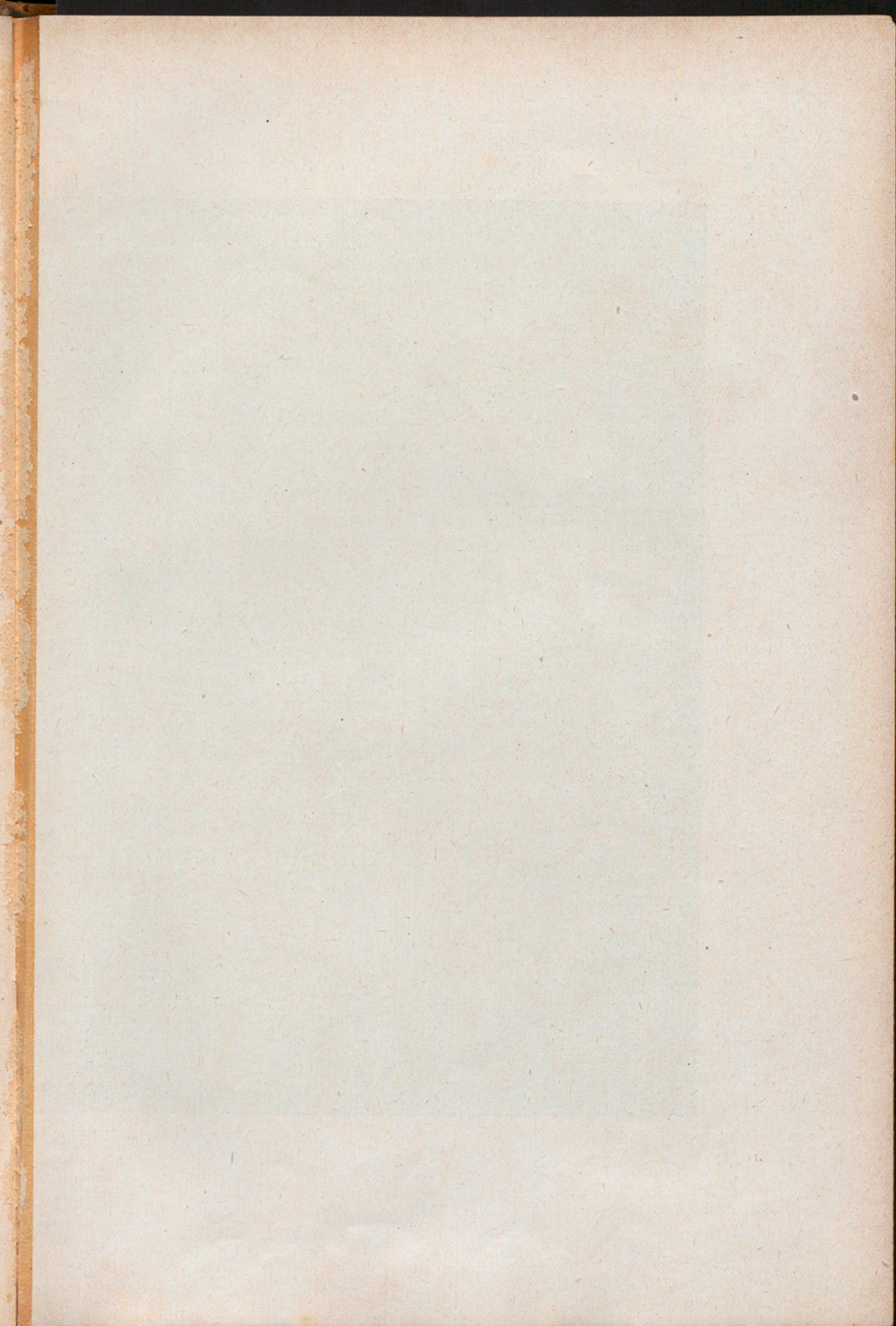
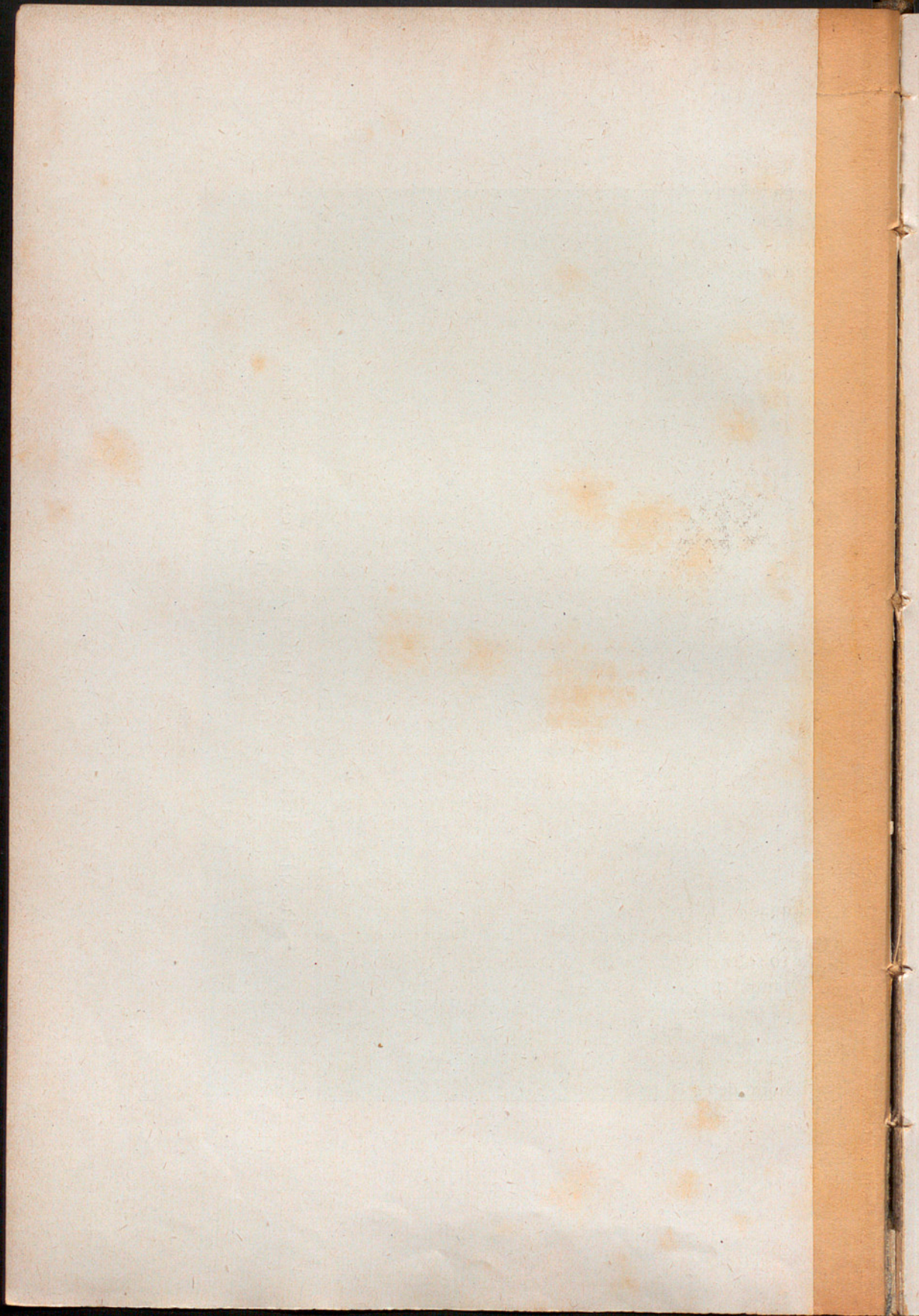

FIG. 44. — LLUÍS BORRASSÀ (1415) : LA GUARICIÓ DEL REI ABGAR
(Museu Episcopal de Vich)

Reverent religiós frare P. Rovira, e los dits en Jacme Ballot e en Ramon de Capdecos, e aximateix de les colors sia aconexença llur.

»Item que lo dit Berenguer Bertran haia donar compliment a la obra daçi a sent Andreu primerament. Idcirco predicti, etc.»

En 1410, rebé 44 sous, per haver fet i pintat un escut, que servia en la sepultura d'un tal Jaume de Ribes.

Se sab, també, que aleshores féu un retaule per la capella del Corpus Christi de la citada iglesia del Carme, obra que faria 12 palms d'alçada, sense comptar el bancal, que en faria 4 més i 12 d'amplada.

En 1418 encara pintava, fent testament a 13 d'Octubre de 1437, en poder del rector de Sardanyola, on es probable que finís els seus dies.

SARRET: *Art i artistes manresans*, pàgs. 15 a 18.

BERTROLÍ, Jaume. — Finals del segle XIII i de l'any 1321.

Vide vol. I, pàgs. 117 i 118.

BOAS, Arnau. — Anys 1321-1337.

Vide vol. I, pàgs. 117 i 119.

BOAS, Bernat. — Anys 1321-1323.

Vide vol. I, pàg. 117.

BORGES, Roderic de. — Pintor i nahiper de Perpinyà, que vivia poc després de l'any 1380.

VIDAL: *Perpignan*, pàg. 185.

BORRASSÀ, Francesc. — Pintor de Girona, a qui 's dona 'l qualificatiu de *Pictor clarissimus*, en un document contemporani.

A 13 d'Agost de 1415, aquest pintor cobrava 37 lliures i 10 sous den Pere Tortosa, mercader de Girona i marmessor den Jaume de Canllong, pel preu «quorundam clipei pannoni sive de panno et standart de oratorium et per me depictorum».

L'any següent, als 7 d'Abril de 1416, trobem el mateix pintor fent àpoca final d'haver rebut en diverses pagues dels prohoms de l'ofici de carnícers, de la vila de Castelló d'Empuries, els

quals li havien comanat el retaule de Sant Antoni, el que «depinxí et perfecti et vobis tradidi seu tradi in ecclesia inferius villa in altarique per-vos ordinato poni et affigi feci».

En altre document, en Francesc es considerat com hereu de Guillem Borrassà.

Era vivent encara als 26 d'Abril de 1416.

E. C. GIRBAL : *Revista de Gerona*, vol. II, pàg. 521. — Francesc MARELL : *Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya*, any XXXI, n.º 317.

BORRASSÀ, Guillem. — Pintor gironí, en la segona meitat del segle XIV, pare d'altre del seu mateix nom i den Lluís i Francesc.

En 1360, aquest pintor gironí confessava haver rebut certa quantitat per la pintura del retaule de Sant Jaume, de l'iglesia de Sant Feliu de Girona. El document a l'efecte autoritzat va sense indicació de data, però l'escriptura que'l precedeix, la que resultà esser una venda feta per Arnau de Roca a en G. Borrassà, es datada en la dita ciutat, als 29 d'Abril del dit any. El document de rebuda diu així:

«Guillelmus Borraciani, pictor et civis Gerunde, recognosco vobis discreto Arnaldo de Ruppe, clerico ecclesie Sancti Felicis, Gerunde, quod solvistis mihi et ego a vobis habui et recipi numerando viginti libras, monete Barchinone de terno, ratione salarii cuiusdam retaule cum istoria Sancti Jacobi quod ad opus altaris sancti Jacobi siti in dicta ecclesia Sancti Felicis, gerunde, pro vobis facio et facere intendo, Deo dante, et promito cum suo bancali. Et ideo renunciando excepcione peccunie non numerate et non recepte et doli ffacio vobis et vestris de predictis viginti libris bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius nom petendo. Est enim verum et certum quod in dictis viginti libras includuntur centum solidis de quibus feci albaranum manu mea propria. Et ego, dictus Arnaldus de Ruppe, consenciens predictis laudo hoc et firmo.»

Els llibres d'obra de la Seu gironina 'ns retreuen com en Guillem Borrassà, per l'Abril de 1368, rebia de Joan Janer, clergue d'aquella Catedral, 22 sous per haver adobat dos gonfanons d'argent. En Maig del mateix any, el mestre de l'obra pagà

FIG. 45. — Lluís BORRASSÀ (1415)
 SANT MIQUEL ARCÀNGEL I LA MARE-DE-DEU DE L'ESPERANÇA
 (Museu Episcopal de Vich)

Blank page with faint, illegible text visible through the paper.

11 sous per «cabirons, posts e listons que compra a obs de la capela de Sent Benet per tal com aquels que y eren noy bastaven». Encara, per l'Abril de 1370, el mateix mestre li pagava 260 sous que «li foren promes per pintar la clau de la capela de santa Macdalena e per perfilar la capela». Deu esser el mateix artista ·l «Borraçan», pintor, que en Juny del propi any, feia àpoca de rebuda de 6 sous al repetit mestre mayor, «per pintar II asteles noves que foren fetes a obs del aristol del cor».

Nou anys més tard, pel Juny de 1379, trobem al mateix Guillem cobrant 18 florins de l'obra de la Seu gironina, per pintar, daurar i envernissar els vuit bordons de portar el pali o tàlem de la processó del Corpus. Amb data de 30 de Setembre de 1381 el Rei li donava guiatge per un any, denominant-se'l pintor de Girona.

Era esposa d'aquest mestre una tal Marguerida, la qual, en Desembre de 1415, es deia viuda a l'acte de rebre certa quantitat per redempció d'un cens que li feia l'Almoina del pa de la mateixa Seu. En altre anotació, de 24 de Febrer de 1416, eren venuts a la tal esposa que fou den Guillem Borrassà i a en Francesc Borrassà, pintor, hereu del dit Guillem, uns censals. Altre document, de 26 d'Abril del mateix any, parla de diferents membres de la família del pintor, entre'ls que hi ha un Pere Borrassà, notari, el pintor Francesc, un Asbert, que era barber, i un Joan, que tenia un benefici de la Seu de Girona.

E. C. GIRBAL : *Revista de Gerona*, vol. II, pàg. 522. — RUBIÓ : *Documentis*, vol. II, pàg. 396. — Notes comunicades pel Sr. Francesc MARTORELL.

BORRASSÀ, Lluís. — Pintor, que sembla originari de Girona i que's troba vivent ja a 21 de Janer de 1380, en qual dissabte trobem que foren pagades «an Luis Borraçá pintor de Gerona e regent en fer vidrieres per i vidriera que adoba en les pus altes sobre la cambra del claver e y torna i poch de i finestratge que n'avia caut ab vent I florí que val XI sous».

Es ben estrany que la la primera notícia que trobem d'aquest pintor, tan famós en l'història de la nostra pintura, sia exercint una particularitat tan distanciada de l'ofici de pintor com es la d'adobar vidrieres.

En 1388, aquest pintor gosaria ja de certa fama, puix que, obligat a la conclusió de certes obres que tenia empreses, amb data del 13 de Juny, el Rei Joan I, que tenia necessitat d'ell, per a que li fes qualques obres que serviren en les festes de la coronació, li prorrogava 'l temps de fer-ne d'altres, a les que estava obligat per pactes fets amb persones particulars.

L'any pròxim vinent, als 19 de Març, cobrava 210 lliures, per raó del retaule de l'altar major de l'iglesia de Framenors de Tarragona, essent aquesta època la de final de tracte.

Dos anys més tard, o sia als 25 d'Agost de l'any 1390, parla d'ell un document.

En aquest mateix any era viudo i tenia un fill, dit Narcís. A 20 de Janer de 1396 tractà, per 60 florins, el retaule de Sant Joan de Valls, fet d'alba, de 11 palms d'amplada i 16 d'alçada, presentant bancal, tres taules i guardapols. En aquest mateix any, a 11 de Juny, rebia 2 lliures 15 sous per pintar en la trona de la catedral de Barcelona.

Els padrons de l'Arxiu Municipal barceloní 'ns diuen que, en 1399, vivia a Barcelona, en el quarter de Mar, tenint cuirassa, cap i llança llarga per anar a l'host veïnal.

A 19 de Juny de 1401, el Consell general de Valls prenia un acord referent al retaule de l'iglesia de Sant Joan, encarregant-lo a aquest pintor, «mestre de pinzell en la ciutat de Barcelona»; responent aquest de que la faria dintre dos o tres anys; per lo que, feta una talla de 300 florins, s'acordà que's tirés endavant l'obra.

L'acta referent a aquest assumpte 'ns es estada tramesa per l'investigador vallesà Sr. Fidel de Moragas, i diu així:

«Sobre la proposició feta per lo discret en Johan Humiach prebere en presencia del honrat N'Antoni alemay lochtinent de Valls per lo honrat en Guilem bernat de reapas e en presencia de tos dos consels demunt scrits, consell general representans Dient : que per diverses letres, per ell, e per lonrat en bernat palmer jurat lauors trameses an luis boraça mestre de pinzell de la ciutat de barchelona per quan faria i retaula en lesglesia de sent Johan dela vila daci de valls sobre les quals letres lo dit boraça auia tramesa als dits Johan homiach, e an bernat palmer

i letra responsiua a les lurs etots sobre lo dit retaula, la quall es estada legida per mi pere ripoll qui la present scriu en persona del honrat consell generall, lo quall empero johan omiach legida la dita letra demana a lonrat consell generall quen determenas a

FIG. 46. — LLUÍS BORRASSÀ (1415) : SANT FRANCESC I LES TRES ORDRES
(Museu Episcopal de Vich)

que li seria vist faedor la quall contenia si-esse com que lo dit'en luis Boraça era prest fer lo dit retaula, per ccc florins e el compliria con faria lo dit retaule dintre ii, o iii anys. E daltre manera si fer nos deuia lo dit retaula lin fessin resposta los dits en Johan homiach, e en bernat palmer, e sobre la dita proposició, e letra, lo dit honrat consell general, ha determenat, ceptats los senyors en bernat ponç, francesch armengoll, pere solsona, vidall

german, Guillem domenech, bernat tarago, Ramon caseyats, antoni bernat, Pere piquer, pere torquela, arnau roig, Guillem miracle, bernat ortola, nicolau sagi, que lo dit retaule sia fet per lo dit luis boraça, e eximateix sia feta la tala de ccc florins e eximateix quey sien adjunys los redelins de ço que cascu se pren per sa anima.»

El mateix Borrassà, a 27 de Juny del dit any, tractà l'obra i pintura d'un retaule per en García Ruiz, mercader de Burgos, havent d'amidar 18 palms i mig d'amplada i 11 d'alçada, amb bancal de 2 palms d'alçada i guardapols, havent d'estar compost de cinc taules i dedicat a Santa Caterina.

Als 18 de Desembre de 1402, en Lluís Barrassà, pintor, ciutadà de Barcelona, nomenava a un tal Asbert Borraça, clergue simplement tonsurat, son procurador general per cobrar certes quantitats.

Tres anys més tard, a 27 d'Agost, i pel preu de 70 florins, contractà un retaule de la vida de Jesucrist per l'altar major de Guardiola, el qual havia d'amidar 16 palms d'amplada per 15 d'alçada, presentant coronament arredonit, bancal i tabernacle, i essent el còs dividit en tres compartiments, separats per columnetes en espiral.

En 1410 tractà, amb data de 21 de Novembre, la pintura del retaule ja construït, per Sant Antoni de Manresa, en el que hi hauria guardapols, abonant-se-li 294 florins.

Als 12 d'Abril de 1412, el pintor era a Vich i havia acabat l'obra d'un retaule per a la capella de les Onze mil Verges, construïda en el claustre de la Catedral, fent àpoca final de comptes concebuda en aquestos termes:

«Ego ludovicus borressa pictor Civis Barchinone confiteor et recognosco vobis venerabili Bartholomeo de Solerio civi vicensi licentiatu in legibus presente quod solvistis et satisfacistis michi plenarie et integre mee voluntati numerando de et super quacumque pecunie quantitate in que michi tenemini racione et pro precio cujusdam retaule quod vobis feci et depinxi quodque eciam vos poni-fecistis in capella undecim Mille virginum constructa in claustro novo ecclesie vicensis. Unde renuntio etc., facio vobis finem, etc.»

FIG. 47. — LLUÍS BORRASSÀ (1415) : EL CALVARI
(Museu Episcopal de Vich)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
CHICAGO, ILL.
1900

En aquest mateix temps en Borrassà degué pintar el retaule major de l'iglesia del monestir de Santa Clara de la susdita ciutat, intervenint-hi 'l ja citat Bartomeu de Soler, obra per

FIG. 48. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït) : CALVARI

(Sant Pere de Terrassa)

la qual, a 17 Juliol de 1415, el pintor firmà rebut de 200 florins.

En Borrassà tingué un plet amb un barber de Barcelona, havent-hi intervingut en la prompta solució l'Infant Alfons, en carta del 20 de Novembre de 1413.

A mitjans de l'any 1414, als 12 de Juny, tractava de fer el

retaula de Sant Gervasi de Cassoles, pel preu de 34 lliures; encàrrec del que firmava rebut a 9 de Febrer de 1416.

A 11 de Janer de 1419 rebia 40 lliures per un retaula de Sant Nicolau que ell i 'l seu esclau, de nom Lluch, havien fet pel preu de 411 sous. Les cortines per guardar la tal pintura foren pintades igualment, costant 14 lliures 17 sous. L'esclau Lluc era tàrtar d'origen, sabent-se d'ell que, a 5 de Setembre de 1415, havia fugit del seu amo, Lluís Borrassà, el qual el reclamava.

Als 18 de Desembre del mateix any, feia rebut de 7 lliures 10 sous, part dels 360 florins que la gent de Vilafranca de Sant Llorenç dels Morunys li devia per haver pintat un retaula.

En 1424, en Borrassà, als 27 d'Agost, feia àpoca d'un retaula den Joan Llovera, que valia 27 lliures; i, finalment, a 7 d'Octubre del mateix any cobrava 5 lliures i mitja per un altre retaula fet per a en Francesc Morague.

De l'obra documentada d'aquest insigne pintor se'n conserva 'l retaula de Santa Clara de Vich, que es preuat ornamant del Museu Episcopal i obra culminant de la pintura plenament gòtica catalana. En ella 'l pintor manifesta una vigorosa personalitat i un art exquisit, ja després de les influències italianistes que havien dominat en la catorzena centuria (figs. 44, 45, 46, 47). També ha arribat fins als nostres dies bona porció del retaula de Guardiola, que posseeix el Sr. Alexandre Soler i March.

Molta part de l'obra atribuïda a aquest pintor, el temps s'ha cuidat prou bé de demostrar que no li pertanyia. Nosaltres creiem que amb versemblança pot atribuir-se-li lo que's conserva del retaula major de Sant Andreu de Gurb, que ho ha recollit el mateix Museu vigatà, i que encarregaria al pintor el Bartomeu de Soler, qui era originari de la dita parroquia i que hem vist intervenint en l'obra dels dos retaules vigatans, segons documents que resten ja extractats.

També creiem que pot ésser obra den Borrassà un retaula del titular de l'iglesia de Sant Pere de Terrassa, del que poden veure-se'n uns compartiments desarticulats en la casa rectoral de la citada iglesia (figs. 48, 49). Així mateix, també ns sembla obra den Borrassà el tros d'una taula que figurà en

FIG. 49. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït) : RESURRECCIÓ DE TABITA
(Sant Pere de Terrassa)

FIG. 50. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït) : SANT DOMÈNEC I ELS ALBIGESOS
(Exposició *Atleena*, Girona)

l'Exposició que anys endarrera organitzà la societat *Athena*, de Girona (fig. 50).

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, any XXXI, n.º 317, a 1921; any XXXII, n.º 333, 1922. Article d'Agustí DURAN i SANPERE. — RUBIÓ: *Documents*, vol. II, doc. CCCXVII. — MAS: *Bol. de la R. A. de la B. L. de Barcelona*, XIII, pàg. 252. — *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, 1921, pàg. 17. — PUIGGARÍ: *Revista Catalana*, 1892. — Arxiu Municipal de Barcelona: *Papers de l'Andreu BALAGUER i MERINO*. — Curia Fumada de Vich: *Manual del notari Bartomeu Esquelló*. — Idem: *Manual XI-XII del notari Pere Artigues*. — SANPERE i MIQUEL: *Cuatrocentistas*, pàgs. vol. I, 123 a 143. — Idem: Vol. II, pàg. 224. — Notes facilitades per Mn. Sanç CAPDEVILA, i pels Srs. Fidel de MORAGAS i Francesc MARTORELL.

BRAMONTS, Berenguer. — Vivia en 1336.

Vide vol. I, pàg. 125.

BRUGES, Anfós de. — Pintor associat amb en Ramon Fremer, a 6 idus de Setembre de 1283. Vivia a Perpinyà encara en 1309. Sa esposa, Beneta, era viuda en 1331, tenint tres fills; el major, dit Martí Anfós, i d'ofici argenter, i 'l més petit, aleshores ja clergue, major de vint-i-cinc anys.

CAPEILLE: *Dictionnaire*. — ALART: loc. cit.

BRUGUES, Joan de. — Als 3 d'Agost de 1373, el Rei Pere 'l Ceremoniós, desde Barcelona, demanava al Comte d'Armagnach que prengué i castigué a aquest pintor «districtural e sostmes vostre»; puix que havia promès obrar i pintar un retaule, cobrant una partida de diners, i havent-se absentat sens complir el compromís.

RUBIÓ: *Documents*, vol. I, doc. CCLXI.

BRUNET, Pere. — Pintor de Barcelona, a qui, a 15 de Desembre de 1373, s'autoritza per portar armes prohibides.

RUBIÓ: *Documents*, vol. II, pàg. 396.

BRUXELLES, Enrich de. — Pintor que havia colorit en un drap l'imatge de la Mare de Déu, el qual, a 21 de Març de 1372, desde Saragossa, el Rei manà pagar-li per 16 florins d'or.

RUBIÓ: *Documents*, vol. II, doc. CLXX.

BRUXELLES, Joan de. — Documents cerverins parlen d'aquest pintor, en 1402, dient-nos d'ell que havia sigut condemnat per diversos furts, dels que en fou la darrera víctima un frare agustí de Cervera. Se'l cita com a pintor francès.

Un Joan i Nicolau de Bruseles, *del regno de Francia*, són citats com a pintors, els quals, a 13 de Febrer de 1379, es llogaven a l'Arquebisbe de Saragossa López Ximénez, per fer les obres del seu art que aquest els encomanés, cobrant en Joan 13 diners jaquesos cada dia, i 5 en Nicolau. S'ocuparen en obrar en les cases i capella arqueiepiscopals.

Un Nicolau de Bruxeles, *pictor civis Barchinonæ*, a 14 de Juliol de 1393, féu rebuda a la Causa pia de donzelles maridar, pel matrimoni d'una filla dita Montserrat.

Es tracta d'individus d'una mateixa família?

A. DURAN : Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 518. — *Revista de Arxivos Bibliotecas y Museos*, vol. XXXVI, pàg. 414. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, vol. II.

BURGOS, Esteve de. — Pintor d'Oscà, que, per encàrrec de la Reina, esposa de Pere IV, en 1357, havia fet una imatge gran, de cera, pintada, daurada i portant les insignies reials, a semblança del citat Rei, la qual fou portada a la Capella de Sant Martí de Valldosera, com a presentalla. Altres presentalles per l'estil havien estat portades a Montserrat, en 1343.

RUBÍO : *Documents*, vol. II, doc. CXXVI; nota.

CABRERA, Jaume. — Pintor de fama, de qui se sab que, a 22 de Maig de 1399, tenia «cuyrassa, cap i lansa larga» per anar a l'host veïnal, residint en el quarter de Mar. D'ell consta que, a 22 de Janer de 1400, capitulà amb el venerable Pere Sagra, beneficiat de Solsona, per la pintura d'un retaule. Als 18 d'Agost propvenent, tractava amb el Cabiscol de la Seu de Vich, sobre la construcció i pintura d'altre retaule de la Passió del Redemptor, «ço es del Jesus devallat de la creu», tal com era pintada en el retaule ja fet i posat en «desgleya de Santa Maria de Montosion de la Ciutat de Barcelona, e amb totes les armes de Jesu Christ e images e altres coses pintades e posades en lo dit retaule»; cobrant 80 florins.

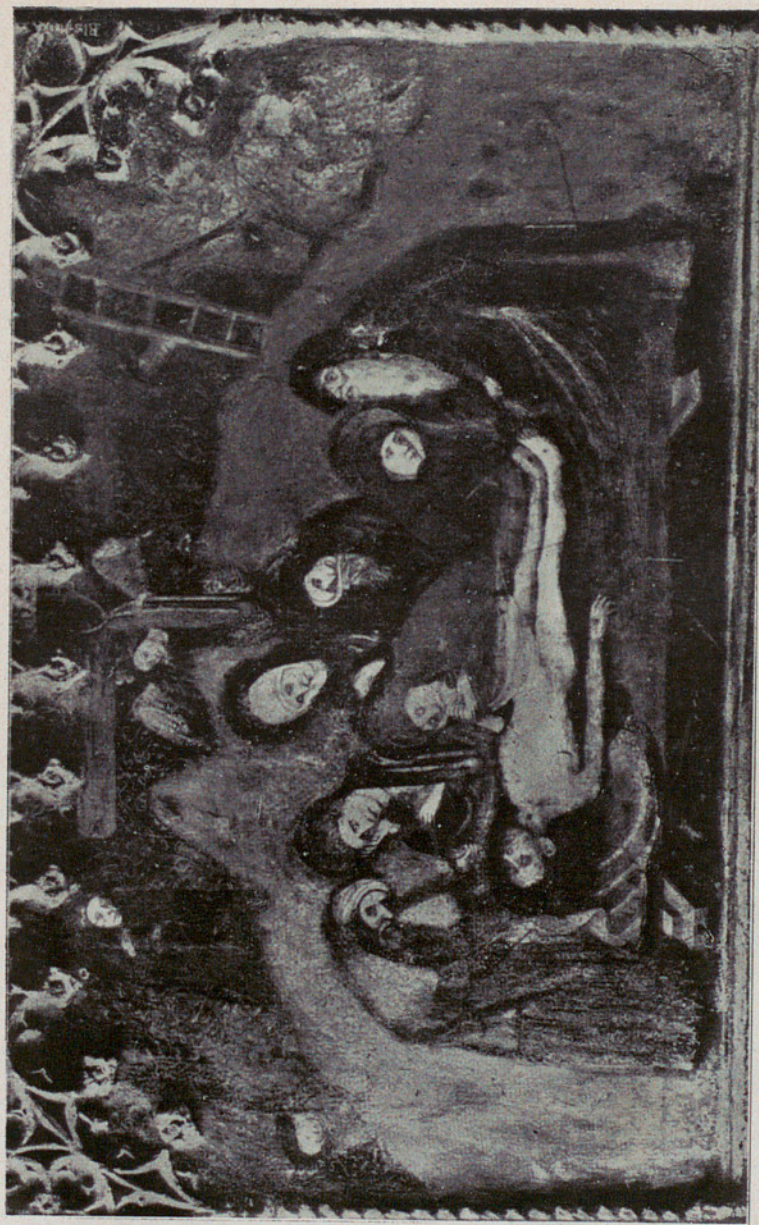

FIG. 51. — JAUME CABRERA (1406) : JESÚS DEVALLAT DE LA CREU
(Santa Maria de Manresa)

FIG. 52
 JAUME CABRERA (1406) : L'ENTRADA DELS JUSTIFICATS AL CEL
 (Santa Maria de Manresa)

colla per
Nicola de
se n' conser
Mancoschi
fosse
completo

També consta deu Jaume Cabrera que, als 14 d'Abril de 1404, firmà pactes per la construcció d'un retaule, fent-hi les histories de Sant Julià i Santa Basilisa, destinat a l'iglesia de Satorba, rebent ell 65 florins per la tal obra.

FIG. 53. — JAUME CABRERA (1406) : BANCAL DE SANT NICOLAU DE BARI
(Santa Maria de Manresa)

D'aquest mateix pintor se sab documentalment que treballà per Manresa, fent, entre altres obres, el retaule de Sant Nicolau de l'iglesia de Santa Maria de l'Aurora, retaule del que se'n conserven tres taules, que han sigut atribuïdes a en Benet Martorell, i que se sab que fou tractat a 28 de Juny de 1406 (figures 51, 52, 53, 54). Fa referencia a la tal obra un document de confessió i procura, en el que's diu:

«Atenent que la confraria esta obligada donar y pagar a Jaume Cabrera, pintor de la ciutat de Barcelona, 170 florins dor de Arago per el seu trevall y salaris “fabricandi quoddam pulcrum retrotabulum ad opus dicte capelle” y trovantse sense diners, concedeixen a Pere de Garrigosa Pvre., beneficiat del benefici instituit en dita capella per Bernat de Duarri Pvre., difunt, que pugua vendre varios censals morts que reb dit benefici sobre la ciutat de Barcelona.» I en el mateix dia consta que «dit mossen Garrigosa va rebre una partida de diners pera pagar los 170 florins del retaula al pintor Jaume Cabrera».

Devem al Sr. Alexandre Soler i March l'atribució al Jaume Cabrera d'una bella taula del Museu Episcopal vigatà, atribució que creiem raonable (fig. 55).

SANPERE: *Cuatrocentistas*, vol. I, pàgs. 116, 188 i 190; vol. II, apènd. I i II. — RUBIÓ: *Documents*, vol. II, docs. I i II. — Arxiu Municipal de Barcelona: *Padrons*, vol. I. — SARRET: *Art i artistes manresans*, pàg. 22.

CALAF, Berenguer. — Pintor de Barcelona. Se li concedia permís per a dur armes prohibides, a 22 d'Abril de 1338.

RUBIÓ: *Documents*, vol. II, pàg. 396.

CAMPRODON, Bartomeu. — Pintor de Perpinyà, 1330 a 1361. Era mort en 1376.

Vide vol. I, pàgs. 118, 119 i 260.

CAMPRODON, Guillem. — Rossellonès, 1317.

Vide vol. I, pàgs. 118 i 119.

Bartomeu

CANALIES, Jaume. — Amb els Francesc Jordi, Bernat Soler i Berenguer Laupart, com ell pintors, s'encarregà de pintar el tercer tros de l'enteixinat de la Sala del Consell de Cent de Barcelona. El preu fixat eren 60 lliures, però se'ls afegiren 100 sous, pagant-se'ls a 24 de Setembre de 1372, de les 1,500 lliures que'l Rei havia atorgades a la ciutat per l'obra de la casa del Consell. Se'l troba en 1378.

Arxiu Municipal de Barcelona: *Claveria*, 1371-72.

CANELLES, Miquel. — Pintor de Girona, que en 1394 rebia

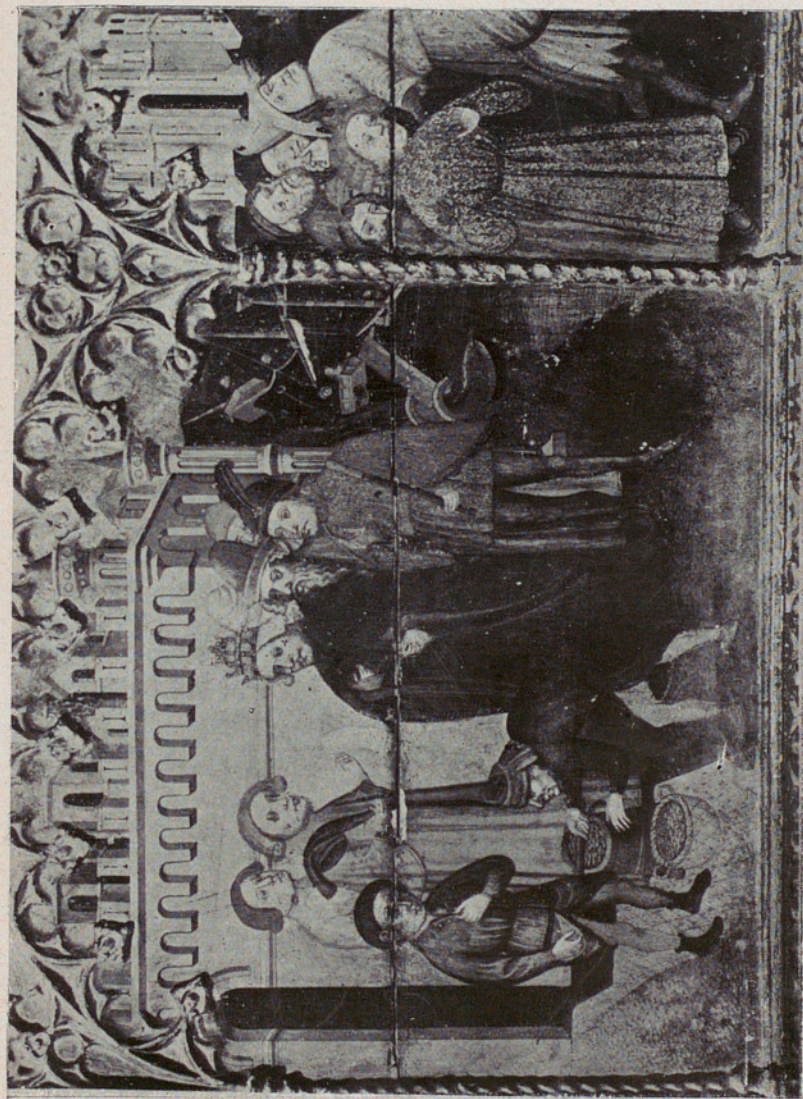

FIG. 54. — JAUME CABRERA (1406) : BANCAL DEL RETAULE DE SANT NICOLAU DE BARI
(Santa Maria de Manresa)

1

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAKE STREET
CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A.

per aprenent a un Francesc, fill den Llorenç Pinyana, escriptor de Girona, per temps de quatre anys.

Nota den Francesc MARTORELL, treta de l'Arxiu de Protocols de Girona.

CANET, Jaume. — 1328, 1332 i 1334.

Vide vol. I, pàg. 119.

CANYELLES. — Un pintor barceloní d'aquest nom se'l troba en 1374, com a exempt d'anar a l'host de Tona. Era l'escriptor Francesc Canyelles que surt en 1383?

Arxiu Municipal de Barcelona.

CARDONA, Pere. — A 28 de Març de 1394 un pintor i cofrer de tal nom era a Tortosa. El mateix surt en 1397 i encara en 1419 i 1429; aleshores com a pintor del Consell tortosí, encarregant-se de fer els escuts de la dita ciutat en els ciris de Corpus i en els llibres dels Clavaris. Un escriptor de tal nom surt en 1400, suscitant el dubte de si 's tracta d'una mateixa persona.

Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 182. — *La Zuda*, de Tortosa, Maig de 1922.

CASANOVES, Pere de. — Vivia al quarter de Mar de Barcelona, en fer-se l'estadística de la gent que podia anar amb armes a l'host veïnal, pel Maig de 1399. Se'l cita en 1378.

Arxiu Municipal de Barcelona.

CASTAYLS, Jaume. — Pintor i escultor de mitjans del segle XIV.

Vide vol. I, pàgs. 236 i 254. — RUBIÓ : Vol. II, docs. C i CXI.

CASTELLAR, Arnau. — Pintor de Vich, que, a finals de l'any 1320, o sia a 15 de les kalendes de Janer de 1321, confessava deure 47 sous a l'Arnau Collell, ferrador, «pro launis et puntons et rataone ferratarum». Aquest deute indica més un seller que un pintor pròpiament dit.

C. F. de Vich : *Manual anònim*.

CAULES, Ramon de. — Pintor barceloní, esmentat en 1368, en tractar-se de l'host veïnal.

Arxiu Municipal de Barcelona.

CEL OLM O ZELOLM, Pere. — Pintor establert a Cervera en 1337, 1338, 1356 i 1378.

DURAN : Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 518.

CERVERA, Mateu. — Pintor barceloní, vivent en 1364.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

COGUNGA, Pere. — Anys 1350-1372.

Vide vol. I, pàg. 260.

COGUNYA, Aleix. — Pintor de Perpinyà, a 17 de Novembre de 1400 i 1.ª de Març de 1406. A 30 d'Abril de 1415, vivia a Barcelona, dient-se originari de la vila de Perpinyà, i tractant amb un tal Arnau, pintor. Potser sia aquest pintor qui, a 16 d'Octubre de 1367, trobem qüestionant amb en Guillem Girona del seu ofici.

VIDAL : *Recherches*, 1886, pàg. 211.

COLLELL, Benet. — Pintor a qui, en 1374, es féu exempt d'anar a l'host de Tona.

Arxiu Municipal de Barcelona.

COMELLA, Antoni de. — Pintor de Vich, citat en un inventari de 1375, en una afrontació que parla de «un hort de n'Antoni de Comela pintor». Degué morir per l'Octubre de 1396, ja que a 13 d'aquest mes es féu inventari dels seus béns, i tres dies més tard s'encantaven aquests. En aquest document es parla de «unam losiam molendi sive parandi colores; unam crucem fuste enguixatam et non perfectam cum crucifixo et imaginibus sancte Mariæ et sancti iohannis; una rasora de ferre de raure pergamins e cuyros; 1 libre de paper en ques comensa lo libre de Tristany». Això darrer indica que en Comella era, també, escriptor de llibres en pergami i en paper. Vivia al carrer del Pontarró, essent propietari de sa casa i altres béns.

C. F. de Vich : *Inventaris*.

COMPANY, Berenguer. — Es cita un pintor gironí de tal

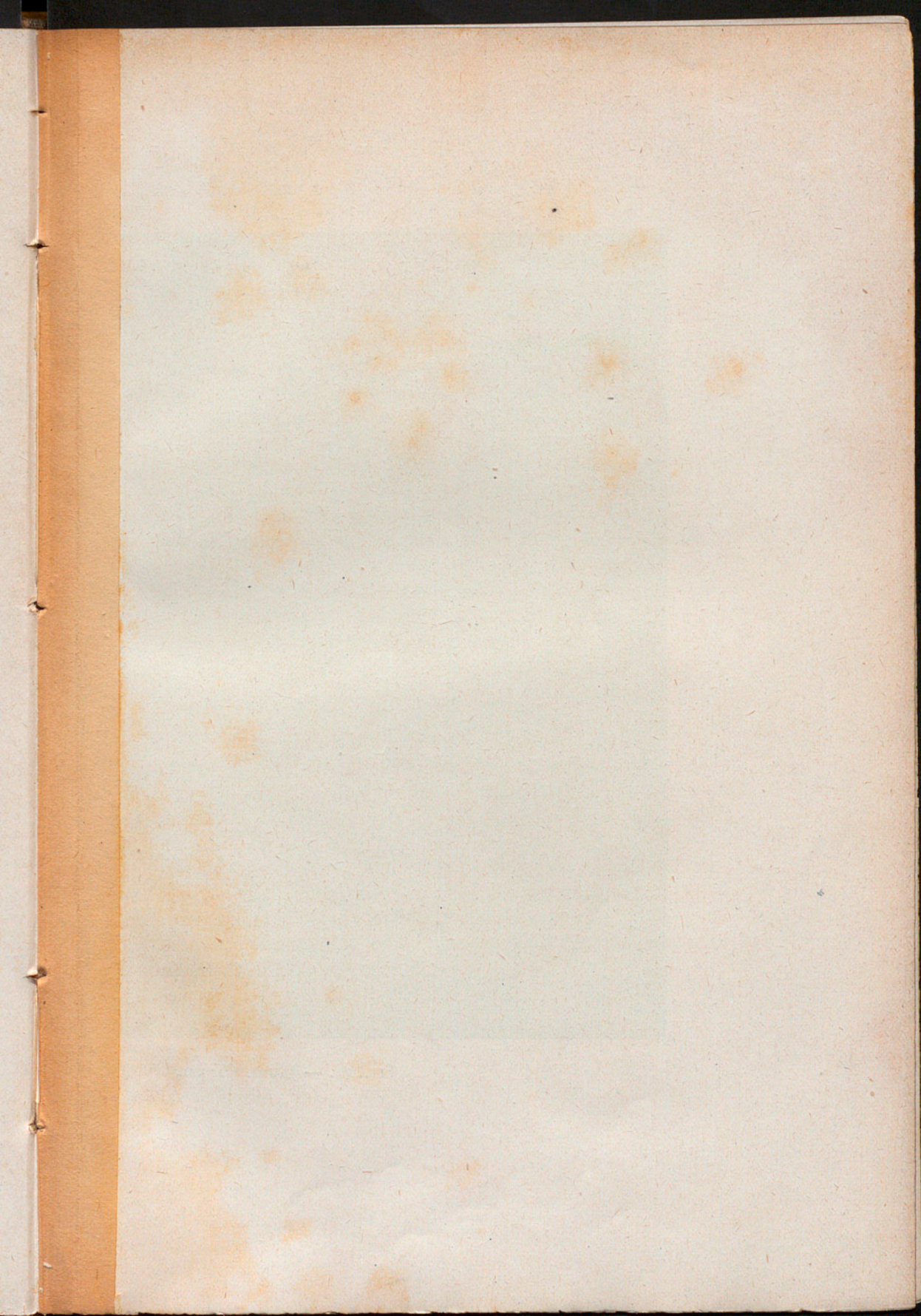

FIG. 55. — JAUME CABRERA (atribuït) : LA MARE DE DÉU I ANGELS MÚSICS
(Museu Episcopal de Vich)

nom, en el segle XIV, sens que haguem vist que's puntualitzés quelcom més que hi faci referencia. Consta com a mort a 21 de Febrer de 1391, deixant viuda a sa esposa Blanca.

Revista de Gerona, vol. II, pàg. 521. — Nota facilitada pel Sr. F. MARTORELL.

CORBERA, Sor Saurina. — Monja de Pedralbes, a qui fa referencia un document de 1364, i que, més que pintora, sembla esser la que costejà, junt amb la Confrària dels Apòstols, «unes taules, en els quals son pintats tots los Apostols».

Vide vol. I, pàg. 257.

COSTA, Bernat de. — Ciutadà de Barcelona, pintor referit en document de 28 de Juny de 1301.

Mas : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàg. 250.

CROU, Joan. — Anys 1308-1321.

Vide vol. I, pàg. 116.

CROU O SANTACROU, Guillem de. — Anys 1265-1283.

Vide vol. I, pàg. 117.

CROU, Pere. — Anys 1321-1333.

Vide vol. I, pàg. 117.

CROUS O CREUS, Bernat. — Anys 1321-1334.

Vide vol. I, pàgs. 117 i 118.

DAVÍ, Arnau Giralt. — Germà de l'anterior i del mateix ofici. Any 1344.

Vide vol. I, pàg. 119.

DAVÍ, Bernat. — Pintor perpinyanès. Anys 1301-1344.

Vide vol. I, pàg. 119.

DERCANYA O ARCAINYA, Pere. — Pintor barceloní del 1360.

Del mateix sabem que en 1368 era mencionat, en tractar-se de constituir-se una host veïnal. En 1400 i 1401, amb altres, pintava 'ls enteixinats de la Casa Comunal de Barcelona. Cobra-

va, en l'última data, el dia 28 de Novembre, son treball de «pintar e daurar a ses propies messions e despeses un angel de metal e un pom dor fi a la espiga blanch al oli e los merlets».

Vide vol. I, pàg. 266. — Arxiu Municipal de Barcelona : *Claveria*, f. 200.
— SANPERE : *Cuatrocentistas*, vol. I, pàg. 73.

EIXARCH, Garcia de. — Pintor de Valencia, de qui se sab que a 13 de les kalendes de Desembre de 1353 havia treballat a compte d'un ciutadà de Barcelona dit Francesc Oliver. Això 'ns mou a incloure-l entre'ls pintors de la nostra terra, encara que no sabem que hi vingués personalment.

J. SANCHIS I SIVERA : *Estudis Universitaris Catalans*, 1913, pàg. 71.

✕ ESTEVA, Berenguer. — Any 1316.

Un tal *Esteve*, que treballava en la terminació del retaule de Sant Francesc, per l'iglesia de Framenors de Saragossa, motivà una carta del Rei Pere IV, de data 14 de Setembre de 1384, manant que mentre treballés la dita obra fossin sospeses totes les enquestes que's feien contra d'ell, per la no terminació d'altres obres que ell havia contractades.

Vide vol. I, pàg. 125. — RUBIÓ : *Documents*, vol. II, doc. CCLXXXIV.

○ FAGALÓ, Guillem i Pere. — El primer, a 13 d'Agost de 1337, fou posat per aprenent a un tal Arnau Boas. L'altre es esmentat en 1338.

Vide vol. I, pàg. 120.

! FAGALÓ, Pere. — Artista rossellonès, que, a 7 de Desembre de 1388, degué treure uns escuts que hi havia en la plaça del Blat de Perpinyà, que no eren del Rei de Mallorca.

CAPELLE : *Dictionnaire*.

○ FANJANS, Jaume. — Any 1321.

Vide vol. I, pàg. 117.

FELIU, Francesc. — Pintor oriünd de Camprodon, casat amb Elisenda Buixó ja en 1382, quan a 26 de Febrer arrendava un camp i feia constar que vivia a Sant Feliu Sasserra. A princi-

pis de Gener de l'any següent era a Cervera. Un document, de l'any 1405, li diu pintor de Solsona, fill de Francesc Feliu de Manresa, qui, sabent que son pare havia de fer per Na Sibilia, viuda den Bernat Carlà, de Santa Coloma de Queralt, un retaule per la parroquia de Bell-lloch, que'l primer no havia construït per impossibilitat física, prometia acabar-lo sol o en companyia de son pare, ans de Carnestoltes, de la manera convinguda abans. Així eren dos pintors, pare i fill, del mateix nom. Sembla que seria el segon, o el fill, el qui en 1405 volia fer-se veí de Cervera, ja que consta que era un «pintor de Solsona» el qui portava aquesta intenció. Era a Manresa, en 1412, quan havent la Confraria de Sant Nicolau, establerta en l'iglesia de Santa Maria, fet pintar un retaule per Jaume Cabrera, als 9 d'Abril del dit any, tractava pintar les parets, el sostre i 'ls costats del dit retaule, concordant a aquest efecte baix els següents termes:

«En nom de deu sia e de la Vergen maria e de monsenyor sent Nicholau a 6 del mes de Abril en lany de m cccc.xii. foren fets capitols ab los honrats patrons e confreres de la confraria de mossen sent Nicholau e daltra part ab en ffrancesch feliu pintor de la ciutat de menresa. Primo que los dits confreres donen a pintar la dita capella ço es asaber de la lexa sobre lo retaule e deça e della als costats en agual de la lexa tot deu pintar de fin vermeyo e que sie fet ab brots aquells que los dits confreres altarán exceptat que no sie dor ne datur mas de totes altres belles colors si donchs no alguns perfils los quals no fossen de gran cost si la dita obra ho requeria. E lo dit pintor promet de fer la dita obra segons que damunt es scrit e de pintar uns guarda polsos a lo redor segons la mostra que ells se tenen, e a pintar uns guarda polsos sobre lo reetaulo segons que es en la capella de monssenyor sant anthoni segons que los fustes hauran obrat exceptat que los dits confreres e patrons haïen a fer fer la fusta e clavar ab totes ses propies messións. Asimatex prometen los senyor de confreres de dar-me posts e sogues per fer les bastides altes e baxes mentre la obra durará que jo haïe afer ames propies messions exceptat que per les dites bastides los dits confreres me donen viii sous, promet lo dit pintor de fer les colors bones e dobles sens ninguna mescla a conexença de pintors, o aquells

que ells volran e fer les colors ben tinents e durables. E com los cars vengues que si desfaes res de dornarho ab totes ses propies messions e despeses e aço promet lo dit pintor daver feta la dita obra daçi a cinch setmanes primers vinents. Item prometen los dits confreres de donar de preu d'aquesta obra trenta florins dor darago e de bon pes ço es asaber per pagues primo de present x florins. Item con lo dit pintor haurá pintats los guarda polsos aloredor e lo guarda pols del reetaula e haya gitat latzarco (?) aloredor alobre e de sobre lo vermello haréu adonar altres x florins, e com la dita obra seva acabada de tot los altres x florins, e promet lo dit pintor que no derrenchra (?) lobra fins que sia acabada si donchs non fahie lo dilluns e lo digous e daços posa pena de x lliures si donchs ab licencia lur nou fahien. Item que lo dit pintor haia anar a barcelona sues propies messions e despeses e que aconexensa de mossen lo prior dels sacs (?) e sua haie aportar de iiij (quatre) o mes maneres de mostres de brots e fullatges axí com damunt es dit. Item que si mossen lo prior o altre qualsevulle trobaven alguna manera de cortinatge que fos pus bella e que la dita obra fos de semblant cost que lo dit pintor la hagues a penre e si la dita obra era tan avantatyosa que costas mes que la damunt que lavors los dits Regidors li haguessen estar en lo sobre mes de preu e de un pintor e del prior. Item que tot lo que guix qui sia necesari a la dita capella per raho deles dites cortinas o detras lo retaula axí com hi sia necessari ne la dita obra demanara que lo dit pintor la haia haver pagar e posar e en les redortes e guardapolsos ases propies messions. Idcirco nos dicte partes laudantes aprobantes etc.»

En Feliu, que a més d'esser pintor esculpia, a 12 de Juny del mateix any, firmà contracte amb els prohoms de Sant Martí de Correa «sobre fer uns rotuls per les campanes de dita parroquia»; lo que sembla referir-se als motllos alfabètics usats en la fundició de clotxes.

A 22 de Setembre immediat s'encarregava d'apariar o adobar les *fenedures* o esquerdes i 'ls pelats que havien sortit en el retaule de la capella del Sant Esperit de l'iglesia major de Manresa, que havia pintat en Pere Serra, en 1393.

L'any següent firmà contracte, amb data dels 8 de Març, per

pintar les parets de la capella que la Confraria de Sant Antoni o dels Sabaters tenia en l'iglesia principal manresana, estatuint segons capitols:

«Capitols ab lo nom de Deu e de sant Anthoni entre los confreres de sent Anthoni e en Francesch Feliu pintor.—Primerament promet lo pintor de pintar la dita capella de blau dindi bajadell del pus coronat que sia del pus fin blau acceptat que no sia atzur dacre he de lamanya, he daquella donarlos tres mostres, he si aquelles tres mostres nols atten que los naya adonarho que aells atten. Item promet lo pintor de fer ab estels grochs, e blanchs ab senyals segons que laltre obra se continua he ab estels bermells sini volen he affer aqui lo sol e la luna cascu a sapart, e lo estel del dia e que lo dit sol sia daurat ab aquell or que ells hi querran donar acceptat que ells lo ran a comprar sino que lo pintor sa comprar largent de la luna.

»Item promet lo pintor de ferhi un guardapols de guix fins a mig loch del pilar ab buçell acade part de ferhi ymage ab guardapols sobre sant Anthoni.

»Item que totes les dites demunt coses haie a fer a son cost e messio e haya de preu tretze florins he axi matex que haia adobar la ferradura de la taula miyana del reetaula a son cost e messio.

»Item que la dita obra haia esser acabada daci a pasqua ab sagrament o conexença de mestre.

»Item que dels tretse florins sien pagats per les pagues devall escrites ço es que ara li donen quatre florins primes, e com haura en blavat tres florins e lo remanent com haura acabat.

»Item que si lobra si mou res dintre deu anys que lo dit pintor ho haya atornar a sont cost e messio e que la demunt dita obra haya aya a fer lo guix ab ayga de rel dom, e los colors ab ayga cuyt.»

Pocs dies després, en Feliu intervenia en un afer d'escultura. Als 17 de Març, associat amb en Joan Pere, pintor de Tremp, firmà contracte amb un canonge cambrer, manresà, sobre fer una creu de pedra, de 15 palms d'alçada igual a la que hi havia en el camí anomenat de Bon jornal, del terme de Manresa. Aquest pintor de Tremp, als 10 d'Abril, se'l llogava fins al dia de la Mare-

de-Déu d'Agost, per exercir l'art de pintura i «obrar y fer casulles, camits, estoiles», i altres draps d'iglesia, amb la condició de rebre menjar i vestir i de fer «una imatge de Sant Pere y un tabernacle», al qual efecte aquest seria tornador, a en Feliu, de «deu canes de drap fustani barrat».

Encara a 26 de Març del mateix any 1413, en Feliu féu una post per un pergami d'ordinacions de la cort del batlle de Manresa, pintant-hi 'ls senyals de la ciutat i reial i cobrant mig florí.

Nous documents donen a entendre que'l pintor treballà per diferents iglesies de la contrada. Així, a 11 de Juny de 1417, rebia 18 florins d'or pel retaule de l'ermita de la Mare-de-Déu del Pla, del terme del castell de Sant Mateu de Bages. Altra quantitat igual, que era a compte de 110 sous, acceptava als 21 de Març de 1418, per raó del retaule de Sant Jaume de la capella del dit Sant, que hi havia en el terme de Castellbell. Al mateix dia acceptava 15 florins d'or, a compte dels 18 en que estava tractat el retaule de la capella eremitana sots l'invocació de Maria, del terme de Sant Mateu de Bages. I, finalment, als 2 de Juny pròxim, feia àpoca a en Berenguer de Sant Mateu, per ultimar el retaule de l'altar major de Santa Maria d'Oló, amb la paga de 11 lliures barcelonines.

51 sous

SARRET : *Art i artistes manresans*, pàgs. 9 a 15. — Joan SEGURA, : *Gazeta Montanyesa*, 26 d'Octubre de 1906. — DURAN : Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 518.

FERRER, Antoni. — Pintor barceloní, de qui se sab l'existència en 1360, i que en 1363-64 figura habitant en el quarter del Pi.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

FERRER, Arnau. — A 28 de Novembre de 1310 surt el nom *Arnaldus Ferrari i pictor*, confessant un deute davant del Veguer de Manresa. En 1318 encara vivia.

SARRET : *Art i artistes manresans*, pàg. 7.

FERRER, Bernat. — Any 1321.

Vide vol. I, pàg. 117.

seller

FERRER, Francesc. — Pintor rossellonès, de 1399.

Vide PUY, Antoni del

FERRER, Guillem. — Pintor barceloní a 3 de Març de 1375, procurador de l'artista del mateix ofici Pere Serra.

Es el G. Ff, que ha estat interpretat Gafer, de 1372? Aquest, aleshores treballà en l'enteixinat de la Casa Comunal en el primer i segon trams del Saló de Cent (4 de Juny).

Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa, n.º 58; 1909.
— Arxiu Municipal de Barcelona : *Claveria*, 1371-72, pàg. 83.

FEU, Jaume des. — Any 1349.

Vide vol. I, pàg. 260.

FEU, Ramon des. — A 24 d'Abril de 1372, tractava la pintura de la clau de la capella de Sant Tomàs Apòstol de la Catedral de Barcelona, per 6 lliures 10 sous. Pel Desembre de l'any 1381, se li satisferen 156 sous, per haver pintat «el bastiment de les esqueletes poques», que deu voler ser el rodonell. En 1393 era obrer de la confraria dels freners i confessava haver rebuda una quantitat, per la fundació d'un aniversari. En 1374 era exempt d'anar a l'host de Tona.

En el llibre de despeses de la sagristia de la Seu barcelonina se'l troba, desde 1384 a 1421, pintant cada any el ciri pasqual.

Bol. de la R. A. de B. L., vol. VI, pàgs. 252 i 434; vol. VII, pàg. 510.
— PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I. — Arxiu Municipal de Barcelona. — Vide vol. I, pàg. 260.

FIGUEROLA. — Pintor barceloní de 1378 a 1389.

Arxiu Municipal de Barcelona : *Padrons*.

FORT, Guillem. — Pintor establert a Saragossa en 1323 i 1325. Un pintor català d'aquest mateix nom sembla que anà a la capital aragonesa per exercir el seu ofici amb un tal Torrent.

Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, vol. XXXIII, pàg. 411; volum XXXVII, pàg. 430.

FRECTION, Nicolau. — A 23 de Juny de 1383, pactà fer un retaule de la Mare-de-Déu d'Agost, per la parroquia de la Selva

FRET MONT (Ma Jurell registra)

del Camp, retaule que havia de fer 12 palms d'alçada per 8 d'amplada, i que costaria 60 florins.

PIE: *Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa*, 58; 1909.

✕

GALCERAN. — Fill d'un Pere, pintor de la vila de Torà, que, a 15 de Juny de 1302, contractà amb en Texeda, ciutadà de Barcelona, i del mateix ofici que ell, sobre el treballar plegats.

MAS: *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàg. 250.

GARCIA, Pelegrí. — Pintor de Montblanch, el qual, a 18 de Juliol de 1368, cobrava 50 sous, per decorar un cert retaule de guix per l'altar del benifet de Sant Miquel de Valls.

Nota comunicada pel Sr. Fidel de MORAGAS.

GAUCELM, Gilabert. — Pintor que, a 21 d'Octubre de 1400, tractà un retaule per Ribesaltes, de 13 palms d'amplada i 15 d'alçada, sense tabernacle, però de bona fusta, daurat d'or fi de Florencia i fines colors, posant-hi atzur fi d'Acre. Hi havia de pintar dotze histories de l'Anunciació, Nadal, Epifania, Resurrecció, la Pietat i Coronació, en una part, i en l'altra, Déu 'l Pare tramentent l'àngel a Maria, Sant Joaquim al desert, la Concepció de la Mare de Déu en la porta daurada, Naixement de Maria, la mateixa treballant en la seva cambra, el Casament i la Presentació al Temple. En mig del retaule hi anava una imatge de relleu. Cobraria 105 lliures barceloneses, estant llesta l'obra a 1.º de Desembre de l'any següent. En 1402 pintà 'l retaule de Santa Magdalena de Perpinyà. A 29 d'Octubre de 1422, féu contracte sobre 'l retaule de la Mare de Déu i Santa Anna de Sant Pere de Ceret, fent-hi talles com les del retaule de Sant Joan de la capella den Riera, i amidant 10 palms i mig d'amplada per 13 d'alçada, sense comptar el guardapols, posant-hi al mig Santa Anna amb la Verge Maria i Jesús al braç i a baix la Verge Maria abrigant als confreres amb «lo solet al ventre i la luna als peus», acompanyada d'àngels que la coronaven, i fent-hi, demés, les histories referents a la Concepció i 'ls goigs de Maria. A 15 de Novembre de 1424, cobrava 'l dit retaule de la Verge i Santa Anna de Ceret. A 5 de

Febrer de 1426, concordava en el retaule de Bullà-d'Amont, de 7 palms i mig d'amplada i 20 i mig d'alçada, segons la forma dibuixada en un paper, dedicant-lo a Sant Sadurní, del qual, l'imatge, vestida de pontifical, ocuparia 'l plató principal acompanyada d'una figura de prevere que estaria al peu del Sant, restant sis històries i 'l Calvari per als altres compartiments; donant-se-li 45 florins, i compromentent-se 'l pintor a col·locar el retaule abans de Sant Miquel de Setembre del mateix any; condició que degué complir, ja que a 18 de Desembre firmava àpoca del preu de l'obra. En 1434 intervingué en una sentència referent al retaule pintat per mestre Arnau pels Agustins de Perpinyà, i en 1465 encara vivia, essent sobreposat dels pintors de la dita ciutat. Juntament amb en Francesc Ferrer, pintor, féu 'l far o llum (*faraho*) de la torre de Portvendres.

Arxiu dels Pireneus Orientals : Serie G, n.º 850, 731 i 762. — P. VIDAL : *Perpignan*, pàgs. 181 i 182. — *Recherches*, 9, vol. II, pàgs. 18 i 19. — CAPIELLE : *Dictionnaire*.

GAUCELM, Paulet. — Pel Juny de 1398, aquest pintor de Perpinyà tractava la pintura de «quoddam cimbori sive tabernacle» en la capella de l'altar de Corpus Christi de la Confraria dels hortelans, en l'iglesia de la Mare-de-Déu del Pont, de Perpinyà, amb daurats, bon atzur, pintura de relleu i plana i bones colors, tot pel preu de 60 lliures.

Arxiu dels Pireneus Orientals : Serie G., n.º 677.

GENER O JANER, Guerau. — Vivía ja en 1368 a Barcelona, prop de la catedral, però d'ell no se'n saben notícies precises fins que entra 'l segle xv. Es tracta de dos personatges?

Amb en Gonçal Peris, com ell pintor, a 25 de Novembre de 1405, convingué sobre fer-hi pintar el retaule i davant d'altar de la capella de Sant Domènec de la seu de Valencia, obra en la que hi havien de figurar, també, a més del Sant Patró, els Sants Cosme i Damià, pel preu de 60 lliures. Hi ha àpoca d'aquest retaule, de 27 d'Abril de 1407.

Falta comprovar si aquest pintor es el mateix que ja hem apuntat que vivia a Barcelona. S'ha dit si aquest artista es el que,

per ordre d'Alfons V d'Aragó, es traslladà a Mòdena a fer treballs del seu ofici en la catedral.

SANCHIS I SIVERA : *Estudis Universitaris Catalans*, 1912, pàgs. 303 i 304. — *Archivio Storico Italiano*, vol. IV, fasc. 4.

GERONA O GIRONA, Guillem. — Pintor rossellonès, en 1358, i del qual se sab que, a 16 d'Octubre de 1367, estava en desacord amb el pintor Cogunya; constant a la vagada que, a 9 d'Abril de 1369, habitava amb un seu nebot del mateix ofici. Segons sembla, a 26 d'Octubre de 1372, encara vivia.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 190. — Vide vol. I, pàg. 260.

GERONA, Pere. — Un pintor rossellonès de tal nom féu capítols matrimonials a 9 d'Abril de 1369. A 10 de Janer de 1376, tractà 'l retaule de Sant Miquel, de l'iglesia dita la Reial de Perpinyà, obra que havia d'esser com la de l'iglesia de Sant Jaume de la mateixa població, pel preu de 60 lliures. Encara que pintor, aleshores sols tractà l'obratge de la part de fusteria, que ell entregà a fer a un Bernat Raolf. La tal obra quedà acabada als 14 d'Abril de 1377.

A 15 de Febrer de 1382 se'l troba vivent; sabent-se d'ell, més tard, o sia a 12 d'Agost de 1386, que feia rebut de 11 lliures 15 sous i 2 diners, per una partida d'atzur d'Acre, que havia comprat amb destinació al retaule de Millàs, pel qual els obrers havien de costejar a part els colors i tots altres materials.

A 14 de Desembre de 1387, rebia deu mil panys d'or fi i cinc cents d'or partit i altres cinc cents panys d'argent, amb destinació al mateix retaule.

La darrera paga del retaule per l'iglesia de Tezà, o sia 9 lliures 10 sous, la cobrava en 1388.

En Pere Gerona, als 7 de Desembre de 1401, prometia a un home de Bellpuig, bisbat de Mirapoix, fer un retaule de Santa Maria, empleant-hi fines colors, or fi i atzur d'Acre, *sub forma in uno folio papiri*, pel preu de 33 lliures barcelonines, obra que tindria tres taules i un bancal, i faria 13 palms d'alçada i 9 i mig d'amplada. Una filla seva fou maridada amb el pintor Joan Baró.

VIDAL : *Recherches*, pàgs. 214 a 220; *Perpignan*, pàg. 183. — CAPEILLE. *Dictionnaire*.

GERONA, Ramon. — Vivia a Perpinyà, a 15 de Maig de 1391.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 198.

GIL, Joan. — Pintor torcimany del Rei de Tunis, al qual, a 4 de Novembre de 1314, el Rei Jaume II recomanava a Ramon Lull.

RUBIÓ : *Documents*, ^{vol. I, 2003} ~~vol.~~ LIV i LVI.

GINEBRER, Guillem. — Encara que escultor, consta d'ell que degué decorar senzillament, amb colradura de fulla d'argent i colors vermelló, carmí, atzur i altres, el retaule que, a finals de 1337, es comprometé a fer per Santa Coloma de Queralt.

Joan SEGURA : *Jochs Florals de 1885. Costums de Catalunya*, IX

GOLENGA, Francesc. — Pintor de Barcelona en 1378.

PUIGGARI : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

GOU, Antoni Des. — Pintor de Barcelona, al qual foren pagats 1100 sous, per 100 pavesos, a 25 de Juliol de 1380.

RUBIÓ : *Documents*, vol. II, pàg. 396.

GRAS, Joan. — Pintor de Perpinyà, anys 1349-76.

Vide vol. I, pàg. 260.

GRAS, Pere. — Pintor perpinyanenc, anys 1332-37.

Vide vol. I, pàg. 120.

ILLES, Joan ces. — Pintor de Barcelona, el qual, als 16 de Març de 1382, convingué amb els jurats i sagristans de Reus sobre pintar un retaule de Sant Pere, amb guardapols de fulla d'argent, histories d'or fi i blau d'Acre, les que serien en número de dotze, comptant-hi, demés, el bancal : l'imatge de Sant Pere seria tallada, havent d'anar sota un dosselet, no faltant en l'obra un tabernacle per recondir-hi 'l Cos de Crist. L'obra costaria 330 florins, i havia de quedar llesta per Sant Joan de Juny de l'any següent, fent 3 alnes i 1 palm d'alçada i amplada.

A BOFARULL : *Anales de Reus*. — PI I ARIMON : *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, pàg. 283. — E. MORERA : *Tarragona Cristiana*, vol. II, pàgina 927. — SIMÓ : *La Veu de Catalunya*, 25 de Juliol de 1919.

JOAN. — Mestre pintor de Perpinyà, que, el dia 6 d'Octubre de 1308, tractà de fer tres cimboris (baldaquins) al damunt dels altars de Sant Joan i Pau, Santa Marguerida, i Sant Gabriel, de l'iglesia de Sant Pol de Sant Joan de les Abadesses, decorant-los amb colors «distemperatis cum oleo de linos et cum omnibus aliis necessariis». En cada cimbori hi faria tres imatges, *sculptas sive embotidas*, es a dir, dos àngels turiferaris i 'l Senyor, *in Sede Majestatis*. Les que farien 4 palms de llargada en el primer cimbori i 1 de menys en els altres. En el contracte 's fa referencia a fulla d'argent daurada i al preu de 11 lliures. L'any següent encara 's troba aquest pintor habitant a la vila pirenenca, rebent aleshores per aprenent un tal Jaume Oliva, mitjançant una escriptura que'ns ha vingut incompleta.

Arxiu de Sant Joan de les Abadesses, vols. de 1308 i 1309, ff. 211 i 234.
— Notes comunicades per Mn. Josep MASDEU.

JORDÀ, Pere. — Pintor barceloní, en 1364. Era membre del Consell de Cent, contat entre'ls freners, en 1386 i 1392.

Arxiu Municipal de Barcelona. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

JORDI, Francesc. — Artista barceloní, a qui 'l Rei Pere IV, a 27 de Novembre de 1355, admetia per domèstic i familiar i especial pintor de ses armes, segons document datat a Perpinyà. L'any 1362 es trobava decorant amb altres obrers del seu ofici 'ls enteixinats de la Casa Comunal de Barcelona.

Es probable que fos a ell a qui 'l Rei Cerimoniós, a 16 de Setembre de 1368, manava pagar 4 florins d'or, per algunes estories que havia dibuixades. Quatre anys més ençà, consta son nom entre'ls que pintaren el tercer tram de la Sala del Consell de Cent. Un document de 16 de Desembre de 1379, indica que havia mort assassinat i sense successió directa, havent de passar sos béns a la corona.

RUBIÓ : *Documents*, vol. I, doc. CLXX, i vol. II, doc. CLX, pàg. 396.
— PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

LACH, Pere de. — Pintor francès, de Rodez de Rouergne, que convingué, als 29 d'Octubre de 1388, sobre fer un retaule

de Sant Pau per la vila d'Illa, en el Rosselló. Segons el tracte, se li donaria feta l'obra de fusta, que tindria bancal i polseres, i faria 9 palms d'amplada per 10 d'alçada, restant la taula del mig 3 palms més llarga que les dels costats. El tal retaule havia de ser com el de Sant Esteve, que ja hi havia en la mateixa iglesia, representant la Mare de Déu al mig i set histories de Santa Anna «prout sunt in retabulo veteri dicti altaris», quedant nou histories de la Passió en el bancal. Havia de posar or fi i bon atzur, no podent el pintor començar cap obra nova fins que tingués llesta aquesta. El guardapols aniria decorat amb roses i senyals o escuts d'armes, permetent-se en ell que hi posés fulla d'argent sobredaurada i atzur comú. Se li donaria la tela d'endrapar el retaule i, a més, 40 florins, proporcionant-se-li despesa i llit.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 188; *Perpignan*, pàg. 181.

LEOPART, LAUPART O LLOPART, Berenguer. — Aquest pintor, en 1362 i 1372, treballava en els enteixinats de la Sala del Consell de Cent de Barcelona.

En aquest darrer any, pel mes d'Agost, la Reina d'Aragó li feia pagar 20 florins d'or, per un tabernacle o sagrari de fusta daurada i amb cimbori, que la dita senyora envià a Sicília, al monestir de Santa Maria del Bosch.

Als 18 de Març de 1377, firmava àpoca a Mn. Jaume Ceba, per les *fimbries o faules* del tabernacle de la Seu de Barcelona, cobrant, a 11 del Juliol immediat, 77 sous per dos poms i sis ances de ferro, que daurà per l'obra de la coberta de la Custodia en el tabernacle de la mateixa iglesia, i per una reparació feta a aquell. En 1368 se'l cita per anar amb armes a l'host.

Pel Març de 1388 se li pagaven 132 sous, per una adarga coberta de drap domesquí blau, que havia fet a ops del senyor Delfí.

Es comptat entre'ls membres del Consell de Cent de Barcelona en 1390, pertanyent a la Confraria dels freners. Als 30 d'Abril de 1395, rebé 16 sous i 6 diners, per sos treballs d'enguitar el drap on foren pintades les formes dels tabernacles o docells de les cadires del chor de la seu barcelonina. Vivia encara en 1406.

RUBIÓ : vol II, doc. CLXXI, nota. — *Bol. de la R. A. de B. L.* vol. VI, pàg. 252, i vol. VII, pàgs. 39 i 136. — Arxiu Municipal de Barcelona. — PUIGGARI : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

LORS, Jaume. — Pintor de la vila de *Lige* (Liege?), habitant a Barcelona, qui fou triat pels procuradors de la Confraria de Sant Eloi, establerta en l'iglesia del Carme, de Manresa, per pintar un retaule. Als 2 de Febrer de 1397, els al·ludits confreres havien ja fet procuradors, perquè anessin a Barcelona per concertar el retaule i mirar si 'l trobarien bo i fet o bé «quel fassi un dels mellors pintors». El darrer dia de Juliol de 1400, els successors dels quatrers de la Confraria deien haver tractat per preu de 145 florins d'or d'Aragó 'l citat retaule, afegint que ja n'havien bestrets 43, per més que'l pintor no havia fet altra cosa que enguixar les posts i s'havia ausentat, tornant a la seva terra. Per això 'ls fou forçós encarregar l'acabament a un Joan Mata, donant-li drets per reclamar del fugitiu la quantitat que tenia ja rebuda.

SARRET : *Art i artistes manresans*, pàg. 21.

LUNELL o LLUNELL, Bartomeu. — Pintor de Barcelona en 1333. Un artista del mateix nom apareix a Barcelona en 1389 i 1393. Segons els llibres de la Claveria de Valls, aquest pintava en el monestir del Carme de la dita vila, en 1400, fent feines tals com colorir unes ales noves a Sant Miquel, adobar cinc parells d'ales, fer la diadema de Jesús i unes ànimes d'aluda i, a més, el pavés de Sant Jordi, tota la qual cosa havia de servir en els entremesos de la festa de Corpus.

Vide vol. I, pàgs. 125 i 260. — PUIGGARI : *Artistas catalanes inéditos*, serie II. — Nota del Sr. Fidel de MORAGAS.

LUNELL, Benet. — Pintor de Barcelona, en 1334.

Vide vol. I, pàg. 125.

LLOBET, Martí. — Pintor de Barcelona, al qual, en 7 de Setembre de 1369, es permetia portar armes prohibides.

RUBIÓ : vol. II, pàg. 386.

LLUÍS. — Pintor de Barcelona, en 1389.

PUIGGARI : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

MANRESA, Guillem. — Pintor, segons sembla, fill de Lleyda, establert a Perpinyà, a 5 de Novembre de 1362. Era ja mort a 27 de Setembre de 1393. El Dr. Gayetà Barraquer, en la seva obra sobre les ordes dels religiosos a Catalunya, apunta l'idea de que a en Guillem Manresa són atribuïdes unes pintures murals que hi ha en l'iglesia de Sant Domingo de Puigcerdà.

VIDAL : *Recherches*, pàgs. 184 i 185. — BARRAQUER : *Los religiosos en Cataluña, durante la primera mitad del siglo XIX*, vol. III, pàgs. 632 i 633.

MARESA, Jaume i Pere de. — En 1321, i dos anys més tard, es citat el primer entre'ls freners, sellers i pintors de Barcelona que tenien lloc al Consell de Cent. En Pere de Maresà se'l troba en 1332, entre'ls membres del Consell de Cent de Barcelona, pertanyents a l'ofici de freners, sellers i pintors.

Arxiu Municipal de Barcelona.

MARTÍ. — Mestre pintor, al qual, als 14 de Juliol de 1295, era reconeguda certa fermaça prestada. El Rei Jaume II li encarregà diferents vegades luxosos guarniments de cavall, sabent-se que una vegada li féu abonar 26 lliures 8 sous 4 diners, ^① per un escut i una sella. Poc després, en 1301, el mateix Monarca li feia reclamar una sella i frec del seu fill Alfons, i, a 11 de Janer de 1303, li ordenava que fes unes riques armes a ús del noble Infant Joan, cosí del Rei.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàg. 221. — RUBIÓ : vol. II, apèndix I, nota.

MARTRA, Antoni. — Pintor de Barcelona, que sembla aprenent den Pere de Vallebriga, també pintor, del qual trobarem diferents notícies. Consta que'l Rei Joan I, als 22 d'Abril de 1392, féu saber que, a instancies del seu tresorer i de la seva consort, separava de pau i treva a una colla de gent, entre la qual hi havia un tal Antoni, qui vivia amb en Vallebriga, pintor, en el carrer dels Banys, «et filium pictorem d'en Martra laurador qui sta al carrer del Carme».

Arxiu Notarial de Terrassa : *Llibre de la Cort del Batlle*, vol. I, f. 392.

① 28 desembre,
1295

MASSANET, Francesc. — Pintor de Perpinyà, a 6 de Juny de 1351. Més tard, a 28 de Març de 1376, actua com altres del seu ofici fent de testimoni de sos companys de corporació, els treners.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 186. — Vide vol. I, pàg. 260.

MATA, Joan. — Pintor de Barcelona, el qual, quan en Jaume L'ors deixà incomplet el seu contracte amb la Confraria de Sant Eloi i Sant Mateu de Manresa, concertà, a 30 de Juliol de 1400, amb els administradors de la dita Confraria sobre acabar el retaule, que havia de portar histories dels dits Sants, encarregant-se de gestionar que'l dit pintor estranger retornés els 43 florins que havia rebut.

SARRET : *Art i artistes manresans*, pàg. 22.

MATEU, Joan. — Pintor de Tarragona, al qual, amb la data de 24 d'Octubre de 1394, va satisfer-se-li la paga d'un retaule de Sant Joan, que tenia fet per la parroquial de Guardiola, el qual havia de costar 80 sous, tenint 7 palms d'amplada i 5 d'alçada, mostrant cinc histories i l'imatge de Sant Joan en el lloc central. Un padró de l'any 1448, del quarter de Framenors de Barcelona parla d'un Joan Mateu, pintor.

Document de l'Arxiu parroquial de Guardiola, segons nota de Mn. Joan SEGURA. — Arxiu Municipal de Barcelona.

MAYOL, Bernat i Pere. — Els pintors de nom Mayol, establerts a Mallorca, durant el segle XIV, semblen originaris de Catalunya i de la regió tortosina. Els dos que'ns ocupen, foren fills d'un Martí Mayol, pintor, i amb un germà, del nom del seu pare, batifuller o *sutor auri*, en 1345, eren imputats de la mort violenta del notari de Tortosa, en Berenguer Franquet, la qual cosa els obligà a expatriar-se, habent-los indultat el Rei en Pere.

Gabriel LLABRÉS : *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, Setembre de 1917.

MAYOL, Martí. — Diversos deuen esser els pintors mallorquins d'una mateixa família i noms. Ja en la data de 1323, se'n cita un, que colorà de verd la cambra reial d'una nau. El Vi-

llanueva diu que, en 1327 i anys següents, fins a 1339, en Martí Mayol, amb Guillem Escardon, Bernat des Tous i Jaume Pelicer, pintà alguns retaules per la catedral de Mallorca. Lo que apar més cert es que, desde principis de Juliol fins a mitjans d'Agost de 1328, el Martí estigué amb un deixeble, de nom Joan, i diversos pintors, els quals ell dirigiria, ocupat en senzills obratges en el claustre d'aquella seu, guanyant 5 sous i 4 diners de jornal.

En l'any següent, pintava quatre caplletres en una fusta, a raó de 50 sous cada una, sens comptar *la fuyla*, o sia l'argent, que havia de colrar. D'ell també se sab que decorà 'ls *corredors dels ciris*, de la mateixa catedral, dels quals se'n conserva part en el Museu Diocesà de Palma. Als 12 de Setembre de 1352, trobant-se a Palma de Mallorca, on estava establert, admeté per aprenent a un Pere Mayol, fill d'un *quondam* del mateix nom, oriünd de Castell de Nulls, diòcesi de Tortosa. En dir-se Mayol, tant el pintor com el seu aprenent, podria indicar que eren parents i potser tots procedents de la contrada tortosina.

No se sap si es aquest Martí el que, a les darrerries del segle, va pintar un retaule per la vila de Santa Marguerida, representant la benaurada Verge màrtir i Sants Pere i Antoni Abat i l'Anunciació. En una de les cases del retaule l'artista hi consigna 'l seu nom de familia.

El Martí Mayol *sutur auri* es també considerat com a pintor. Se sap que ordenà testament als 10 d'Abril de 1374, tenint una germana seva casada amb el també pintor mallorquí Joan Daurer, autor del retaule d'Inca, firmat i datat en 1373.

Bolleti de la Societat Arqueològica Luliana, Janer de 1905, Setembre i Octubre de 1917, i Desembre de 1922. — VILLANUEVA: *Viaje literario*, volum XXI, pàg., 107.

MERLÈS, Benet. — Pintor establert a Barcelona, en 1360. Figurà en l'host veïnal tres anys després, trobant-se-l, a més, en documents de 1374 i 1378, i citat com a difunt en 1416.

PUIGGARÍ: *Artistas catalanes inéditos*, serie I. — Arxiu Municipal de Barcelona.

MOLINS, Francesc. — Seller i frener, natural de Barcelona i habitant a Tarragona, al qual, a 14 de Juliol de 1375

i 23 de Desembre de 1382, se l'autoritza per portar armes prohibides.

RUBIÓ : Vol. II, pàg. 396.

MONTFLORIT, Bernat. — Pintor que's trobava a Manresa, i casat, a 30 d'Octubre de 1390. A 8 de Janer de 1391 prometé a en Mateu de Callers, cavaller, que baix pena de 1000 sous acabaria, per tot el mes de Setembre pròxim, i de conformitat als capítols fets, un retaule. Era mort en 1392, havent elegit sepultura en l'iglesia de Sant Miquel, i fundat un aniversari, deixant a aquest efecte 26 florins d'or, que li devia 'l qui havia encarregat l'anterior retaule, o sia l'honorable Mateu de Callers o de Calders.

SARRET : *Art i artistes manresans*, pàg. 8.

MORELLA, Mestre de. — Pintor al qual el Rei d'Aragó, en 1383, havia confiat la pintura d'un retaule de Sant Tomàs, apòstol. Per això l'al·ludit Monarca, a 29 de Desembre, encarregava al Batlle de Morella que li fes fer el bancal *que sia de belles figures*. En referir-se al pintor, la carta reial deia *que li havien loat per bon mestre*.

Arxiu de la Corona d'Aragó : Reg. 1281, f. 58.

MORERA, Antic. — Pintor de Barcelona, mencionat en 1368 com a habitant al quarter de Sant Pere per anar a l'host veïnal.

Arxiu Municipal de Barcelona.

MULNER, Francesc. — Escultor barceloní, de per allà a l'any 1360. En 1363 pertanyia a l'host veïnal. Per l'Octubre de 1388, treballava en la seu d'aquella ciutat, en la capella de Sant Pacià, de la qual «entalumà e perfilà la volta» usant quatre olles, «per bulir oli de linós, per perfilar les voltes», usant, també, «un troç de drap per colar lo linós» i «ous que metem en lo tempra de la tinta negra de perfilar», trobant-se, encara d'ell, que's feia 'ls pinzells. Esculpia capitells i peces d'ornat en la mateixa obra, en els anys 1386 a 1391, cobrant 4 sous diaris. Ha estat considerat com a alemany.

PJIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II. — Arxiu Municipal de Barcelona. — CARRERAS I CANDI : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VII, pàgs. 30 i 510. — MAS : *Idem*, vol. VI, pàg. 116.

NADAL, Pere. — Pintor citat en 1395 com a perit per entendre si estaven bé les pintures del chor i capella de Sant Domingo de Manresa.

Vide ALEMANY, Joan.

OLERS, Pere de. — «Pictor civis Minorisae», el qual, a «pridie nonas Januarii» (dia 4) de 1331, firma com a testimoni en una darrera voluntat.

Arxiu del Sr. R. d'Abadal, de Vich : pergami n.º 79.

OLIVA, Jaume. — Fou posat per aprenent de l'ofici de pintor de mestre Joan de Perpinyà, en 1309, a Sant Joan de les Abadesses. Vivia en 1324.

Nota de Mn. Josep MASDEU.

OLIVER, Francesc. — Pintor de Barcelona, en 1355 i també en 1384.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II. -- Vide vol. I, pàg. 266.

OLIVER, Joan. — Pintor barceloní, el qual, en 1364, estava al servei del Rei Pere *el Cerimoniós*. A finals de Febrer de 1377, era ja difunt.

RUBIÓ : Vol. II, pàg. 396.

OLIVERA, Pere de. — D'aquest trobem que, a 28 de Janer de 1308, havia pintat unes armes pel Castellà d'Amposta, i que'l noble se n'emportava terres ultramarines. Sembla que pot identificar-se amb un Çolivera, barceloní, al qual, a 4 de Novembre de 1317, es pagaven 452 sous, per haver fet unes armes per orde del Rei.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VIII, pàg. 250. — RUBIÓ : Vol. II, apèndix I, nota.

OLIVERES, Joan ces. — Pintor de Barcelona, en 1360, el qual figura en l'host veïnal del quarter del Pi, en 1363 i 64.

Arxiu Municipal de Barcelona.

OTGER, Pere. — En Puiggarí cita aquest pintor a Barcelona envers l'any 1360, i, efectivament, figura en l'host veïnal de 1363,

citant-se-l encara a 22 de Maig de 1399 com a habitant en el quarter de Mar i possessor «de lansa e paves».

Artistas catalanes inéditos, serie I. — Arxiu Municipal de Barcelona.

PAGÈS, Ramon, — Pintor, veí de Barcelona, habitant a les voltes den Guayta, el qual, en 1343, rebé una suma dels Consellers, per un incendi que havia succeït en el lloc on tenia la seva casa.

Arxiu Municipal de Barcelona : *Deliberacions*.

PARRA, Bernat ça. — Pintor, al qual, en 1335, els Síndics de Tortosa donaven 18 diners pel seu treball de colorir divuit senyals en els blandons de la ciutat. Es possible que li fos encarregat un retaule de Santa Bàrbara, que's féu en la dita ciutat, en l'any 1346. En 1347, rebia 2 sous 4 diners, per la pintura de quatre brandons que se n'emportaren els procuradors de Tortosa quan anaren a saludar a la Reina d'Aragó. Un fill den ça Parra pintà en un paper unes torres, servint de mostra a les que s'encarregaren a un sastre.

Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 182. — F. PASTOR I LLUÍS : *La Zuda* vol. I, any III, pàg. 246. — GALINDO : *Idem*, any X, Maig.

PAUL. — Pintor, al qual, a Tortosa, li foren satisfets, en 1373, 7 sous, per sos treballs de pintar sis escuts en sis blandons, trobant-se-l, demés, en 1375, pintant altres escuts en ciris de les processons.

Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 182. — GALINDO : *La Zuda*, Maig de 1922.

PEDRO. — Pintor de Saragòssa, el qual colorí vuit escuts de la ciutat de Barcelona, els quals foren posats, en l'any 1399; en les cases dels missatgers enviats per la reial coronació, costant 12 sous.

Manual de Novells Ardits, vol. I, pàg. 108.

PELEGRI, Garcia.

Vide GARCIA.

PERALTA, Ramon. — Pintor dels anys 1333 i 1347.

Vide vol. I, pàgs. 120 i 260.

PERALLADES. — Fill d'un pentinater de Perpinyà, el qual, a 18 de Maig de 1385, s'oferia servir de l'ofici de pintor a un tal Arnau; més tard, degué passar a Barcelona, ja que a 18 de Maig de 1408 era a tal ciutat, on un procurador del dit Arnau devia exigir-li que complís lo pactat feia vint-i-tres anys.

Un Joan Perallada se'l troba a Barcelona en un document de 9 de Setembre de 1411, i en Perallades també al 1415.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 213. — SANPERE : *Cuatrocentistas*, vol. I, pàg. 114, i vol. II, pàg. 220.

PERE. — Pintor de Barcelona, mort ja en 1302.

Vide GALCERAN.

PERTS, Antoni dez. — Pintor, al qual, en Maig de 1356, se li pagaven 60 sous barcelonesos, per manament reial, per a dos retaules de fusta «sens nenguna obra que ha fets a manament del Senyor Rey, per la Capella de la Reyna».

RUBIÓ : Vol. II, apèndix V.

PESTALLER, Benet. — Pintor de Barcelona, en 1389.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

PEYRÓ, Bernat. — Pintor de Barcelona, al qual l'Infant Alfons, comte d'Urgell, estant a Sardenya en el setge d'Esglesies als 28 de Setembre de 1323, manà que li fossin abonats 573 sous 4 diners, per uns escuts i selles que havia pintat en sortir a campanya. A 5 de Desembre de 1318, ja rebia 100 sous, per la pintura d'una sella del susdit Infant. A 13 d'Abril de 1321 i 1.ª d'Octubre de 1331, parlen de pintar altres arnesos per individus de la familia reial. Aquest pintor treballà per ordre del Rei Pere, i a ús d'aquest, una luxosa sella de cavall, que costà 426 sous i 7 diners. Altra sella que portava uns esmalts li valgué 430 sous 6 diners. Dos fresos de cavall i dues capçanes de gran pompa costaven 486 sous 4 diners, fent-les el frener de Barcelona Jaume F[errer], segons consta per document de 10 de Maig de 1343.

Arx. Cor. Aragó : Reg. 396, f. 12 v. — RUBIÓ : Vol. II, doc. LXX.

PINTOR. — Diferents vegades en els documents trobem citada gent amb el nom de Pintor, fent-se difícil d'esbrinar de si tracta d'un nom gentilici o d'una designació d'ofici. Així, a 13 de les kalendes de Janer i 20 de Desembre de 1312, trobem a Vich un «A. Pictoris de Castellario» que fa una cessió al seu germà Bernat, sense cap altre indicatiu que permeti fer una afirmació concreta referent al tal personatge.

En 1398, Antoni Pintor era el nom d'un esclau que tenia el Rei Martí a Sicília.

A 8 de les kalendes de Març i 22 de Febrer de 1345, el llibre de les Pabordies de Vich al·ludeix a un Bernat *Pictoris sabaterii vicensis*, lo que no sembla pas fer referència a un artista.

Un Bernat Pintor, en 1332 i l'any següent, era membre de la Confraria de freners, sellers i pintors de Barcelona que tenien seient en el Consell de Cent. No sabem si aquest podria ser el Bernat Pintor, natural de Berga, habitador de Manresa, mestre d'imatges de pedra, de fusta i de pinzell, que en 1378 era a Cervera, ajudant a l'escultor Jordi de Déu, segons apar, ocupats en fer un retaule i sepultura den Ramon Serra.

«Un Berengarius Pictor», vivia a Elna, en 1311, 1319 i 1338. Aquest prou devia ésser la mateixa persona que'l Berenguer pintor que en 1343 era sabater de Perpinyà.

Un document de 1328, parla d'un Raimon Pintor.

Curia Fumada : *Manuels del temps, Pabordies*. — RUBÍO : Vol. I, document CDXLVIII. — Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 467. — ALART : loc. cit. — Vide vol. I, pàg. 119.

PLA, Jaume de. — Artista barceloní, de 1347.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VII, pàg. 251.

PLANA, Bernat ça. — Pintor barceloní, mort en 1382.

MAS : *Idem*, pàg. 252.

PLANA, Bertran ça. — Una carta de pagament, datada en 1393, fa referència a aquest pintor barceloní, de ja d'envers l'any 1350.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

PON, Antoni. — El Rei Martí l'Humà, desde Saragossa, en 1398, cridava aquest pintor de Barcelona, perquè anés a la dita ciutat amb eines, aparellaments, arnesos i altres coses per preparar les festes de la coronació reial. Sembla que es aquest mateix un pintor de Barcelona, al qual en Puiggari documentava pels anys 1393, 94 i 97.

Arxiu de la Corona d'Aragó : Reg. 2242, f. 88 v. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie, I.

POU, Bernat. — Any 1313.

Vide vol. I, pàg. 123. — RUBÍO : Vol. I, doc. LII.

POU, Jaume des. — Pintor barceloní, en 1374. Exceptuat d'anar a l'host contra Tona.

A 26 de Novembre de 1367 i 29 de Janer de 1377 se li concedien allargaments, per uns deutes que tenia.

Arxiu Municipal de Barcelona. — RUBÍO : Vol. II, pàg. 396.

PUIG, Bernat des. — Un document, de 11 d'Abril de 1396, fa menció d'aquest pintor barceloní. Posseïa unes cases al cap del carrer de Bassea.

MAS : loc. cit., pàg. 252. — Nota del Sr. Ferran de SAGARRA.

PUIG Guillem. — A 18 de Novembre de 1367, actuava de testimoni en una darrera voluntat un pintor perpinyanès de tal nom. Encara a 15 de Febrer de 1382, cobrava una quantitat, *pro operibus officii mei*. A 21 d'Agost de 1386, se'l troba novament fent de testimoni.

P. VIDAL : *Recherches*, pàgs. 187 i 188.

PUIG, Roger i Vicens. — Any 1346.

Vide vol. I, pàg. 236.

Son dos: Joan Roger
Vicens ^{des} Puig

PUY, Antoni del. — Pintor del lloc de Gaudiosa, diòcesi de Viviers, què, a 12 d'Agost de 1399, essent d'edat major de divuit anys i menor de vint-i-cinc, es posava per aprenent amb en Francesc Ferrer, pintor de Perpinyà, amb l'obligació d'aquest «quod vos habeatis docere michi dictum vestrum officium

pictorie pro posse vestro» amb l'obligació de mantenir-lo, vestir-lo i calçar-lo.

VIDAL : *Recherches*, pàg. 212.

RICOLF, Berenguer. — Pintor al·ludit en un document manresà de l'any 1395.

Vide ALEMANY, Joan.

~~X~~ ROCA, Berenguer ça. — En 1319 i 20, es citat com a membre de la Confraria de freners, sellers i pintors de Barcelona pertanyents al Consell de Cent, no essent segur si realment era pintor. De totes maneres, un Berenguer de la Roca es mencionat en 1336 i 1347 com a pintor.

MAS : loc. cit., pàg. 251. — Arxiu Municipal de Barcelona.

ROCA, Bernat. — En 1361, era a Barcelona, concordant un retaule pel monestir de Sant Pau del Camp.

Arxiu Municipal de Barcelona : Papers referents a Art.

~~X~~ ROCA, Jaume. — 1343-1347.

Vide vol. I, pàg. 120.

~~O~~ ROSSELL, Berenguer. — Pintor, ciutadà de Barcelona, en 1347.

MAS : loc. cit., pàg. 251.

ROSSELL, Joan. — En el registre de veïns armats per a anar a l'host de Barcelona, en 1368 i 69; hi figura aquest pintor. També se'l cita en 1389.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

~~O~~ ROTGER, Joan. — Any 1346.

Vide vol. I, pàgs. 236 i 253.

SALAT O SEBET. — En 1389, pintà 'ls brandons que serviren en la sepultura del Rei Pere IV a Poblet. Aquests brandons serien els costejats per la vila de Cervera, ja que aquesta pagava la retribució al pintor.

DUPAN : Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 518.

SALELLAS, Francesc. — Anys 1336.

Vide vol. I, pàg. 125.

SALVÀ, Pere. — Pintor barceloní, el qual tenia un fill, del mateix ofici, en 1389.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

SALVONERES, Antoni de. — Pintà un cèrvol en pergami, que fou tramès a Saragossa, per tal de posar-lo a les portes de l'alberg on s'hostatjaven els missatgers de la vila de Cervera, en 1399.

DURAN : Pàgina artística de *La Ven de Catalunya*, n.º 518.

SARAGOSSA, Llorenç de. — Pintor natural de Carinyena, de qui s'ha parlat ja llargament. D'ell se sab que estigué a Barcelona fins a l'any 1374, on havia anat deu anys abans, amb motiu de les guerres que hi havia hagut a Valencia. Durant la temporada que estigué en el nostre país, a més de les obres de que s'ha donat ja noticia, pintà 'l retaule de la capella de Santa Magdalena, dels Carmelites de Barcelona, per encàrrec de la Confraria dels sases.

Dient-se pintor de Barcelona, per Janer de 1367, se li pagaven pel Rei dos sagraris, que havia fet en dos retaules que la Reina enviava a Calatayud i Terol, i pels guardapols fets per dits retaules, a més de lo necessari per embalar-los, ja que s'havien d'enviar. Preu, 203 sous. En Abril de 1369, es pagava 'l portar desde Barcelona al convent de les Menorettes de Catalunya un dels tals retaules, que'l Rei hi enviava.

D'ell parla, com «lo millor pintor que en aquesta ciutat sia» (Barcelona), una carta reial, de 3 de Janer, de 1373, amb la que Pere IV se dirigeix als prohoms d'Albocacer, dient-los que en Saragossa aniria a judicar un retaule que'ls feia en Domènec Valls, obra de la que aquells no estaven satisfets.

Sembla que es el mateix pintor Llorenç de qui parla el pagament de pintar una tomba del cos de Santa Susagna, venerada a Maella, tomba de fusta que havia pagat la Reina d'Aragó. El compte parla, també, d'un drap amb la figura del Papa Sant Urbà, que estava en la capella del Palau de la dita Reina, pintura

de la que aleshores, en Novembre de 1373, se li féu un bastiment, mes no es clar si fou pintada aleshores.

A 13 de Maig de 1377, el Rei manava que anés a terminar el retaule de Santa Apolonia, per l'iglesia de Sant Llorenç de Saragossa, per més que l'artista havia sortit de Barcelona i era aleshores a Valencia, on vivia en Juliol de 1402.

D'aquest artista, de qui's deia en el seu temps que era *molt subtil e apte* en el seu ofici, no se li coneix amb certesa cap obra que permeti comprovar el seu mèrit.

Vide vol. I, pàg. 308 i ss. — Gaietà de BARRAQUER : *Las Casas de Religiosos en Cataluña*, vol. I, pàg. 390, nota. — RUBIÓ : *Documents*, vol. II, documents CLIII, CLXXIV, CLXXIX i CXCVIII. — SANCHIS : *Estudis Universitaris Catalans*, 1912, pàgs. 219 a 221; 1913, pàgs. 71 a 73.

SENA. — Pintor de Barcelona, el qual figura en 1364, en la dotzena dena del quarter de Santa Maria del Pi, en fer-se l'indicació de lo que havia de pagar-se a causa de la guerra que'l Rei d'Aragó sostenia amb el de Castella. L'any anterior surt en un registre de l'host veïnal com a habitant al barri de Santa Anna.

Arx. M. de Barcelona. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

SENIS, Joan. — En l'host veïnal de 1399, en les illes que ixen davant dels Banys vells de Barcelona, habitava aquest pintor, que posseïa llança i pavés. El nom d'aquest artista i'l que l'antecedeix eren adduïts, en altres dies, per un crític, com a argument decisiu per negar que'l fra Pau de Senis, pintor de l'Ordre de Sant Domingo, de qui parla 'l Villanueva, fos un artista italià. Encara que no sia aquest el lloc de tractar d'un artista de la segona meitat del segle xv, continuem creient que'l fra «Paulus de Senis», de que parlava 'l llibre de professions del monestir dominicà, s'ha d'interpretar fra Pau de Siena. El nom Senis o Senís ens sembla de totes maneres poc català.

Arxiu Municipal de Barcelona. — *Viage Literario*, vol. XVIII, pàg. 180.

SENTGENIS O SENT GENIS, Joan. — Un pintor, veí de Barcelona, d'aquest nom, a 20 de Febrer de 1380, es llogava a Valencia a en Jaume Tallada, per ajudar-lo en les feines de l'ofici de pintor, durant el temps de tres mesos i amb l'obligació que se li

FIG. 56. — JAUME SERRA (1375) : LA PENTECOSTÉS
(Iglesia parroquial de Cardona)

FIG. 57. — JAUME SERRA (1375) : BAPTISME DEL SALVADOR I L'ANUNCIACIÓ
(Museu Diocesà de Solsona)

donés menjar i beure. El llogat treballaria prop de vint-i-quatre dies cada mes, cobrant 10 florins i mig; per la temporada en que duraria 'l lloguer. Un Joan de Santcenis figura entre 'ls pintors barcelonins en 1397.

SANCHIS : *Estudis Universitaris Catalans*, 1913, pàg. 72. — PUIGGARÍ: *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

SENTGENÍS, Jaume. — En els padrons veïnals barcelonins de 1363, 1364 i 1368 no hi falta un pintor d'aquest nom, coma habitant al quarter del Pi, mencionant-se'l fins a l'any 1378.

Arxiu Municipal de Barcelona.

SERRA, Jaume. — Poques notícies documentals ens es possible afegir, a les donades anteriorment sobre aquest pintor. Sols direm que a ell, pel Janer de 1361, se li donaren 20 sous, per raó «de pintures e altres obres» que féu per la Reina, esposa de Pere 'l Ceremoniós.

Amb son germà, en 1374, fou fet exempt d'anar a l'host vers les parts de Tona.

A 26 d'abril del mateix any rebé quantitats, per fer el retaule de Santa Maria de la vila de la Selva del Camp, la qual obra costà 2300 sous. Els documents que fan referencia a aquest retaule són així:

«Dimecres a 26 dies del mes de Abril de 1374, de voluntat del Sr. Rector é den Joan Sobira e den Pere Mallola e den Pere Vives, en Bernat Ferrer Pbre, paga an Jacme Serra, pintor de Barcelona, de aquelles 12 lliures, 1 sou, 6 drs. que rebé den Jacme Puig, sagristá, dels ciris de Santa María e per raho del retaule, que lo dit Rector e prohomens an donat a fer al dit Jacme, a madona Sta. María de la Sgleya de la Selva per senyal e per pagua 200 sous. Itm. pagua lo dit Bernat al dit Jacme Serra per raho de les messions que havia fetes vinent de Barcelona a Tarragona 6 florins. Itm. pagua per loguer del mul den Berenguer guardia en que lo dit Jacme Serra cavalca per advenirse ab los prohomens e per dictar la obra del retaule entre ánar e venir e star en la Selva ab 3 sous 1 diner : de civada 15 sous 1 din. e axi son en suma 14 lliures 1 sou 1 diner.»

En altre document, s'hi diu:

«...a 3. de Març a nativitate domini 1375, Guim Ferrer, pintor, ciutadà de Barcelona procurador general de Jacme Serra, pintor de dita ciutat confessa haver rebut de Llorenç Ventura

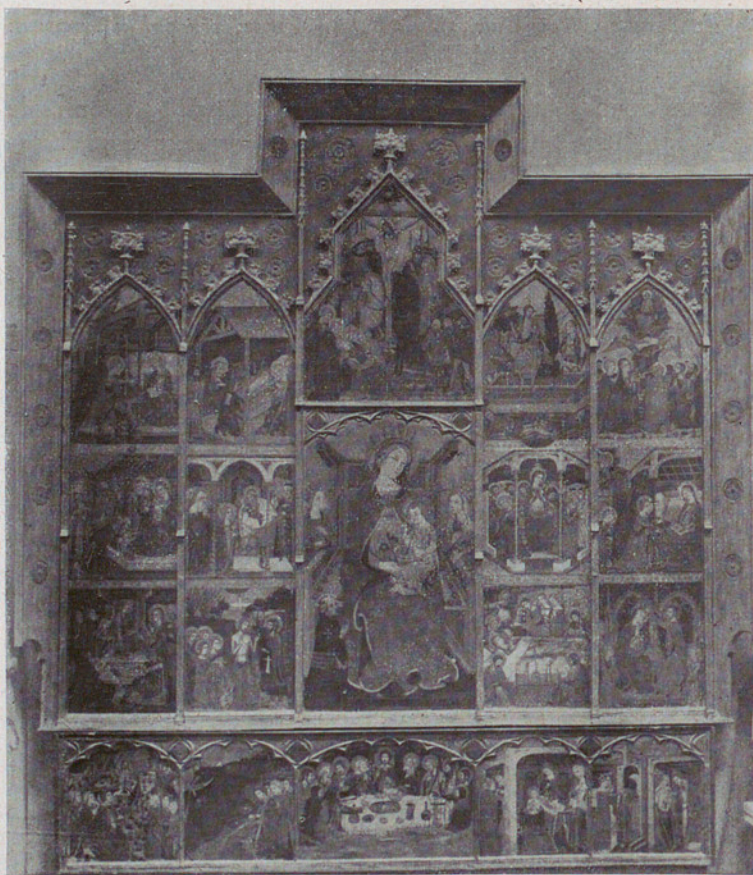

FIG. 58. — JAUME SERRA (atribuït) : RETAULE DE SIXENA
(Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)

jurat de la Selva 10 lliures barceloninas. de la major quantitat deguda á dit Jacme Serra per rahó de un retaula que deu fer la universitat de la Selva, segons consta en la escriptura de consensió.»

FIG. 59. — JAUME SERRA (atribuït)
 LA VERGE I 'L NEN JESÚS : RETAULE DE SIXENA
 (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)

FIG. 60

JAUME SERRA (atribuït) : CALVARI : DETALL DEL RETAULE DE SIXENA
(Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

També's troba una època, que féu Jacme Serra, pintor i ciutadà de Barcelona:

«... de haver rebut de Guillerme Pasqual Sindich y Procurador instituhit per la universitat y prohomens de la Selva, 500 sous barcs. d'aquells 2300 sous que dita universitat te de pagarli per la fabricació de un retaule que fa per l'obra de la Sgleya del dit lloch sots invocació de la beata Maria.»

Fou feta dita època a Barcelona, el dia 1.^r d'Abril de 1379.

Mn. Pere Pujol i Tubau, ha senyalat un document del dia 21 de Març de l'any 1375, trobat a l'arxiu de la batllia de Cardona, en el qual es lliga 'l nom de Jaume Serra, pintor, amb el retaule de Santa Maria de Cardona.

Aquest document, que està en llatí, traduït diu : «Jo, en Jaume Serra, pintor, ciutadà de Barcelona, confesso i en veritat reconec a vós, discret Pere Zator, prevere, col·lector i aplicador de les quantitats ofertes pel retaule que havia de fer-se a l'imatge de Santa Maria de Cardona, que m'entregàreu i jo vaig rebre tots aquells 250 florins d'or d'Aragó, que'm varen ser promesos pels venerables còsols i procuradors de la vila de Cardona, per fer el dit retaule de la predita imatge, del modo següent : En temps passats, de diverses maneres m'entregàreu, per la raó predita, 150 florins d'or, dels quals us en vaig fer època; els altres 100 florins me'ls heu entregat en el present dia. A més, per altra part, m'heu entregat 4 florins d'or i 4 sous i mig, per les despeses que vaig fer en la dita vila en motiu de posar lo predit retaule; també, per altra part, me donàreu 8 florins, per raó dels treballs i jornals que jo i un cert nunci meu vàrem fer en posar dit retaule. De les quals quantitats us en faig perpètua i final època de rebuda davant de testimonis.»

Aquesta documentació es la que dóna fins al present la data extrema de la vida den Jaume Serra, del qual una nota del llibre del Clavari de 1395 a 1396, de l'Arxiu Municipal de Barcelona, parla de que aleshores en Jaume Serra era ja mort, essent son germà Pere tutor testamentari de dos fills i una filla, anomenats, respectivament, Johanot, Jacmet i Angelina, nats del pintor Jaume.

De Jaume Serra en coneixem dues obres documentades : el

retaule del monester del Sant Sepulcre de Saragossa, de 1367, del qual ja s'ha parlat llargament, i 'l que pintà, en 1375, per Cardona. D'aquest darrer deu pertànyer una gran taula, amb la representació del Descendiment del Sant Esperit sobre la Verge Santíssima i 'l Col·legi apostòlic (fig. 56), conservada en la parroquial Cardonina, i dos compartiments del bancal, en els quals hi va 'l Baptisme del Salvador i l'Encarnació del Verb en les entranyes de Maria Verge (fig. 57). Aquestes obres, prou característiques, permeten formar el degut concepte de la manera de treballar el nostre pintor.

No fóra estrany que poguéssim un dia documentar-se com d'aquell el bonic políptic dedicat a la Mare de Déu que, procedent del monestir de Sixena, adquirí la Junta de Museus de Barcelona, i que avui es una de les peces que fan honor al Museu d'Art i Arqueologia de la mateixa ciutat. Catorze compartiments formen el cos d'aquesta obra, i cinc d'altres decoren el bancal (figura 58). Al mig del retaule hi ha la Mare de Déu amb el Nen Jesús, asseguda en ric soli, a la qual fan corteig Santa Caterina i Santa Magdalena, donant una composició que recorda la central de Sant Cugat del Vallès (fig. 59). Als peus de la Verge hi ha fra Fontaner de Glera, que degué costejar el retaule, de qui hem ja parlat abans (vegi-s la fig. 4, en la pàg. 13 del present volum). Sobre d'aquesta composició hi ha 'l Calvari (fig. 60). A l'esquerra, en sis encasaments, s'hi troben: l'Anunciació (fig. 61), el Naixement del Redemptor, l'Adoració dels Reis, La Presentació al Temple, Jesús entre 'ls Doctors, i 'l Baptisme de Crist. A la dreta hi ha la Resurrecció del Salvador, l'Ascensió, la Vinguda del Sant Esperit, l'Anunciació del trànsit de la Verge, l'Assumpció i, finalment, la Coronació d'aquesta (fig. 62); recordant la darrera representació, la que, figurant el mateix misteri, hi ha en el retaule saragossà, diversificant-se, però, de la que hi ha en el de Manresa. En el bancal hi va, a més del Sant Sopar, diverses curioses figuracions del llegendari anti-judaic, que vulgaritzà durant l'Edat mitjana l'odi contra 'ls hebreus.

En el Museu Episcopal de Vich hi ha un compartiment de retaule, representant el Calvari, amb les Maries, el Deixeble, pelicà, sacerdots, jueus, saigs i cavallers, que ningú podrà negar

FIG. 61. — JAUME SERRA (atribuït)
L'ANUNCIACIÓ : DETALL DEL RETAULE DE SIXENA
(Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)

FIG. 62. — JAUME SERRA (atribuït)
LA CORONACIÓ DE LA VERGE : DETALL DEL RETAULE DE SIXENA
(Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)

FIG. 63. — JAUME SERRA (atribuït) : CALVARI
(Museu Episcopal de Vich)

que correspon en absolut a la composició que va al cim del retaule sixenenc, que acabem de mencionar; de manera que si l'una es den Jaume Serra, forçosament ho ha de ser-ho l'altra (fig. 63).

Creiem que pertany també a l'art den Jaume Serra una taula de la col·lecció de Lluís Plaudiura, en la qual hi va figurada la Ver-

ge donant el pit a son Fillet, mentre sis àngels amb llaüts, orgue de mà i violí canten les lloances del Jesuset; repetint així un assumpte devot, molt en consonancia amb les idees trescentistes, al que donaren forma gràfica diferents dels nostres pintors (fig. 64).

FIG. 64. — JAUME SERRA (atribuït) : LA MARE-DE-DÉU DE LA LLET
(Col·lecció Plandiura)

També la senyora viuda de Cirera, de Vich, posseeix un tros de bancal de retaule, en el que s'hi troba la representació de Jesús davant de Pilat i els jueus acusadors, composició de manifesta semblança iconogràfica amb una pintura del Museu Episcopal d'aquesta ciutat, atribuïda a en Pere Serra (vegi-s pàg. 19). Al costat de la tal escena, hi ha part d'altres dues al·lusives

a la captura de Jesús a l'Hort de les Olives i a l'encontre de Maria amb el seu Fill en el camí del Calvari.

RUBIÓ : *Documents*, vol. II, apèndix VI, nota. — PIE : *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa*, 1909, n.º 58. — *Bullett de la Biblioteca de Catalunya*, 1918-19, pàg. 268. — Institut d'Estudis Catalans: *Liber bladi*, f. 3. — Nota comunicada per Agustí DURAN i SANPERE.

SERRA, Joan. — Germà den Jaume i den Pere Serra, exercint la mateixa professió de pintor, en 1376.

Uns documents, de 8 de Febrer i 20 de Juny de 1381, donen a entendre que aquest pintor tenia tractes amb uns tals Antoni Sallent i Berenguer Sapllana, «operantes de auro», o batifullers.

Vide vol. I, pàg. 279. — RUBIÓ : Vol. II, apèndix VI, nota.

SOLÀ, Bartomeu. — Pintor barceloní, vivent en els anys de 1360 a 1387.

A 6 de Març de 1383 tenia una dissensió amb el drassaner de Barcelona, i quatre anys més tard, a 26 d'Octubre, surt el seu nom en un document, en ocasió d'uns deutes.

Era mort en 1399.

PUIGGARÍ : *Artistas catalales inéditos*, serie I. — RUBIÓ : Vol. II, pàg. 396.

SOLER, Bartomeu. — Pintor en 1372. Se'l troba aleshores pintant l'enteixinat del Saló de Cent de la Casa de la Ciutat de Barcelona, fent-ne dos trams, amb suplement de paga, ja que ell i 'ls que l'ajudaven hi perdien.

Arxiu Municipal de Barcelona : *Clavaria*, 1371-72, als 4 de Juny.

STARNINA i GERARD DE JACOBO.

Vide vol. I, pàg. 340.

TEXEDA. — Aquest pintor, a 15 de Juny de 1302, tracta d'ensenyar de son ofici a un tal Galceran, fill d'un Pere, pintor, difunt. Amb en Berenguer Sarroca, en 1319, pertanyia al Consell de Cent de Barcelona.

Mas : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàg. 250. — Arxiu Municipal de Barcelona.

TERRENI, Pere. — Pintor de Girona, citat a 5 de les kalendes d'Agost (26 de Juliol) de 1322, amb el seu fill Bernat. El Pere encarregà fulles d'argent a Perpinyà, en 1327.

Nota den Francesc MARTORELL, treta de l'Arxiu de Protocols de Girona.

TIMOR, Guillem. — Pel dia 4 de Janer de l'any 1345, es troba un pintor d'aquet nom, veí de Montblanch, capitulant per fer una imatge de Sant Andreu Apòstol, de 8 palms i mig d'alçada, i esculpida en pedra, la qual havia de ser pintada, daurada platejada, destinant-se-la a la vila de la Selva del Camp, imatge que avui encara es conservada. Cap altra notícia 'ns consta d'aquest pintor i escultor, no desproveït de mèrit.

Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa, 1909, n.º 58.

TORRA, Andreu de la. — Pintor, ciutadà de Lleyda, el qual daurà i colorí 'l sepulcre del pare del Rei Jaume II, a Santes Creus, rebent la paga als 5 de les nones, dia 3, de Maig de 1307. L'Abat Bonanat, del dit monestir, demanava, en carta d'aquells temps, i sens data, que s'augmentés lo que hi havia senyalat per aital pintura, aleshores començada.

El dia 1.º de Juny de l'any 1307, el Monarca aragonès ordenava que se li pagués lo degut, pels treballs ja fets i per acabar la tomba del Rei Pere 'l Gran al monestir de Santes Creus.

Arxiu de la Corona d'Aragó : *Cartes reials*, 3051 i 1381. — Vide volum I, pàg. 120. — RUBIÓ : Vol. II, doc. VII, nota.

TORRELLA, Jaume. — 1321.

Vide vol. I, pàgs. 117 i 118.

TORRENT, Ramon. — Pintor de Saragossa en 1321. El nom d'aquest artista sembla català, no sabent-se si pot identificar-se amb en Ramon des Torrent, il·luminador i pintor de retaules, de l'any 1356.

El darrer era un pintor barceloní, al qual la Reina feia pagar, en Octubre de 1358, la quantitat de 27 sous i 6 diners barcelonins, per les despeses d'enviar a Saragossa 'l retaule, que'l dit pintor havia fet, en el qual s'hi representaven set Goigs de la

Mare de Déu, destinat a la dita ciutat aragonesa. Pel Març de 1353 se li abonava l'il·luminació d'un psaltiri pel Rei. En 1362, a primers de Janer, havia dibuixat i pintat els signes dels planetes, esteles i figures de besties en l'esfera celeste, que treballava l'astròleg Dalmau Planes per orde del Rei.

Revista de Archivos Bibliotecas y Museos, vols. XXXIII, pàg. 412, XXXV, pàg. 462, i XXXVII, pàg. 203. — Vide vol. I, pàg. 262. — RUBIÓ: Vol. II, docs. CXXVII i CXXI.

TORRENTS, Bernat. — Pintor establert a Vich, del qual es féu l'inventari en 1396, en el que consta: «dues unces de colradora de pintos; una citra petita en que hauia un poch de oli de linos; xxv fuyes o pays dor fi de que hom daura los latonarís; entro tres lliures de fuya d'estany».

Curia Fumada: *Inventaris dispersos*.

TORRENTS, Pere de. — *Pictor vicensis*, al qual, en data de 7 i 9 de Juny de 1314 (no es segura l'anyada), uns parroquians de Sant Martí d'Ayguafreda confessaven deure 60 sous de moneda barcelonina, «ratione quindecim scutorum quos a vobis emimus et octo scutorum quos nobis pinxistis». Altre document, de 3 de les nones de Juny de 1321, el menciona, i a 5 de les nones (dia 3) d'Octubre de 1327 reconeix a un clergue un deute de 30 sous.

Curia Fumada: *Manuale dispersos*.

TUNO O TORMO, Jacob. — Pintor parisenc, al qual el Rei Joan I tractà de fer venir a son país, a fi que pintés per uns brodadors, tres dels quals havien vingut de Brabant, especialment per colorir les cares, «divisar figures de persones et ressemblar fisonomies de cares». Consta això per documents de 20 de Febrer i 13 de Març de 1388.

El Rubió i Lluch ha trobat el nom d'aquest pintor francès, dit Jaco Tormo, en una carta que'l Rei Joan I escrivia desde Montsó, a 2 de Desembre de 1388, al Vescomte de Roda, en la qual el Monarca català deia que era fama de ser tan apte pintor, que'l volia perquè anés al seu servei amb dos de sos *vaylets* que l'ajudaven, per lo qual, com els necessitava, es comprometia a donar als tres artistes 2 florins diaris. El Rei, en la carta

demanava al Vescomte que li tramatés el llibre «de divises novelles», que li serviren per les robes que havia de menester per la festa de Pasqua, les quals li reclamaven els mellors brodadors de que podia disposar, i encara encarregava al dit Vescomte que fes els possibles perquè vingués el dit pintor. No es clar si la vinguda va verificar-se, ni si aquesta estava relacionada amb la feina dels brodadors.

Arxiu de la Corona d'Aragó : Reg. 174, ff. 83 i 85. — RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCXXI. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

ULTZINA, Antoni. — Mestre de cortines en 1399.

Vide vol. I, pàg. 220.

VALLEBRIGA, Pere. — Pintor barceloní, que consta que va viure desde 1360 a 1406. Es citat en 1368, com a habitador prop dels Banys nous.

A 21 de Febrer de 1388 tractà un retaule per la catedral de Lleyda. El document aleshores autoritzat, diu així:

«En nom de deu sie e de madona sancta Maria Amen. Dissapte a XXI dia del mes de Febrer del any M.CCC.L.XXX vuyt convingut entre lonrat en Cap de Vilacalvo Arthiaca de benasch duna part e en p. de Valdebriga, pintor, daltra sobre un retaule feedor en laltar de la casa de la almoyna de la seu de leyda, segons los capitols ques seguexen :

»Primerament es convenut entre les dues dites parts que lo dit pere deia fer un retaule a obs del dit altar, lo qual retaule aia dampla dotze palms de cana e dalt quatorze daquella matexa cana de barcelona.

»Item quel dit retaule sie ordonat de tres peças ab son bancal e per cada peça aia dues ystories, ço es a saber : la primera de la Nativitat de madona sancta Maria, la segona del la incarnació ho anunciació, la tercera de la purificació, la quarta de la assumpció, e en la mitjana madona sancta Maria tinent Jesuchrist al braç ab angells e en la peça mitjana lo crucifix ab les Maries e ab les juheus al peu de la Maria sia lo dit Arthiaca agenollat pregan deu vestit ab la capa negra ab vayes.

»Item lo bancal sie ordonat : la pietat e Marie e Johan e en les altres ystories apostolls e vergens.

»Item lo guarda polls sie obrat de cosas e seyalls de argent d'aurat e de azur de alamanya : e vol esser le seyal en blanch ab la cap vermell.

»Item quel dit retaula sie daurat daur fi e de azur dacre e daltres colós bonas e fines axi com a dita obra se pertany.

»Item es lo preu del dit retaula Noranta florins daragó pagadors en aquesta manera, ço es, assaber; ara de present trenta florins e com sie acabada la dita obra e aquella liurada, a ell ho aquí ell volrà, y possat i essent en lo dit altar segons se pertany, los sexanta florins restant e asso pure del present lo dit artiaqua aia apagar lo por e les messions del assetiar.

»Item es convengut quel dit retaula aia adonar acabat lo dit pintor daci a un an e mitx primer vinent e possar en lo loch hon deu star e aço promet e jure lo dit pintor.

.
fuerunt convenita et finata predicta inter ipsas partes presentes et presente dominio Episcopo Ilerdensi die dominica xxii mensis febroarii anno domini M.CCC.LXXXVIII.

»Testes sunt discreti bernardus gibert et antonius badia presbiteri et beneficiat sedis.

»Et incontinenti dictus petrus de ballabriga firmavit apocham dicto archidiacono de dictis triginta florins prime solutionis actum est ut supra.

»Et confestim dictus pintor de dicta fidejussione et principi solutione, casu quod absit, quod, dictus petrus morietur antequam dictum retaulum esset factum et traditum dicto archidiacono et servatum ut predicitur johanem de pintuer mercatorem ylerde pro jus mittere et dictam fidejussionem sponte facientem. Et renunciavit juri de principali et tercié...»

En 1392 vivia al carrer dels Banys de Barcelona, tenint un ajudant.

Un document molt incomplet, de l'Arxiu Parroquial de Centelles, ens diu que aquest pintor Valdebriga, als 8 de Febrer de 1400, firmà concordia per pintar el retaule de Santa Coloma, pertanyent a aquella parroquial.

El document diu així : «En nom de Déu amen. Es stat concordat quel Senyor Pere de Valdebriga pintor e ciutada de bar-

chinona que fassa perfetement e acabada i bon rerataule daltar de Santa Coloma de vinyoles ab la figura maior de santa Coloma e Crucifix e ab vi istories de la vida de santa Coloma, lo qual rerataule aia menys de les orles o gardepols xiv palms de ample e aia ultra les 'orles o gardepols de alsaria xvi palms. Item sia obrat lo dit rerataule de or fi e de asur dacra e daltres belles colors e sie perfetement fet, e acabat axi com los rerataules de sgleies se acostumen de fer novelement en Barcelona. Item que lo dit pere de Valdebriga posera e aura posat e acabat perfetement lo dit rerataule a ses propies messions dins la dita sgleya de santa Coloma de vinyoles de la prop vinent festa de Cincogesma a i ayn e més continuament posat e assegut al dit altar aixi com star pertany e deu esser e quiti de emposicio e leude e altre contribució. Item que los dits procuradors de nom demunt dit doneran al dit Pere de Valdebriga per preu de dit rerataule xliiii lliures barceloneses. Item que los dits procuradors paguen a lo dit pintor pel preu de xliiii liures per les pagues següents. Primerament pagarán per la primera esdevenidora festa de Cincogesma x liures e en la primera lavors esdevenidora festa de Pasqua xliiii lliures. E com lo dit rerataule sia assegut a cap de mig ayn paguen x lliures. En en la fi del dit ayn que lo dit rerataule sera assegut paguen altres x liures.

»Item fo convengut per les dites parts que com lo dit pintor aura acabat lo dit rerataule que aquel rerataula lo dit pintor partecha per somades que fessen de dos quintars e mig fins a tres quintars. E com lo dit pintor aia fetes les somades e cascuna daqueles ensersalades e ben adobades per manera que nos puxen malmetra, lavores dos dits procuradors a lurs propies messions aian a manar besties a barchinona tantes com mester ni aura per portar lo dit rerataule. E les dites somades aporten a la dita sgleya de Santa Coloma. Item los dits procuradors se obliguen que cascuna de les dites pagues faran cascuna en son temps sots pena del ters a requesta de x dies. Item si lo dit pintor [hi avia a trametra, el o los seus succehidors procurador que aia per cascun iorn x sous per son salari. E que lo dit pintor e los seus puxen convenir los dits procuradors e cascuns dels e cascun dels lurs principals e parochians en aquella cort on los volra convenir ni

al dit pintor plaura. Et ideo nos etc.» Acaba dient que ambdues parts s'obliguen mutuament en persona i en llurs béns a complir el damunt estipulat.

«Actum est hoc in parochia Ste Columbe de Vineolis octava die mensis febroari Anno anativitate dui. M^o Quadringentesimo.» Firmen els interessats.

«Testes huyus rei sunt venerabilis Gillabertus de Villanova, domicellus discretus petrus de raualenchs rector de balanyano et iacobus fabrer termini de scentillis.»

S'ha trobat al mateix artista als 31 d'Agost de 1401.

Vide vol. I, pàg. 266. — Arxiu Municipal de Barcelona. — Josep GAYA, Pbre. : Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, 21 d'Abril de 1919. — Vide MARTRA. — Nota de Mn. Fortià SOLÀ, treta de l'Arxiu Parroquial de Centelles: *Manual XIV*, f. LIII. — MAS : loc. cit., 253.

VALLS, Domingo. — L'any 1366, aquest pintor de Tortosa pintava 'l retaule de la Confraria del pagesos de la dita ciutat.

En 1373, era 'l pintor del comú de Tortosa i de la casa del Rei, sabent-se, per una carta de Pere IV, que aleshores estava treballant un retaule per l'iglesia d'Albocàcer, obra que no devia ser del gust dels que'l pagaven, ja que'l Monarca deia a aquests, amb data de 3 de Janer del dit any, que una volta llest el dit retaule manaria que anés a veure-l i judicar-lo en Llorenç Saragossa.

A 30 de Janer de 1374, subscrivia una sentència de l'Infant Joan, confirmatoria de dues ja donades, en el plet sobre 'l retaule d'Albocàcer, que, segons peritació dels pintors, no era rebedor.

Desde l'any 1370 a 1394 fou pintor del Consell tortosí, pintant ciris. En 1370 pintà 'ls tabicells de l'Arxiu de la Casa de la Ciutat; fent, en 1381, tres mostres de senyals per un frontal d'altar de Santa Bàrbara, brodat, de l'Hospital de la mateixa població, decorant els bordons d'un tàlem. En 1386 s'encarregava de fer, pel Consell, «dos Evangelis, els uns daurats i 'ls altres de color simple», cobrant un florí, o sigui 11 sous.

En 1387, pintà i reparà l'imatge de Santa Maria del portal de l'Olivar de Tortosa, i en 1397 i 98, rebia dels clavers tortosins 19 lliures, 9 sous 4 diners, per pintar en el retaule del portal del coll de Sant Joan una post o taula amb l'imatge del Sant,

i, a més, les fulles i capitells que's posaren i les parets del portal. Aleshores rebé, també, i i sous pel treball posat, ell i Fra Gilabert, en mudar la talla del canalobre dels gots que's posava davant de l'altar major de la catedral.

F. PASTOR : *La Zuda*, any III, n.º 25; Maig de 1922, article de J. GALINDO. — RUBIÓ : Vol. II, doc. CLXXIV. — SANCHIS : *Estudis Universitaris Catalans*, 1913, pàg. 72. — Vide vol. I, pàgs. 316 i ss. — Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 182.

VERGÓS, Arnau. — Pintor que pot ser el primer i més antic artista de la família tan famosa en l'història de la nostra pintura. A 11 d'Agost de 1335, els Consellers de Manresa l'eximien de talles i exaccions, mentre habités en la dita població.

SARRET : *Art i Artistes manresans*, pàg. 8.

VERINS, VERIUS O VERJUS, Antoni de. — Un document recollit pel Sr. Rubió i Lluch, li diu Verjús; afirmant que era hermità de Montserrat i que havia estat escrivà de la Cambra reial, havent presentat dues històries pintades en dues petites posts, representant les armes de Nostre Senyor Jesucrist i la figura de la mort, quadrets que havia mostrat al Rey Joan I, al qual havien plagut molt, per lo que, a 26 d'Abril de 1392, recomenava 'l pintor hermità al prior montserratí.

Vide vol. I, pàg. 126. — RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCXII.

VIADER, Pere. — Altre dels pintors del qual hi ha notícia que entalumà i perfilà voltes de la Seu de Barcelona. Se'l troba en Octubre de 1388.

CARRERAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VII, pàg. 510.

VIDAL, Pere. — Pintor de Barcelona, el qual, en 1368, rebé 18 lliures, per vint escuts i dotze elms de fusta que havia fet per Berga. En 1374 era exempt de l'host d'anar contra Tona. En 1389 i 1392 se'l troba a ell i a un fill seu del mateix nom, que també era pintor.

Arxiu Notarial de Barcelona : *Manual Laternosa*. — Arxiu Municipal de Barcelona.

VILANOVA, Marc de. — El nom d'aquest personatge i la

FIG. 65. — MARC DE VILANOVA (?) : SANTA CATERINA
(Monestir del Sinai)

data 1388, han pretès esser llegit al dors de la taula que Mr. S. Couyat Barthou trobà en el monestir del Sinai, i en la qual s'hi representa Santa Caterina; pintura que, segons l'inscripció que l'acompanya, fou oferta al dit cenobi per en Bernat Maresa, ciutadà de Barcelona i Cònsol dels catalans a Damasch, en 1387 (figura 65). La tal pintura té marcat caràcter italià, per més que l'epígraf sia ben català.

Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1911-12, pàg. 691; 1913-14, pàgines 729 a 733. — UBACH : *El Sinai*, pàg. 218.

VILARDELL, Pere. — Pintor que's troba a Girona, als darrers dies de 1327 i a mitjans de Janer de 1330.

Nota de Francesc MARTORELL, treta de l'Arxiu de Protocols de Girona. — Vide vol. I, pàg. 119. — GIRBAL : *Revista de Gerona*, vol. II, pàg. 522.

VUYLA, Antoni. — En una llista de prohoms pertanyents a la partida de Moncada de Vich, de 3 de Març de 1391, s'hi troba aquest pintor.

C. F. : *Manual del notari Nicolau MATHEU*.

VILELA, Joan. — Argenter de Girona, del qual se sap que, en 1397, va prometre pintar un retaulet, amb l'imatge de la Verge alletant al Nen Jesús, i dos àngels aguantarien una corona damunt del cap de la Mare, la qual tindria a l'entorn quatre històries dels set Goigs. En els taulons superiors Déu Pare al mig, i als costats Sant Miquel i Sant Jordi. Aquesta obra estava destinada a l'iglesia de Sant Gregori de Girona, fixant-se 'l preu en 30 florins.

Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya, any, xxxi, pàg. 232.

CAPÍTOL VII

FORMACIÓ ARTÍSTICA I CONDICIÓ SOCIAL DELS PINTORS TRESCENTISTES

L'artista, diguem el pintor, ha d'esser home que comenci per tenir facultats per exercir el seu art, facultats que després amb l'estudi i la constància s'augmenten i completen. El pintor cal que tingui enginy per comunicar als demés homes unes idees, les quals ha de fer gràfiques i assequibles per la vista. No tots els artistes tenen facultats iguals, perquè puguem judicar-los sota un mateix racer; en tots temps hi ha hagut pintors bons i mitjans o dolents, resultant que, els que donen qualitat i nom a l'art d'un país, han d'esser els que puguin esser considerats com a mestres i somitats en el dibuix i en el color.

En l'antigor la formació i educació dels artistes era en bona part personal. L'observació i estudi propis havien d'esser sos primers valuosos mestres, puix que no hi havia acadèmies ni era donable aprofitar-se de grans elements i perfeccions. No hi havia aleshores col·leccions artístiques; ni pinacoteques on fer observacions. Els viatges eren llargs i difícils; però, així i tot, havien d'esser la font més socorreguda per l'intercanvi d'idees i l'emulació. Les esglésies eren els llocs on preferentment podien adquirir-se elements d'instrucció, sorgint-hi l'admiració de les obres allà posades. La intuïció havia de suplir el que la duresa del temps no podia pas facilitar; tota vegada que l'aprenentatge, pel que indiquen els documents, amb prou feines servia per ensenyar alguna cosa més que la tècnica; això es, la preparació de les pin-

tures i del cos sobre del que aquestes haurien d'ésser posades, la manipulació dels colors i la manera de fer-los servir i combinar.

L'aprenent entrava a casa d'un mestre pintor, exercitant-se en les mecàniques de l'ofici, entretenint-se en manipular i moldre els colors i el vehicle que servia per donar aquests, tota vegada que aleshores no's trobaven pas preparats a la casa del droguer. Després l'aprenent podia ja ficar-se en els treballs del mestre, qui, de totes maneres, portava el pes i la responsabilitat de l'obra que havia d'executar. Obres literàries destinades a ensenyar la tècnica, a la manera del tractat den Cenzo Cennini, en la nostra terra pot dir-se que eren desconegudes, fent-se tot mitjançant la tradició, més pràctica que oral.

El document més antic referent a aprenentatge que nosaltres coneixem, es de 20 d'Octubre de 1244, i amb ell un tal Pere de Closelles, pintor, s'aferma amb el mestre Arnau de Camps, des de la vinent diada de Tots Sants a un any, perquè li ensenyés l'ofici o mestratge de pintura, *bene et fideliter magisterium pictorie*.¹ El document, en parlar de magisteri, sembla suposar que l'aprenent tindria ja uns principis de l'ofici o s'hauria ocupat en alguna especialitat de l'art de dissenyar i colorir, ja que se'n titula pintor.

No falten altres documents, del segle XIII, que convenen amb l'anterior en la durada d'un any, pel lloguer; temporada que, a principis del segle XIV, s'allarga en gran manera, si bé no sembla que pugui sentar-se una regla fixa per la durada del període de l'aprenentatge, com tampoc pot donar-se en allò que fa referència a l'edat de l'aprenent.

Un tal Arnau Boas, pintor de Perpinyà, del qual hi ha notícies en 1321, als 13 d'Agost de 1337, prenia per aprenent a un tal Guillem Fagaló, per instruir-lo en la seva professió, per temps de dos anys, oferint-se a mantenir-lo i a pagar-li dos vestits; i amb això sembla que ja n'hi havia prou per prescindir-se de tota altra soldada. Un Francesc Salellas, pintor, el qual exercí son ofici a Barcelona, en 1336, als 30 d'Agost, rebia dels esposos Pere

1) C. F. de Vich : *Manual anònim*.

i Angela de Bramonts un fill dit Berenguer, «ad discendum vestrum officium pictoris»; fixant les condicions perquè'l mestre s'encarregués de proporcionar vestit a l'aprenent, durant el primer any, i proveir-lo també de la dispesa, calçat i tot el que sigués necessari. Un document mallorquí, referent al pintor Martí Mayol, al qual es troba ja exercint son ofici en 1328, a 12 de Setembre de 1352 admetia per aprenent a un tal Pere Mayol, fill d'un *quondam* del mateix nom, oriünd del castell de Nulls, de la diòcesi de Tortosa, aleshores ja en edat major de disset anys i menor de vint-i-cinc, per ensenyar-li l'art de pintor, pel temps de quatre anys, obligant-se l'aprenent a servir al seu principal en tot lo que li manés, havent de tenir-lo el mestre bo i malalt, segons era costum a Mallorca.¹ A 17 de Maig de 1380, en Jaume Castellar, també pintor, natural de Mallorca, acceptava per aprenent a un tal Miquel Marcet, de nou anys d'edat, per tenir-lo quatre anys, ensenyant-li l'ofici de pintor i 'ls seus negocis lícits i honestos, comprometent-se 'l mestre de tenir-lo bo i malalt, havent de vestir-lo, en el primer any amb roba usada, i 'ls altres de drap de llana de 22 sous la cana, calçant-lo de sabates i soques, mitges i femurals.² En Domingo de Pradella, pagès de la parroquia de Sant Esteve de Valencia, a 1.ª de Novembre de 1396, contractava amb el pintor Pasqual d'Esteve, veí de Valencia, posant-li per aprenent a un seu fill del mateix nom, el qual tenia onze anys, poc més o menys, i pel temps de set anys primers, venidors, «in mancipium vestrum ad discendum officium vestrum pictoris», i fer tot el que se li manés de dia i de nit; havent el mestre d'ensenyar-li l'ofici, segons les seves possibilitats, i donar-li menjar, beure, vestit i calçat, segons hagués de menester; al final del dit temps havia de proveir-lo de roba, això es, gramalla, túnica, caputxó i calçat, de drap de llana nou i de valor de 10 sous per alna. El document afegeix que'l pare donava llicència al pintor perquè pugués fer detenir a l'aprenent; si fugia; fixant altres condicions indicadores de les facultats que'l mestre tindria sobre 'l noi.³ Entre divuit i vint-i-cinc anys tenia l'Anto-

1) *Bol. de la S. Arq. Luliana*, Janer 1917.

2) *Id.*, *id.*, *id.*

3) *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, 1912, pàg. 234.

ni del Puy; quan es posava a fer aprenentatge amb en Francesc Ferrer, pintor de Perpinyà, el qual havia d'ensenyar-li 'l seu ofici, «pro posse vestro», donant-li menjar, beure i vestit i calçat.¹ Un pintor valencià, Joan Zarrebollada, del qual hi ha dates desde 1398, als 28 de Setembre de 1407 tenia per aprenent a Joan Ibáñez, natural de Xèrica, i de tretze anys d'edat, «ad exercendum officium pictorie», havent de durar l'aprenentatge i 'l temps de subjecció per espai de set anys.²

Després de l'aprenentatge, el treballador podia titular-se fadri o companyó; durant aquest nou estat una temporada, que era la de vera pràctica, per a aquell que volia apendre l'ofici. Sembla que fa referència a això, la manera d'esser d'un tal Joan, el qual tenia per deixeble'l Martí Mayol, en 1328, quan s'ocupava en la decoració d'elements arquitectònics del claustre de la Catedral de Mallorca. Un Bernat Pintor, habitant a Manresa i fill de Berga, mestre d'imatges de pedra, de fusta i de pinzell, en 1378, estava associat amb l'escultor Jordi de Déu, en les obres que aleshores feia. L'Antoni Rubiols, de «arte pintadi», a 16 de Juliol de 1380, es llogava per un any amb un pintor de Valencia, de nom Francesc Comes, confessant-se fill d'un pagès de Barcelona i de divuit anys d'edat, comprometent-se «ad exercendum laborandum et provandum vos in dicto officio pictorie secundum sciri meum et posse»; fent tot el que se li manés, tant de dia com de nit, havent-se-li de donar menjar i beure atenent a la seva condició, tant en malaltia com en salut.³ Més puntual que en els casos anteriors, es el den Joan Sentcenis, pintor veí de Barcelona, el qual es llogava a en Jaume Tallada, veí de Valencia, amb data de 20 de Febrer de 1380, per sols tres mesos, confessant-se «mancipium vestrum ad faciendum yestra omnia mandata»; havent el seu principal de donar-li menjar i beure i, a més, 10 florins i mig de soldada, per tot aquell trimestre, obligant-se a treballar vint-i-quatre dies cada mesada.⁴ En Pere Baró, obrava amb son pare en feines propies de pintor, en 1381; resultant un

1) VIDAL: *Recherches*, serie I, p. 212.

2) SANCHIS: *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, pàg. 233.

3) *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VIII, pàg. 72.

4) Id., id.

fadrí que tenia en més que'ls altres la condició de súbdit, tota vegada que era fill.

També servien de pintors, exercitant-se en lo que'ls manés son senyor, alguns esclaus que aquell ja compraria atenent a les condicions i dots de l'altre. Sabut es el cas de l'esclau que tenia en Lluís Borrassà, i que portava 'l nom de Lluch, i que sembla que col·laborà en el retaule de Sant Nicolau de Cervera, en 1419, obra important, que arribà a valer 4,000 sous.¹ Notable, encara més, en quant fa referencia a aquesta qüestió, es el cas den Jordi de Déu, escultor, digne de nota, que havia estat esclau del mestre Jaume Castalls.²

Diferents contractes d'obres d'art al·ludeixen a l'existència d'ajudants dels principals mestres, en fixar que en les obres que aquests emprenguessen havien d'encarregar-se personalment de dibuixar les composicions i fer els encarnaments de mans i peus, i sobre tot de les cares. Un contracte manresà, de l'any 1410, puntualisa que en Lluís Borrassà «sie tengut e age a fer los encarnaments axí com cares e mans e peus quis mostren nuus tots de sa ma».

També podia citar-se algun cas d'haver dos artistes format una especie de companyia industrial, durant un determinat temps, a fi d'executar conjuntament els retaules que se'ls confiessin. Els germans Jaume i Pere Serra, estigueren, per espai d'alguns anys, en aquestes condicions.

Hem designat amb el nom d'*artistes* els pintors del segle XIV, però just es dir que ells, en l'exercici de sa professió, convenien amb sos contemporanis en no considerar-se gran cosa més que uns oficials, que exercien una industria. Aquesta 'ls incitava a sortir-se del pas de la manera més senzilla que'ls era possible. D'aquí que podem citar uns exemples del que en podríem dir poca delicadesa professional. La repetició d'assumpes; la transformació de figures, la multiplicació d'unes mateixes agrupacions, l'acomodament de detalls posats en el retaule i traslladats a un altre, eren coses que als pintors els preocupaven ben poc. Ells

1) SANPERE : *Los Cuatrocentistas*, vol. II, pàg. 224.

2) Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, n.º 467.

copiaven el que'ls agradava d'altres mestres i s'aprofitaven de tot el que'ls venia a mà, per sortir amb poc treball del compromís amb que'ls posava una contracta.

El pintor havia de posar tot l'esment en emmotllar-se al gust del qui 'l pagava, el qual es feia valdre 'l dret d'ordenador, dic-tant no sols les condicions econòmiques a que havia de subjec-tar-se l'artista, sinó que, demés, intervenia a fixar els assumptes, les figures que havien d'entrar i l'indumentaria que vestirien, de la qual fins a vegades arribava a senyalar el color. En allò que'l qui pagava no posava pas un gran esment, era en qüestions d'originalitat, tota vegada que, sobretot en èpoques posteriors al segle XIV, hi havia qui exigia que en l'obra encarregada s'inspirés una altra ja coneguda, ja fos del mateix autor ja en fos d'un altre. Amb ple coneixement de l'època, l'Antoni de Capmany començà a tractar dels pintors, consignant que l'art de la pintura formà desde'ls seus principis «un ram d'indústria».¹

Parlant en termes generals, s'ha de dir que, per lo comú, poc hi valia al prestigi del pintor el mèrit que poguessin tenir les seves produccions; puix que res evitava que se'l subjectés a les reclamacions més violentes o a les clàusules d'un contracte, en el que's consignaven fermances, que ara 'ns semblen del tot depres-sives i en gran manera desconsiderades. Si l'obra no s'ajustava a les condicions externes de preparació i color, lo mateix que si no estava dintre 'l temps fixat o no tenia 'ls daurats exigits, o la quantitat daurada que's dictava, tothom considerava que hi ha-via 'l dret de reclamar i moure un litigi en demanda de justícia. La gent es fixava més en què 'l retaula no presentés esquerdes o escrostats, que no pas en el mèrit reial i condicions artístiques de les escenes que figuraven en aquell. Uns arbitradors, fixats quasi sempre pel qui pagava, serien encarregats de fer justícia, sense cap mena d'apel·lació. En la llista d'artistes, que hem donat en el capítol anterior, hi consten els noms de diferents pintors que s'avingueren a fer l'ofici d'estiracordetes, contra un que exer-cia, com ells, amb tots el treballs, l'ofici de pintor. Veritat es que hi ha notícia de retaulers que no compliren l'obligació que'ls

1) ANTONI DE CAPMANY : *Memorias*, vol. I, segona part, pàg. III.

imposava 'l contracte; havent-n'hi que, per lo vist, fugien, una vegada havien cobrat una quantitat a compte de l'execució de l'obra; però també hi ha casos de confraries i particulars que demoraven injustament el satisfer les pagues a que estaven junyits per una avinença feta davant del notari.

S'ha de reconèixer que en la nostra terra (i 'l mateix podria dir-se d'altres països) es tardà molt a donar proves de consideració a un artista, en atenció al seu mèrit, com a productor d'obres dignes d'admiració. Els Reis foren els primers que demostraren apreciar l'obra d'un pintor, en encarregar-li certs treballs i fer els possibles perquè, durant l'obratge d'aquells, no fos torbada l'execució de l'obra, objecte del contracte reial. Del Francesc Jordi, hi ha una carta del Rei Pere IV, dictada des de Perpinyà, en la que l'admetia per domèstic, familiar i especial pintor de les seves armes. En Llorenç Saragossa, en 1367, fou considerat com el domèstic i familiar de la Reina Elionor, concedint-se-li 'ls privilegis usuals de tal classe de persones; fent-se amb ell cosa per l'estil del que feien alguns monarques francesos, que donaven a alguns preferits el dictat honorífic de *valet de chambre*.¹ Sabut es el cas del pintor Joan Gil, posat al servei del Rei de Tunis, davant el qual havia de gaudir de gran predicament, tota vegada que 'l Rei Jaume II, a 4 de Novembre de 1334, li recomanava 'l Ramon Lull.

Hi ha també notícia de que, seguint l'exemple dels Reis, algunes corporacions populars feren a determinats mestres exempts de talles i exaccions; i també lliuraven i eximien de pendre part en empreses de perill, com eren les hosts, a diferents pintors de Catalunya.

És curiós observar els viatges que degueren fer certes obres de pintors de la nostra terra, les quals anaven a parar lluny, en terres aragoneses, com a Terol i Calatayud, lo qual suposava que no hi havien de ser de més les precaucions per evitar les contingències que podien originar-se d'un tal viatge. En Llorenç Saragossa, per uns retaules que féu, en 1367, hagué d'encarregar-se d'embalar bé les seves pintures, usant cordes, xarpelleres i palla.

1) Vegi-s *Els Trescentistes*, vol. I, pàg. 313.

Alguna altra vegada 's parla d'usar el cotó i flassades; no essent de més aquestes despeses, desde'l moment que havia de mirar-se que l'obra feta arribés en el millor estat de conservació. A vegades, ja en la contracta s'establia que'l pintor havia d'assegurar la seva obra, perquè no's crivellés, ni saltés el color durant un determinat temps, que's fixà en diversos anys.

En els mateixos contractes hi ha curioses indicacions referents a la *mostra* que l'artista havia d'entregar dibuixada, que serviria per donar una idea de la mateixa a les persones que feien l'encàrrec. En 1342, en Bartomeu Ramanat, de Santa Coloma de Queralt, i, en 1363, en Ramon Roca, es refereixen a un d'aquests projectes esquemàtics, per obres d'escultura. Els germans Serra, en el contracte de l'altar major de Pedralbes, en 1368, parlen de subjectar-se a «una mostra deboxada en un pergami». En Pere Gerona, en 1401, prometia a un home de Bellpuig, diòcesi de Mirapoix, França endins, fer un retaule de Santa Maria «sub forma contenta in uno folio papiri», tractant del retaule a executar segons el que hi havia *pintat en lo paper*.

Les primeres notícies que tenim sobre 'ls pintors barcelonins indiquen que aquests anaven agrupats corporativament amb els freners. En esser creat el Consell de Cent, a 24 de Janer de 1257, el Rei en Jaume I establí que, entre 'ls oficis que tenien entrada en el predit consell, hi hauria quatre freners.¹ Es digne d'esment, en aquest punt, el fet de que constin com a freners diferents pintors del segle XIII, establerts a Barcelona, Perpinyà i Vich.

En el llibre intitulat *Bolsa de Concels, Ordinacions y Letres*, referent als anys de 1301 a 1303, guardat a l'Arxiu Municipal de Barcelona, es troba la llista d'oficis i professions que en el primer d'aquells anys figuraren en el Consell de Cent, trobant-s'hi quatre sellers, freners i pintors. De 1310 a 1313, entre 'ls col·legis citats per figurar en la mateixa corporació popular, hi ha 'ls noms de quatre personatges que hi són citats sota la denominació de sellers, freners i pintors. En l'elecció conciliar, de 29 de Novembre de 1312, hi consten també tres personatges, agrupats

1) CAPMANY : Obra citada, vol. II, apèndix XXX, pàgs. 118-119.

sots els títols dels tres oficis; i el mateix passa en 1316, 1319, 1321, 1323, 1325, 1326 i 1332.

En Capmany, que posà els pintors entre els tretze oficis que, desde 1303 a 1325, foren agregats al Consell de Cent, no sembla haver-se fixat prou en que els pintors ja hi estaven temps abans, sots la denominació de freners, denominació que sols veiem establerta encara a finals del segle XIV, en els anys de 1386, 1390, 1391 i 1392. En la llista d'artistes que va amb anterioritat al present capítol, consten noms de pintors i freners. De l'any 1393 sabem que la Confraria barcelonina dels freners comprenia els pintors, sellers i armers.¹

A Vich, eren molt avençades les darreries del segle XIV quan el Rei Joan I concedí als ferrers d'obra grossa i fusters, que, amb altres persones que volguessin agregar-s'hi, tinguessin permís per fer confraria sota l'invocació de Sant Eloi i Santa Eulària, en l'iglesia del monestir de la Mercè. El privilegi reial fou datat a Barcelona, als 18 de Janer de 1395, essent presentat al Lloctinent del Veguer i Batlle de la partida reial, el qual no pogué tenir inconvenient per la formació de la piadosa confraria, en la qual, de moment, entraren els argenters, ferrers, menescals, dauradors, manegadors, escardassadors, boters, fusters, basters, pedrers, llancers, traginers, vaquers, mestres en medicina, moliners, bracers, barbers i pintors. Per nova lletra, del mateix Rei Joan, desde Perpinyà, als 14 de Març de 1396, es permeté la rectificació i complement dels estatuts.²

A Perpinyà, ja al segle XIII, hi havia un principi d'agrupament corporatiu entre freners i pintors. Del segle XV consten els noms de prebost i sobreposats dels pintors.

En les petites ciutats no s'trobà mai la distinció precisa

1) PUIGGARÍ: *Artistas catalanes inéditos*, serie I. Vegi-s Ramon des FEU.

2) En separar-se de la Confraria vigatana de Sant Eloi els fusters, torners i pentiners, els pintors els seguien; sabent-se que, a 5 de Juliol de 1582, els oficis aquells demanaren als ferrers, argenters i similars que se'ls permetés d'anar sols i fundar la confraria de Sant Josep, la qual cosa els fou concedida; nomenant-se quatre persones, la meitat per part, per a decidir si els separats els pertocava poca cosa en la causa pia de la Confraria de Sant Eloi. Costà molt que els compromissaris s'avinguessin, trobant-se que, després de diversos intents de concòrdia, a 28 de Febrer de 1589, s'arribà a ultimar el litigi.

que, al segle XVI, hi hagué a Barcelona, entre les especialitats a que's dedicaren els pintors. Per això, sovint veiem aquests ocupant-se en feines que res tenien que veure amb el seu ofici, no faltant-ne que tant feien de retaulers com de miniaturistes o d'escultors i fins d'argenteres. Sovint els pintors s'encarregaven de fer les talles del que podríem dir-ne l'arquitectura ornamental del retaule, la qual rebia 'l nom de *masoneria*.

CAPÍTOL VIII

L'ESCRITURA DELS LLIBRES I LA MINIATURA TRESCENTISTA

Les pàgines que antecedeixen,¹ i especialment la llista d'escriptors, caplletradors i miniaturistes que donem en el vinent capítol, indiquen prou bé que la producció de còdices i de bells manuscrits tingué una relativa importància en la nostra terra. Sembla que pot sentir-se l'afirmació de que, en el segle XIV, havien desaparegut els *Scriptorium*s clericals, que trobem anexas a algunes canòniques catalanes durant els segles XI i XII. La producció de llibres quedava depenent de l'iniciativa particular, devent-se a gent religiosa o laica indistintament, la que tenia per ofici copiar manuscrits i a vegades il·lustrar-los. Alguns monestirs i canòniques tingueren membres de les tals corporacions que's dedicaven a la confecció de manuscrits, sabent-se això de la catedral de Tortosa² i del monestir de Sant Joan de les Abadesses.

La major part dels confeccionadors de llibres no passaven de ser escriptors de lletra rodona o formada, que, tot lo més, empleaven la tinta negra conjuminada amb la vermella, blava i morada, que'ls servia pels titulars i rúbriques, i per les caplletres que ornaven de capricioses imbricacions i perfils, a vegades produïts i delineats amb gran traça, la qual cosa no pot pas dir-se que en rigor mereixi 'l nom de miniatura.

Molts eren els notaris i 'ls escriptors d'aquestos que servien

1) Vegi-s *Els Trescentistes*, vol. I, pàgs. 65, 119, 260 i 290.

2) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàg. 357.

admirablement per a la copia i producció de manuscrits. Com a nota curiosa, referent a Vich, del notari Pere Mas, adduirem que, en 1396, posseïa, segons l'inventari dels seus mobles, «II teneyetes de lautó a ops de tenir pergami de letre rodona».¹ L'escriptor de Vich, Pericot de Pradell, finat en 1352, posseïa «duo paria de mordes et quedam alia instrumenta faciencia pro scriptore litere rotunde».² D'exemples pet l'estil podriem adduir-ne d'altres.

La gran majoria de manuscrits, fets de lletra rodona, durant el segle XIV, són en pergami.³ El paper era poc a propòsit pels llibres de luxe, en els quals havien de fer-s'hi miniatures. Algunes vegades es menciona 'l paper de Xàtiva, que deuria ser un dels de millor qualitat. El pergami es produïa a Barcelona amb abundancia, però alguna nota dóna lloc a pensar que seria més estimat el pergami que venia del Rosselló. El tantes voltes citat Pere IV, feia escriure uns psaltiris en 1351, sabent-se que'l dit material devia adquirir-se a Perpinyà.⁴ Els pergamins per a fer altres llibres destinats al Rei Martí, en 1403, eren de pells de cabrit del Rosselló i Cerdanya.⁵ Era feina de l'escriptor o miniaturista *raure* 'l pergami, o sigui adaptar-lo per l'escriptura. Una nota referent a l'escriptor vigatà Arnau Muntadella, en 1392, diu que havia d'escriure un llibre, cobrant, a més de la feina en el text, 3 malles per cada pergami de la primera dotzena que *rayra* i 2 diners per la segona dotzena, alternant aquestos preus en les demés dotzenes que prepararia.⁶

Una altra nota, del vigatà Joan Osona, encara que datada en 1420, parla de «un pergami verge lo qual no es ras encara».⁷ A casa 'l notari Joan Balcells, en 1457, es feia notar «un artibarch larch de pi ab un regle de fust ab un coltell per raure pergami».⁸ El pergami de més finor i estima era 'l d'anyell o de cabrit, segons resta indicat en l'antiga documentació.

1) Curia Fumada de Vich : *Inventaris dispersos*.

2) C. F. : *Inventaris dispersos*.

3) C. F. : *Inventaris*, del notari Gabriel ESTANYOL.

4) RUBIÓ : Vol. II., doc. XCIII.

5) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàg. 536.

6) C. F. : *Manual*, de 1392, del notari Pere MAS.

7) C. F. : *Inventaris*, del notari Joan SEL·LÈS.

8) C. F. : *Inventaris dispersos*.

Una vegada preparat el pergami, convenia *reglar-lo*: fent-hi amb plom o amb punxó les ratlles necessaries per a la bona distribució del text i oportuna reserva de marges. Aleshores s'escribia, deixant lloc per a les caplletres o histories, si 's volia que aquestes donessin preciositat al volum. Com succeí en la pintura, també en la miniatura una de les dificultats era trobar bon *atzur d'Acre* per donar els blaus. Una carta del Rei Pere IV, desde Barcelona, a 15 de Setembre de 1368, dona instruccions per si l'encarregat d'il·luminar un psaltiri no trobava bona materia per produir aquell color, i, a prevenció, el Monarca ordenava que se li portés el llibre a Barcelona, on no faltaria qui l'acabaria, «ont haurets atzur e ço que mester hi fassa».¹ Això vol dir que en la ciutat comtal els miniaturadors deurién trobar, millor que en altres ciutats de la Confederació, materials aptes per a la bona confecció dels llibres.

Pot dir-se que es res lo que consta en documents catalans referent a tècnica seguida en el colorit i daurat, practicada pels autors catalans de les miniatures del mil tres cents. En canvi abunden les indicacions donades pels tractadistes estrangers contemporanis.

Una de les coses que crida més l'atenció en la miniatura d'aquell segle es la brillantor i riquesa dels ors. El procediment per a donar l'or en fulla, sembla que consistia a fer un llit de guix finíssim, molinat amb aigua de cola, goma o clara d'ou; llit que's deixava que no fes més que un petit relleu i que era polit amb tota perfecció, fixant-s'hi al damunt la fulla d'or, per mitjà de la clara d'ou, seguint finalment l'operació de brunyir-la. Lo mateix es feia amb la fulla d'argent. Els colors eren aplicats directament sobre 'l paper, pergami o vitela, mitjançant l'aigua de cola, usant-se també l'aigua de goma aràbiga o dragant, la mel dissolta amb aigua i 'l sucre, i també la clara i 'l rovell d'ou.

Sembla que certs colors era preferible dissoldre-ls amb una determinada d'aquestes materies, reservant-se la clara d'ou pel safrà i pel cinabri, preferint-se, generalment, per la majoria de les materies colorants, l'aigua de goma. Els colors també s'aplica-

FIG. 67. — MISSAL
(Arxiu de la parroquia de Sant Feliu de Girona)

FIG. 68. — MISSAL
(Arxiu Capitular de Gironà)

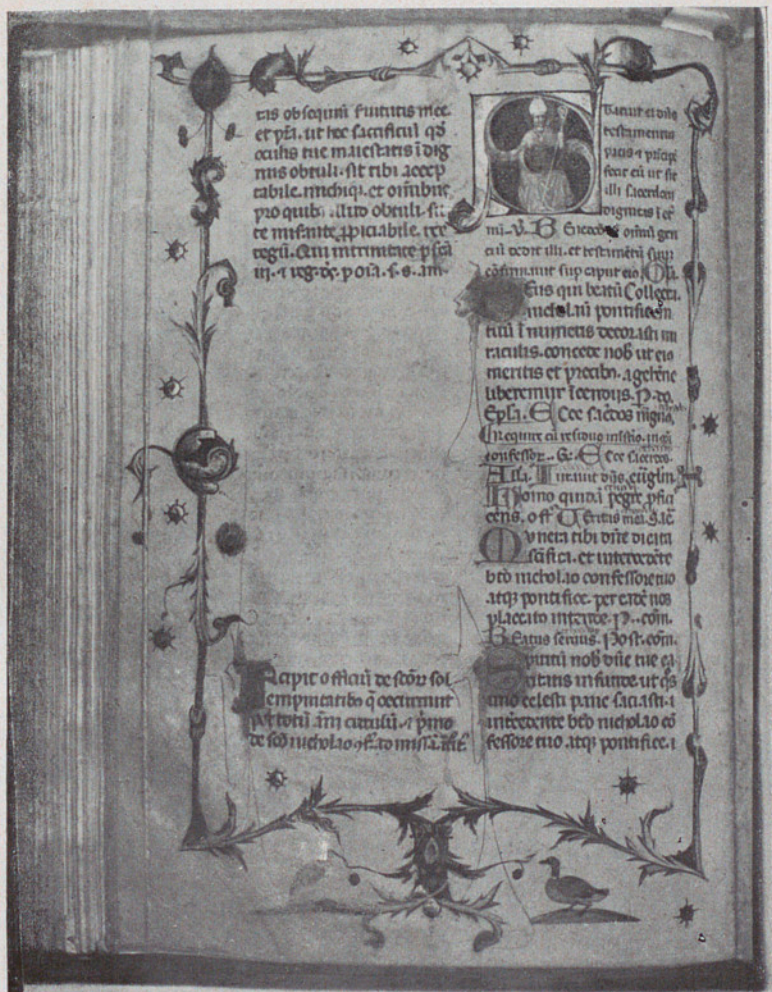

FIG. 69. — MISSAL
(Arxiu Capítular de Girona)

ven sobre l'or brunyit. El Cenzo Cennini dedica cinc capítols, o sia desde 'l 157 al 161, a donar instruccions per pintar i daurar el paper, posar i fer l'or en pols, el que ja no era purpurina, desmenuçar l'or i l'argent i usar-lo per fer l'ornamentació vegetal i d'altra mena, i, finalment, dir els colors que s'usen en treballar sobre 'l paper.¹

Hi havia escriptors que eren especialistes per a la confecció de còdexs musicals. Per això, en 1346, trobem un Pere Freser, que's titulava *scriptor et notator librorum artis musicae*. Els manuscrits hebreus i àrabs eren confiats a penolistes jueus o bé moros. Les obres especials de dret, sobretot els textos de càtedra, anaven plens d'abreviatures, que avui ens fan l'efecte de solament interpretables pels iniciats. Una carta del Rei Martí, del mes de Janer de 1400, notifica d'haver rebut la mostra de la lletra amb la qual havia d'escriure-s un llibre destinat al seu ús, lletra que trobà conforme.²

Com que'ls llibres de text perfect i amb miniatures resultaven cars de confecció, no es estrany que fossin molt estimats i que's considerés ben sortós i afavorit per la fortuna poder posseir-los. Així, no es d'estranyar que'ls llibres anessin de possessor en possessor, i que fossin un dels mobles objecte d'empenyorament. Era de notar la cura amb que eren tractats els volums de rica il·luminació. El Rei Pere IV, desde Barcelona, a 26 de Juny de 1368, manava que 'l psaltiri, al qual poques ratlles ha hem fet referencia, li fos remès per un propi, el qual conduiria embolicat amb un drap encerat, de manera que ni per pluja ni aigües en valgués de menys.³ D'aquest mateix Rei se'n pot explicar el detall de que, als 4 de Febrer de 1375, no volia que li fos tramès un llibre per mar, a fi de no exposar-lo a la contingencia de malmetre-s o perdre-s.⁴ Martí l'Humà, als 20 de Juliol, manava que li fossin remesos els quaderns d'un volum que; en 1406, havia fet copiar, mitjançant persona segura, la qual els

1) Edició de *L'Occident*, pàgs. 88 a 91. — Vegi-s G. LOUMYER : *Les traditions techniques de la peinture médiévale*, pàg. 135 i ss.

2) RUBÍO : Vol. II, doc. CCCLXVIII.

3) RUBÍO : Vol I, docs. CCXXXIII i CCXXIV.

4) RUBÍO : Vol. II, doc. CDIII.

traginaria ben envolcallats amb drap encerat, de manera que no poguessin fer-se malbé.¹

No faltaven miniaturistes que exercien, a la vegada que llur traça a historiar el text, el seu art en la pintura de taula, fent també la gran decoració mural. En Ferrer Bassa, entre altres mestres del color, d'això ens dóna exemple, ja que d'ell consta que, en 1333, havia començat a pintar i historiar un volum dels *Usatges i Constitucions de Catalunya*, el qual era destinat al Rei Alfons.

La confecció de llibres luxosos, en la nostra terra, principalment s'esmerça en els còdexs litúrgics i en els volums de lleis i constitucions del país. La major part de les obres de dret canònic o civil en general, enriquides amb miniatures, sembla que'ns venien dels centres universitaris concorreguts pels nostres escolars, especialment d'Avinyó, Montpeller i Tolosa, que amb Mòdena i Perusa, Bolonya i Roma, París i Oxford, i Cambridge, tenien estudis de gran fama, que eren freqüentats per legistes i teòlegs del món llatí i germànic, confonent-se en les seves aules els deixebles de les més diverses procedències, els quals se n'emportaven sovint al seu país d'origen els textos, a vegades luxosament caplletrats, que'ls havien servit per llurs estudis.

Atenent a aquest fet de la concurrència dels estudiants catalans a les universitats estrangeres,² i a la vegada no descuidant admetre que les peregrinacions devotes i la poca fixesa d'arrelament en un determinat solar del personal adscrit a les ordres religioses també va contribuir-hi, es troba l'explicació de que en les actuals col·leccions de manuscrits existents en les nostres catedrals, biblioteques i arxius, es trobin còdices de tan diversa procedència forastera.

Moltes són les notes que es possible retreure indicant la compra de llibres en terres estrangeres. Els nostres monarques del segle XIV, que tanta afició demostraren pels llibres i especialment pels enriquits amb miniatures, foren les personalitats que més es distingiren en aquestes adquisicions. Així, en 1331, desde

1) RUBIÓ : Vol. II, doc. CLXXXIX.

2) Ha tractat aquest punt Antoni RUBIÓ i LLUCH, en el pròleg del vol. II de la seva col·lecció de *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*.

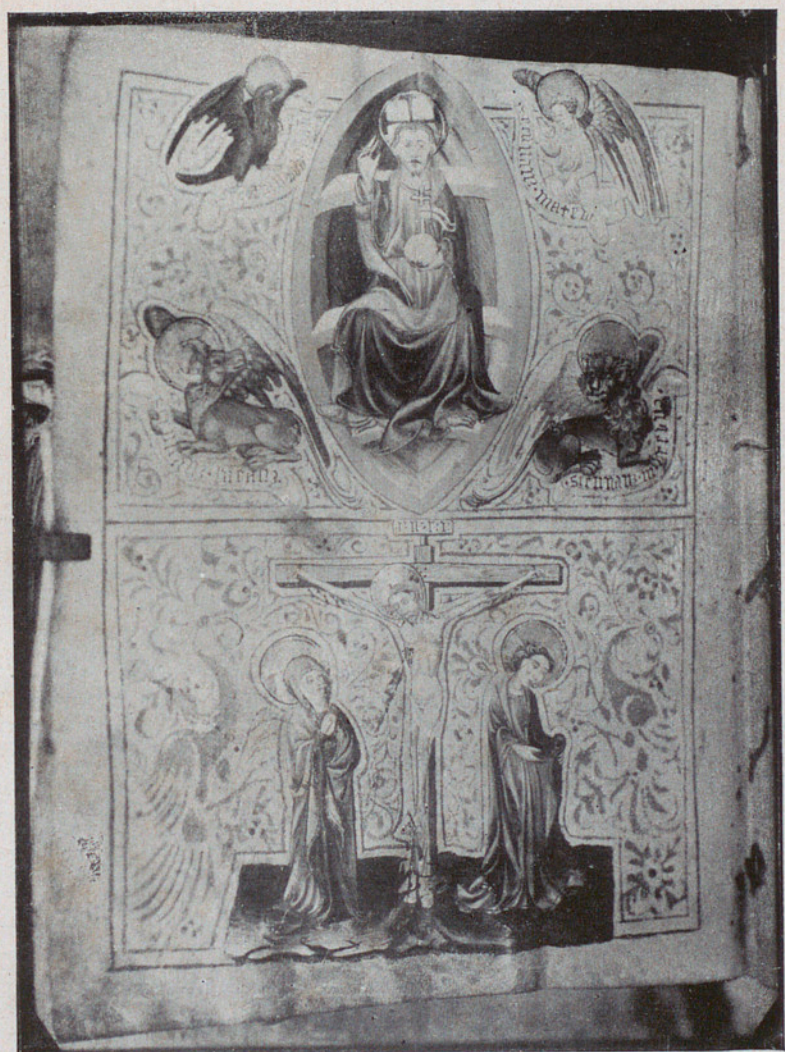

FIG. 70. — MISSAL
(Arxiu dels Beneficiats de la Seu d'Urgell)

FIG. 72. — MISSAL DEL BISBE G. DE VILANOVA (1396)

(Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell)

Xàtiva, als 8 de Janer, manava, el Rei Jaume II, que fos pagat un llibre que havia sigut adquirit a París.¹ Aquest mateix personatge, als 19 de Febrer de 1335, feia adquirir un *Titus Livius*, que posseïa un llibreter de Nàpols, el qual demanava 100 florins d'or per l'entrega del volum.² L'Infant Joan, desde Tarragona, a 6 de Març de 1387, feia saber al Duc de Berry, que havia rebut una Bíblia i 'l llibre *De Civitate Dei*, de Sant Agustí, que aquell magnat francès li havia remès, lo qual motivava que l'Infant aprofités l'ocasió per demanar al susdit Duc que li fos tramesa una altra part de la Bíblia i un *Titus Livius*.³ La Reina Elionor, als 6 de Janer de 1350, encarregava que li fossin adquirits a Avinyó de França un Missal amb cant de consueta romana, i, a més, un officier i un santoral, expressant la voluntat de que aquestos darrers fossin, a esser possible, en un mateix volum.⁴ L'Infant Martí, a 20 de Maig de 1386, donava orde que li fossin portats d'Avinyó tota una serie de llibres litúrgics : llegenders, responsorials manuals, missals, martirologis, col·lectaris, breviaris, evangeliaris i altres per l'estil.⁵ Arribat a cenyir la corona aquest darrer membre de la casa comtal barcelonina, consta que, a 6 de Juliol de 1407, féu entregar 100 escuts d'or, destinats a la compra de llibres a París.⁶ Per això, també una nota vigatana de l'any 1403 al·ludeix al volum *Concordia discordantium*, que diu que era de «letra bolonyesa e capletres dor».⁷

Aquestos còdexs forasters no podien deixar d'influir quelcom en l'estil dels treballs dels nostres miniadors, els quals sovint vacil·laven davant les influències externes, més aviat franceses que italianes, que se'ls presentaven al pas. D'alguns miniaturis-

1) RUBIÓ: *Documents*, vol. II, doc. XXVII. Pot dir-se que els dos volums de documents publicats pel Sr. Rubió constitueixen un al·legat molt expressiu de l'afició dels monarques de la casa reial catalana-aragonesa en pro de la cultura general i dels llibres. Havia ja abans tocat també aquest punt en Francesc de BOFARULL, en la seva *Bibliologia*, el qual donà qualques noves pertanyents a Jaume II, Pere 'l Ceremoniós, Violant de Var, Joan I i Martí l'Humà.

2) RUBIÓ: Vol. I, doc. LVII.

3) RUBIÓ: Vol. I, doc. CCCLXXXVI.

4) RUBIÓ: Vol. I, doc. CXLVI.

5) RUBIÓ: Vol. I, doc. CCCLXXX.

6) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàg. 614.

7) C. F.: *Inventari*, de Pere de MAS.

tes i escriptors que estigueren a la nostra terra, consta puntualment que eren de procedència forastera. Així, de mestre Bernat de Tolosa, que, en 1304, estigué a sou del Rei Jaume II, el sobrenom permet sospitar algun oriünd del migdia de França. Mestre Guillem de Colomer, que, en 1328, complí un encàrrec de l'iglesia de Cardona, se sap que era procedent de Banyeres de Bigorra. En Guillem Abetzat, quatre anys més ençà, obrava entre 'ls vigatans i confessava esser *oriundus Tholosae*. El Garcias Martin de Alcan, del qual hi ha notícies en 1342, provenia de la diòcesi de Pamplona. L'Arnau Girbaut, de 1351, establert a Perpinyà, té'l nom afrancesat. Estranger seria també en Joan Gil de Castiella, el Baruhí de Reys, l'Alanus Lorres, i 'l Ferdinandus de Villaumbrales. I sia o no una sola persona 'l Joan Malet, de l'any 1391, i 'l Johanni, il·luminador francès, de 1401, i, també, el *Johannes Melec, presbyter oriundus Britaniae*, sempre resultarà que's tractava d'un estranger francès del Nord.

Consta encara que, quan no's trobava per aquí un escriptor o il·lustrador a propòsit, els nostres erudits acudien a l'estranger. Un document, de 2 de Desembre de 1376, i de la seu de Tortosa, parla de reclamar a París un breviarí, en pergamí, que'l precentor de la dita iglesia, Francesc Cristòfol, havia encarregat a algun miniador de la capital de França.¹

Alguns són els volums, conservats fins a l'actualitat, que poden donar una idea de l'importància que tingué en la nostra terra l'art de l'il·lustració del llibre. En el primer volum del present llibre dedicat als Trescentistes, es parla de diversos d'ells, donant-se reproduccions de les miniatures que'ls enjoiem.

Hem ja indicat l'importància que tenen, per ser de confecció de la terra, les obres litúrgiques, entre les quals, per llur riquesa de pintures, ocupen el primer lloc els missals. Aquestos, a vegades, van il·lustrats amb capçaleres o *capvies*² i amb importants caplletres historiades o de preuada ornamentació, mereixent

1) *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 1919, pàg. 126.

2) La paraula es usada en el colofó del *Missal dels mercers* de Perpinyà, de 1492. També en l'inventari de Francesc GRAU, de 1524, es parla d'un llibre «de pergamí de ma ab capvives deurada» (C. F. : *Inventaris*, del notari de Salvi BEUÍÓ).

FIG. 73. — MISSAL DEL BISBE G. DE VILANOVA (1396)

(Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell)

FIG. 74. — MISSAL
 (Arxiu Capítular de Barcelona)

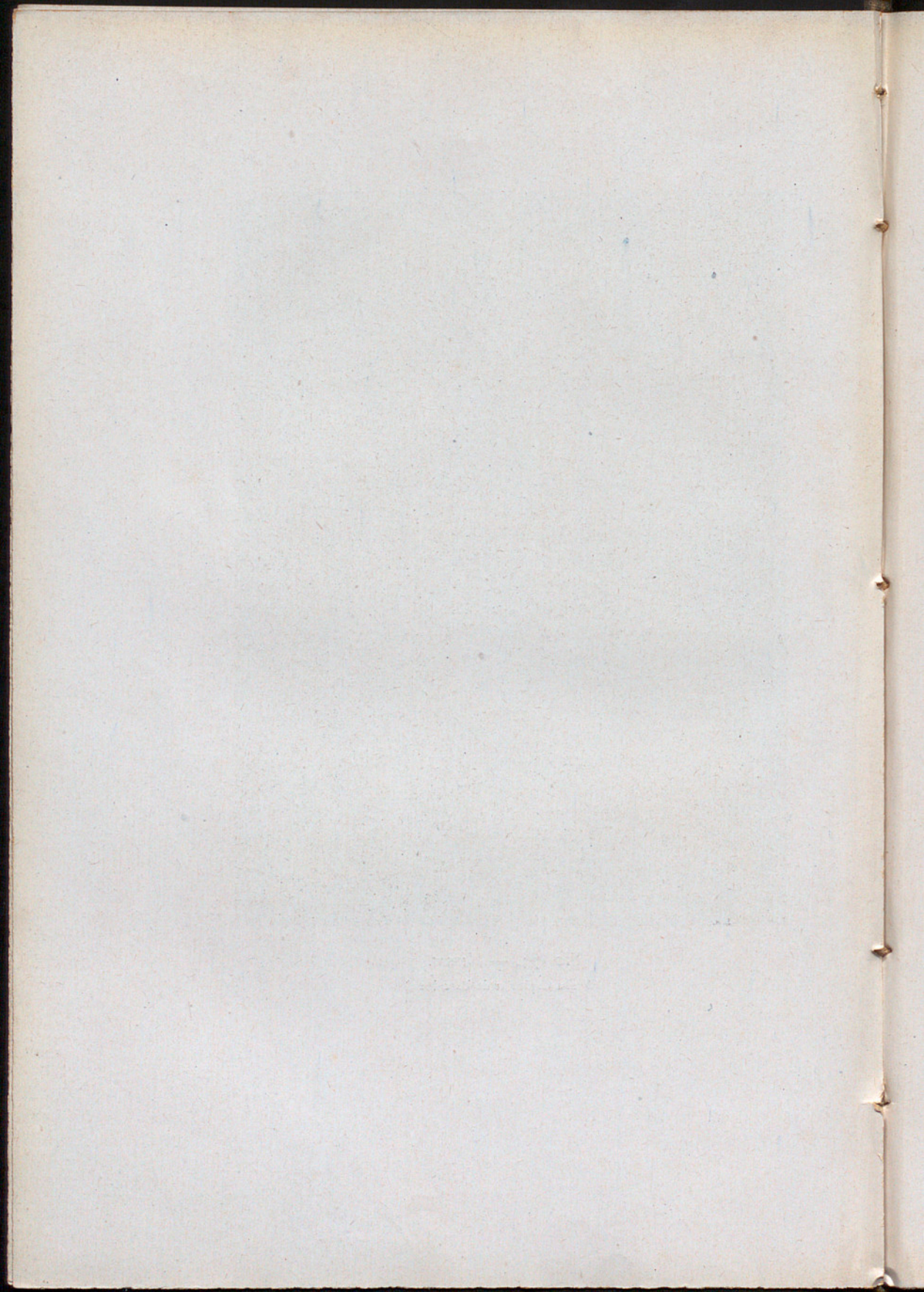
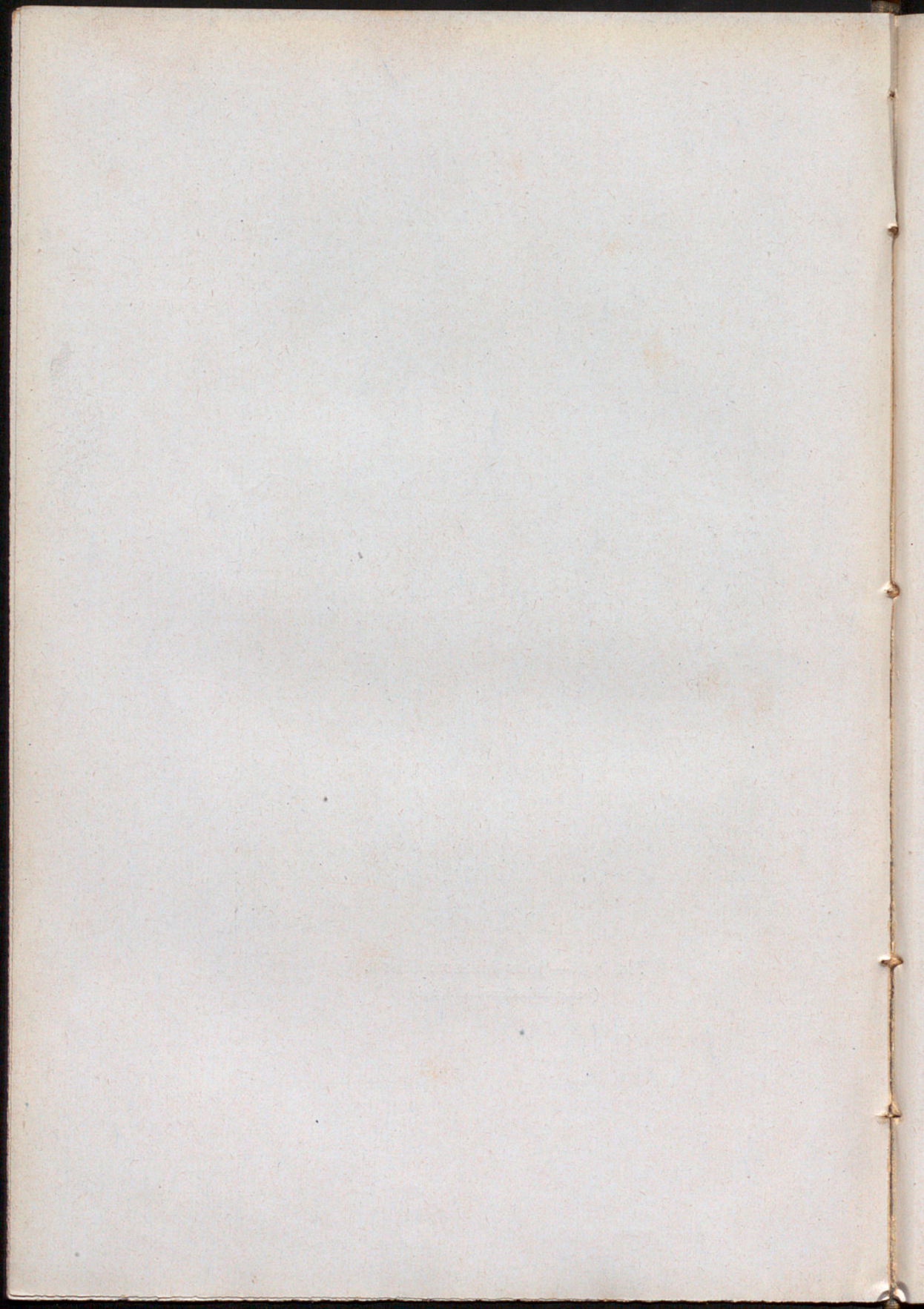

FIG. 75. — JOAN MELEC : MISSAL
(Arxiu de la Corona d'Aragó)

l'admiració les dues planes que, al començ del cànon de la missa, presenten la representació del Crucifix i la del Pantocrator assegut en soli de majestat i rodejat dels símbols del Tetramorfe. Es que la rúbrica dels temps, a vegades, consignava que'l sacerdot celebrador del Sant Sacrifici besava aquelles dues sàcres figuracions en pronunciar les primeres paraules del *Te igitur*... En volums molt importants s'adjuntava altra plana historiada, en la qual es veia 'l Salvador, alçat de la sepultura, quasi nu i tot llagat, al qual rodejaven els instruments de la seva passió, història que rebia 'l nom de *Pietat*. El Missal, de que tracta un document de la Reina Elionor, de 25 de Setembre de 1358, fa referència a un manuscrit, en el qual figuraven les tres esmentades il·lustracions.¹

No tornarem a fer referència al còdex de Sant Cugat del Vallès, ni al de propietat del Municipi de Reus, que se sap que fou fet en 1361, ni tampoc al de l'Arxiu Capítular de València.² Direm, sí, que entre 'ls llibres semblants ocupen lloc distingit un provinent de Ripoll, guardat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó;³ un *Missale gerundense*, servat en l'arxiu de la parroquia de Sant Feliu de Girona (figs. 66 i 67); un *Missale sedis gerundensis*, que pot examinar-se entre 'ls còdexs d'aquella catedral (figs. 68 i 69); dos *Missale mixtum sedis urgellensis*, que se sab que l'un es donació en 1380 (fig. 70), i l'altre fou regalat a aquella catedral, en 1396, pel Bisbe Galceran de Vilanova (figs. 71 a 73);⁴ un *Missale sedis barchinonæ*, conegut vulgarment amb el nom de missal de Santa Eulària, riquíssim exemplar, el qual en sa primera fulla ostenta la representació del judici final (fig. 74), i que consta que fou ofert a aquella iglesia pel seu Bisbe Joan Armengol (1398-1408); i, finalment, dos volums missals, de Sant Cugat del Vallès, i que ara poden examinar-se en l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un d'aquests dos llibres porta 'l nom de

1) RUBÍ : Vol. I, doc. CLXXXVI.

2) *Trecentistes*, vol. I, pàgs. 64 i 290.

3) Còdice 112 dels de Ripoll (R. BEER : *Manuscripts de Ripoll*, pàg. 160).

4) Ha publicat els documents relatius a aquests missals, Mn. Pere PUJOL i TUBAU, en el *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. II, pàg. 49. La data fixa de l'adquisició del primer volum es la del 7 de Novembre de 1380, per 40 florins; la de la generositat del bisbe Galceran de Vilanova es de 6 de Janer de 1396.

l'escriptor i celebrat miniaturista Joan Melec, prevere, originari de Bretanya, el qual apar que estigué en el nostre país a les darreries del segle XIV i començaments del mil quatrecents (figures 75 i 76). L'altre volum es anònim (fig. 77).

També cal citar l'Evangelari de la catedral de Vich, com escrit i miniat pel venerable Bernat Truyols, en 1354 (fig. 78).

Té igualment una certa importància 'l còdex del *Rationale Divinorum Officiorum*, propietat de la mateixa catedral; escrit, en 1331, per Pere Domenech, i il·luminat per Joan del Clos (figs. 79 i 99).

Inclourem, entre les miniatures de caràcter religiós, dues planes d'un manuscrit d'un recull de constitucions sinodals elneses de Perpinyà, guardat en la Biblioteca Municipal, en els quals es representen Santes Eularia i Justa (figs. 80 i 81), i 'l Crist *in sede majestatis*, que semblen d'envers 1326.

El *Llibre Vermell* de Montserrat, en sa part més antiga, porta una miniatura al·lusiva a la mort, i una altra referent a l'indulgència concedida pel Jubileu de la Porciuncula (fig. 82),² que tenen també algun interès en l'història de la miniatura trecentista en sos últims temps.

Finalment, posarem una reproducció d'un breviari vigatà de la catedral ausetana, encara que consti fet en 1410 (fig. 83).

Les obres del mestre Francesc Eximenis, que, a mesura que anaven produint-se, obtingueren gran difusió, primerament en països de llengua catalana i poc després traduïdes en idiomes ben llunyans, algunes vegades foren presentades amb un cert luxe de capitals i orles. Un manuscrit del llibre primer del *Cristià* existent en la biblioteca de l'Escorial, i que podrà datar de les darreries del segle XIV, presenta rica orla floral, rematant en un centaure, portant una tarja amb l'escut de la nostra Casa reial i, a mes, una inicial, en la qual es veu Jesús, promulgant la llei del Baptisme (fig. 84).³

De gran interès són per a l'història de la miniatura catalana els còdexs contenint els Usatges i les Constitucions de la terra

1) Biblioteca Municipal de Perpinyà, n.º 70. — Arx. Pyr. Orient., G. 169.

2) *Analecta Monserratensia*, vol. III, pàg. 84.

3) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1909-10, pàg. 596.

FIG. 76. — JOAN MELEC : MISSAL
(Arxiu de la Corona d'Aragó)

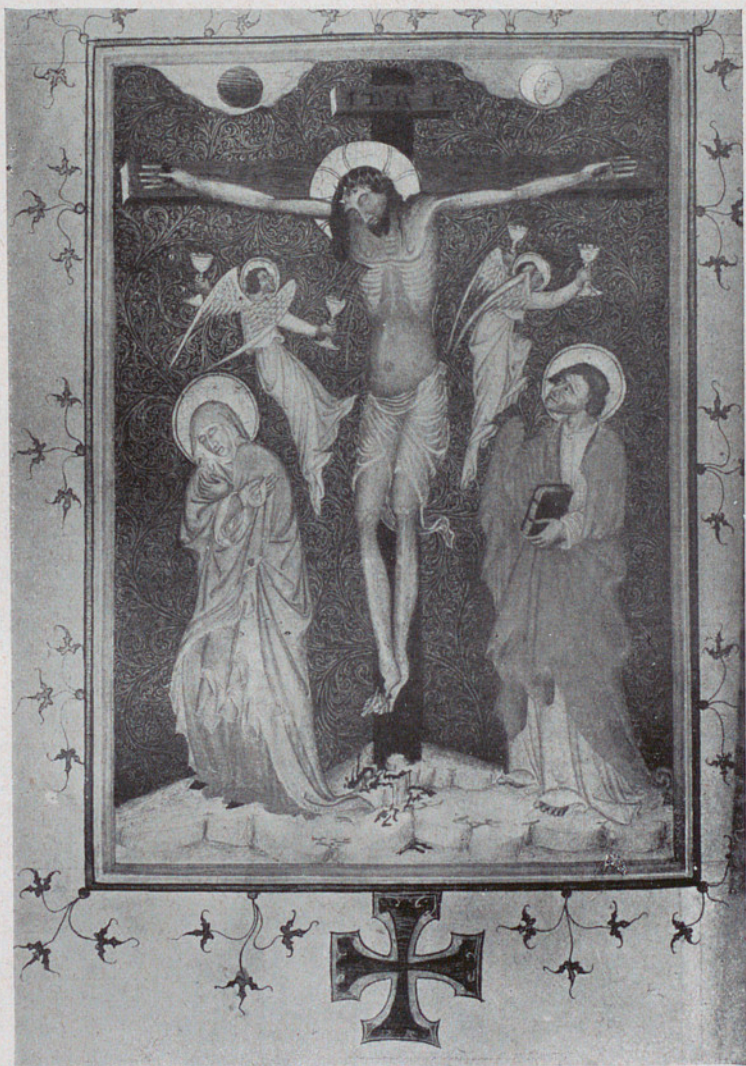

FIG. 77. — MISSAL
(Arxiu de la Corona d'Aragó)

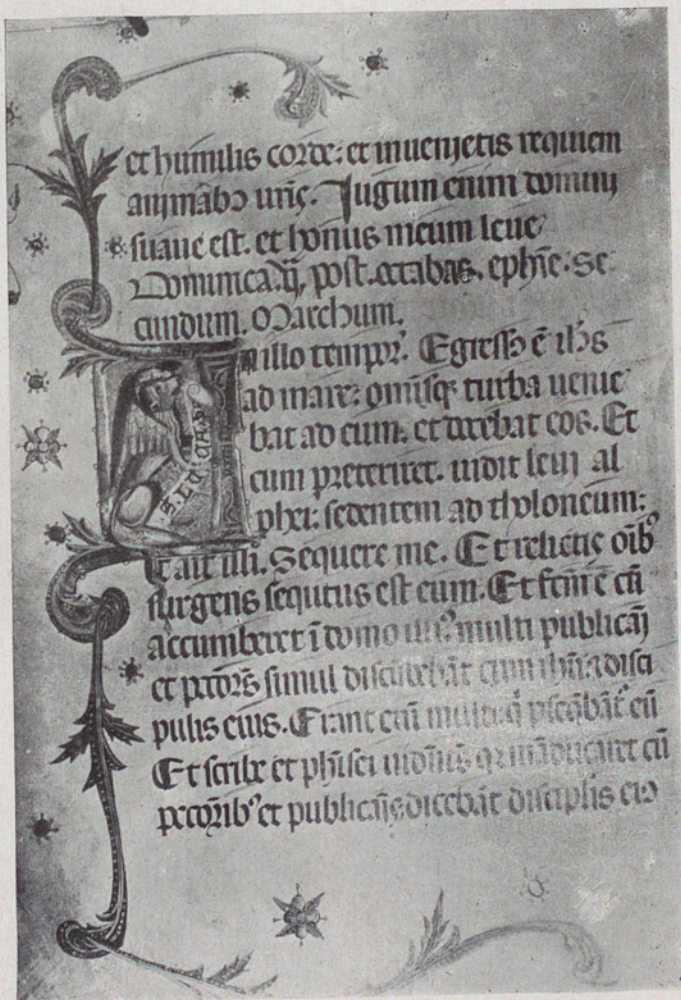

FIG. 78. — BERNAT TRUYOLS : EVANGELIARI (1354)
 (Museu Episcopal de Vich)

catalana. En aquestos, a vegades es posa una il·lustració al començament de determinades lleis, representant un rei o comte qui la dictà, rodejat dels súbdits que havien de posar-la en execució. La Biblioteca Nacional de París té 'l manuscrit d'una d'aquestes compilacions legals, en la qual hi van onze miniatures.¹ L'Arxiu Municipal de Lleyda guarda un altre còdex per l'estil, amb quinze d'aquestes histories (figs. 85 i 86). La Biblioteca Vaticana posseeix igualment un còdex de lleis catalanes, en el qual hi van diverses miniatures.² Un fragment d'una altra col·lecció per l'estil es troba recollida en un volum procedent de Ripoll i existent en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.³ També n'hi ha d'altres en diversos llocs.

En 1322, un delegat reial deia haver gastat, entre altres quantitats, 18 sous barcelonins, «in libro usaticorum et constitutionum Cathalonie et alterius compilationis quam fieri feci in civitate barchinone ad opus Domini. Regis de mandato suo». La tal despesa era per enquadernar i il·luminar i demés necessari per la bella presentació del còdex.⁴ Sabut es que un d'aquestos volums dels Usatges, en els quals a vegades es nota la repetició de determinat tipu de miniatures, fou il·luminat pel nostre Ferrer Bassa, en 1393.⁵

Notabilíssim resulta 'l volum de les Lleis palatines, o sigui, les Ordinacions de la cort reial mallorquina, fet, en 1337, pel Rei Jaume II, *el Just*, volum conservat avui en la Biblioteca Reial de Brussel·les, quals més formoses miniatures, demés del text llatí, reproduïen en gravats, que ara ens semblen grollers, els Pares Bollandistes, en son vol. I de les «Præfationes tractatus diatribæ et exegeses præliminares», impresos a Venecia, en 1749, i que ja abans el P. Daniel van Papenbroeck havia inclòs en el vol. IV de

1) B. N. : *Latín*, 467, D. a.

2) B. VAT. : *Ottobonensis*, 3058. — Descrit per Josep PIJOAN, en el quadern II de treballs de l'Escola Espanyola d'Arqueologia i Historia, Roma, pàg. 4 i ss.

3) Vegi-s, també, reproduïda en la segona edició de l'*Historia de Catalunya*, d'A. Aulestia (vol. I, pàg. 188), mostra de les il·lustracions del *Llibre dels Feus*, conservat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

4) RUBÍ : Vol. I, doc. LXIII.

5) En Guillem M. de BROCA té publicada una llista dels còdexs llatins o catalans dels Usatges, essent uns disset els llatins i sis els en la nostra llengua, que poden atribuir-se al segle XIV. (*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàg. 358.)

la gran obra dels Bollandes, corresponent al mes de Juny. Fa de mal dir si aquestes Ordinacions de la Casa reial (figs. 87 i 88), són fetes prenent model i amb variants d'unes Ordinacions anteriors, propies de la Casa reial aragonesa, que Jaume II de Mallorca adaptà a la manera de ser de la seva Cort. Lo cert es que aquestes Ordinacions presenten grans punts de contacte amb les promulgades per Pere *l' Ceremoniós*, a 15 de les kalendes de Novembre (18 d'Octubre) de l'any 1344, que donà a conèixer en Pròsper de Bofarull, en el vol. V dels *Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, i que estan en llengua catalana, quant les mallorquines estan en llatí. El Monarca aragonès ja citat, el qual devia estar molt satisfet de la seva obra, en carta del 9 de Desembre de 1352, escrita desde Valencia, manava que's paguessin, a Joan Gil de Castiello, 600 sous barcelonins, puix que havia escrit per ordre seva un llibre de les Ordinacions de la Casa del dit Rei i, a més, un altre volum d'Astrologia.¹

També, desde Valencia, a 23 de Juliol de 1353, el mateix august senyor feia fer albarà de paga de catorze lletres d'or amb «istories de diverses colors en un llibre de les Ordinacions», important 50 sous barcelonins.² A 10 de Febrer de 1357, el Rei demanava que li enviessin a Saragossa *l' llibre de les Ordinacions de la Casa reial*, amb tota seguretat i de manera que no pogués sofrir dany; volent que l'envio fos tant de l'original com de la copia, si aquesta estava acabada.³

En una altra carta escrita pel propi Pere, desde Saragossa, a 3 de Març de 1357, recordava a Eximen de Montreal, qui sembla que era escriptor, que havia d'enllestir *Lo libre nou de la nova ordinació de casa nostra*, a la vegada que havia d'adobar el vell i enviar un altre volum de paper, que servia de model; volum, el primer d'aquestos tres, que havia de ser caplletat o il·luminat. A 17 del mateix mes i any, encarregava que, tan aviat com estigués llest el llibre de la *ordinació de casa nostra*, fos tramès a la Reina Elionor.

1) RUBIÓ : Vol. I, doc. CLXIV.

2) RUBIÓ : Vol. II, doc. CVII.

3) RUBIÓ : Vol. II, doc. CXXXIV.

FIG. 79. — RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM (1331)
(Museu Episcopal de Vich)

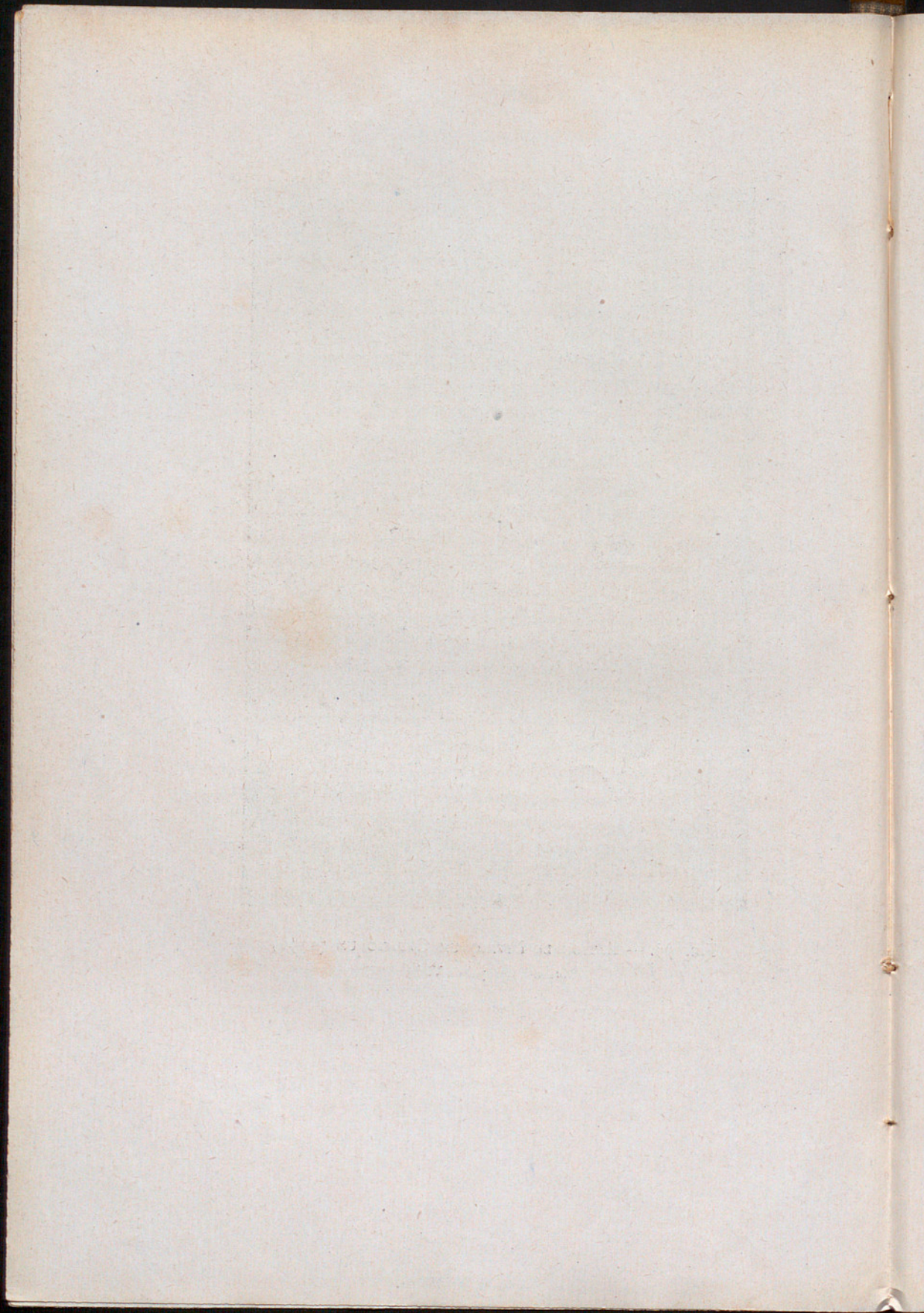

FIG. 80. — CONSTITUCIONS SINODALS D'ELNA
(Biblioteca Municipal de Perpinyà)

FIG. 81. — CONSTITUCIONS SINODALS D'ELNA .
(Biblioteca Municipal de Perpinyà)

Els 6 d'Abril següent, tornava a insistir el Rei en que, si estaven llestos els dos volums de pergami, el vell i 'l nou, fossin re-closos a l'arxiu de Barcelona, havent d'enviar-se-li l'altre exemplar de paper mitjançant una persona segura.¹

FIG. 82. — LLIBRE VERMELL
(Montserrat)

Mes tard surt una nova documentació, referent a còpies de les mateixes Ordinacions. *El Ceremoniós*, a 5 de Febrer de 1384, deia que un escrivà de lletra rodona, anomenat Ramon, estava obrant una còpia del llibre que'ns ocupa, la qual havia de ser enviada al Rei de Castella.² Als 18 de Març vinent, el Monarca feia entre-

1) RUBIÓ : Vol. I, docs. CLXXIX a CLXXXI.

2) RUBIÓ : Vol. I, doc. CCCXLIX.

gar 1,000 sous al mestre Joan de Barbastre, penolista de l'escriu-
nia reial, pel trasllat de les Ordinacions, que anaven destinades
al Rei castellà. Aquesta copia devia estar ja ultimada a 27 de
Juny de 1386, en que's pagava al mateix Barbastre son treball
d'escriure i fer il·luminar el llibre, que portava en les caplletres
cabos de oficios.¹

L'original de les Ordinacions del Rei en Pere era conservat
en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, tenint l'importancia d'anar
apostillat de mà del mateix autor, però en virtut de reial ordre,
en 1787, fou remès a Madrid. En la Biblioteca Nacional de Ma-
drid es conserva un altre exemplar d'aquestes Ordinacions, amb
magnífica lletra i delicades miniatures.² Un altre exemplar figura
a Mallorca, en la Biblioteca del comte d'Ayamans, en el qual
l'escriptor Barbastre consignà la data de 1380.

En l'Arxiu Municipal de Valencia es guarda un còdex del
Consulat de Mar, obra den Domingo Crespi, en 1409 (figs. 89
i 100).

Obra trecentista són algunes miniatures del Llibre Vert de
l'Arxiu Municipal de Barcelona (figs. 90 a 92).³

En l'Arxiu Municipal de Cervera hi ha un volum de Pre-
villegis d'aquella població, començat en 1360, en la primera plana
del qual hi ha una miniatura amb les figures dels paers (fig. 93).⁴

Encara que pertanyin a finals del segle XIII, o sia envers
l'any 1292, no volem deixar d'esmentar cinc quaderns de cap-
breus, conservats en la Biblioteca Municipal de Perpinyà. En
un d'ells, pertanyent a Colliure, confessa 'l jurat Ramon Por-
rassa al procurador de negocis de feus del Rei de Mallorca, Giu-
de Capellades, en presencia de diversos personatges. En un segon

1) RUBIÓ : Vol. II, docs. CCLXXX i CCCIV.

2) B. N. : Q. 147.

3) El *Llibre Vert* de l'Arxiu Municipal de Barcelona està constituït per dos
cartularis, un d'ells anomenat *primitiu*, que sembla esser el que per allà l'any 1345 fou
refet i completat, addicionant-se en 1370, portant en el lloc el ròtul de *Codex Antiquus
Privilegiorum*. Aquest, entre 'ls folis 44 i 199 porta algunes miniatures marginals, amb
inicials sobriament historiades (fig. 90). El segon *Llibre Vert* té'l seu primer volum
enriquit amb moltes miniatures, que semblen il·luminades dintre 'l segle XIV, si bé
a les acaballes (figs. 91 i 92). Devem aquestes notícies al bon amic Agustí DURAN i
SAMPERE.

4) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàg. 782.

FIG. 84. — LLIBRE I DEL CRISTIÀ, DE FR. FRANCESC EXIMENIS
(Biblioteca de l'Escorial)

FIG. 85. — USATGES
(Arxiu Municipal de Lleyda)

FIG. 86. — USATGES
 (Arxiu Municipal de Lleyda)

FIG. 87. — LLEIS PALATINES, DE JAUME II DE MALLORCA
(Biblioteca Real de Brusel·les)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

FIG. 88. — LLEIS PALATINES, DE JAUME II DE MALLORCA
 (Biblioteca Reial de Brussel'les)

FIG. 89. — D. CRESPI (1409) : CONSULAT DE MAR
(Arxiu Municipal de Valencia)

capbreu, un tal Joan d'Estella fa confessió, al mateix procurador reial, dels feus de Tautabell. En un tercer, una Sclarmonda, viuda de Joan Saguer, fa confessió del capbreu de Clarà i Millàs. En el d'Argelers, la confessió la fa un tal Amat Roquera. I,

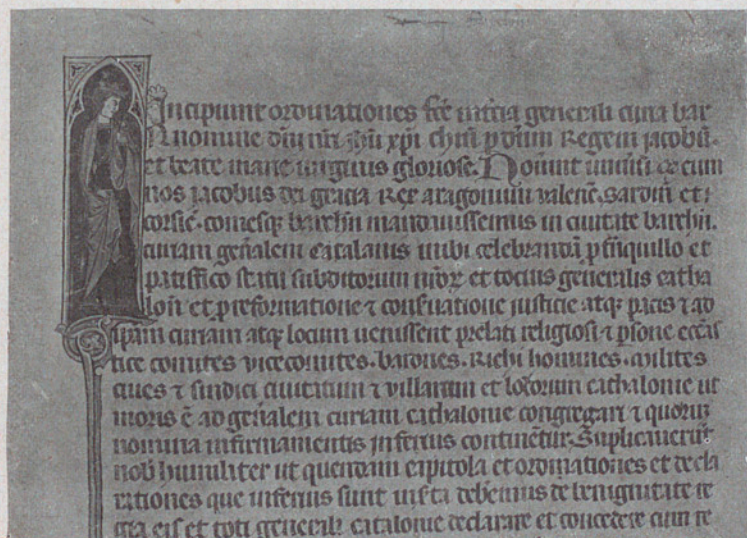

FIG. 90. — LLIBRE VERT PRIMITIU

(Arxiu Municipal de Barcelona)

finalment, el capbreu de Sant Llorenç ve reconegut per en Guillerme Jaubert (fig. 94).¹

Com a curiositat, posem la reproducció d'una estranya representació que orna la coberta exterior d'un còdex de la *Regula Sancti Augustini*, i un *Necrologi monàstic*, pertanyent a la serie de manuscrits del Museu Episcopal vigatà (fig. 95).

Pertoca també a la miniatura un pergami del Museu Episcopal de Vich, en el qual, sota la concessió d'indulgencies de la Confraria de la Mare-de-Déu de la Rodona, de la dita ciutat, datada als 14 de Novembre de 1342, va una ampla faixa policromada, en la qual hi ha l'imatge de Maria amb l'Infant Jesús

1) Arxiu dels P. O. : B, 29, 31, 34, 30 i 33.

en els braços, flanquejada per dues cortines i posada al mig d'altres histories de l'Anunciació i del Calvari. En conjunt, aquesta curiosa miniatura, plena de caràcter i d'ingenuïtat, degué ser feta ben a prop de la diada de la calendació del document (fig. 96).

Es, en certa manera, pertanyent a l'obra dels miniaturistes la confecció cartogràfica, o sia dels mapes geogràfics. Aquesta tingué una gran importància en el nostre país, i encara més a les illes de Mallorca, on es confeccionaren mapes, no ja desde 'l segle XIV, sinó més abans i tot. Els tractadistes moderns d'aquesta especialitat han discutit si la carta marina, firmada per un Àngel Dulcert, o Dulcerii, datada en 1339, es deguda a un italià o bé a un mallorquí. Lo que sí se sab, es que hi hagué a Mallorca una família de jueus, que's destingí moltíssim en aquella especialitat. Documents de l'any 1379 parlen de que'l jueu Abraham Cresques havia fet un *mapa mundi*, que ara ens interessaria, amb tot i ses manifestes inexactituds.¹

Una carta de l'Infant Joan, del 12 de Juliol del 1381, fa referència a un mapa que obrà 'l citat Abraham Cresques. L'any següent, el Rei feia abonar al citat cartògraf 150 florins, per unes *taules*, on estava representada la figura del món.²

Fill de l'anteriorment citat jueu, era un Jafuda Cresques, del qual parla un altre document reial, de 21 d'Abril de 1382, dient que, amb el seu pare, obrava un *mapa mundi*, per ús del Rei,³ pesa de cartografia que, en 1387, estaria ja al Palau reial de Barcelona, mentre Joan I n'encarregava un altra de semblant.⁴

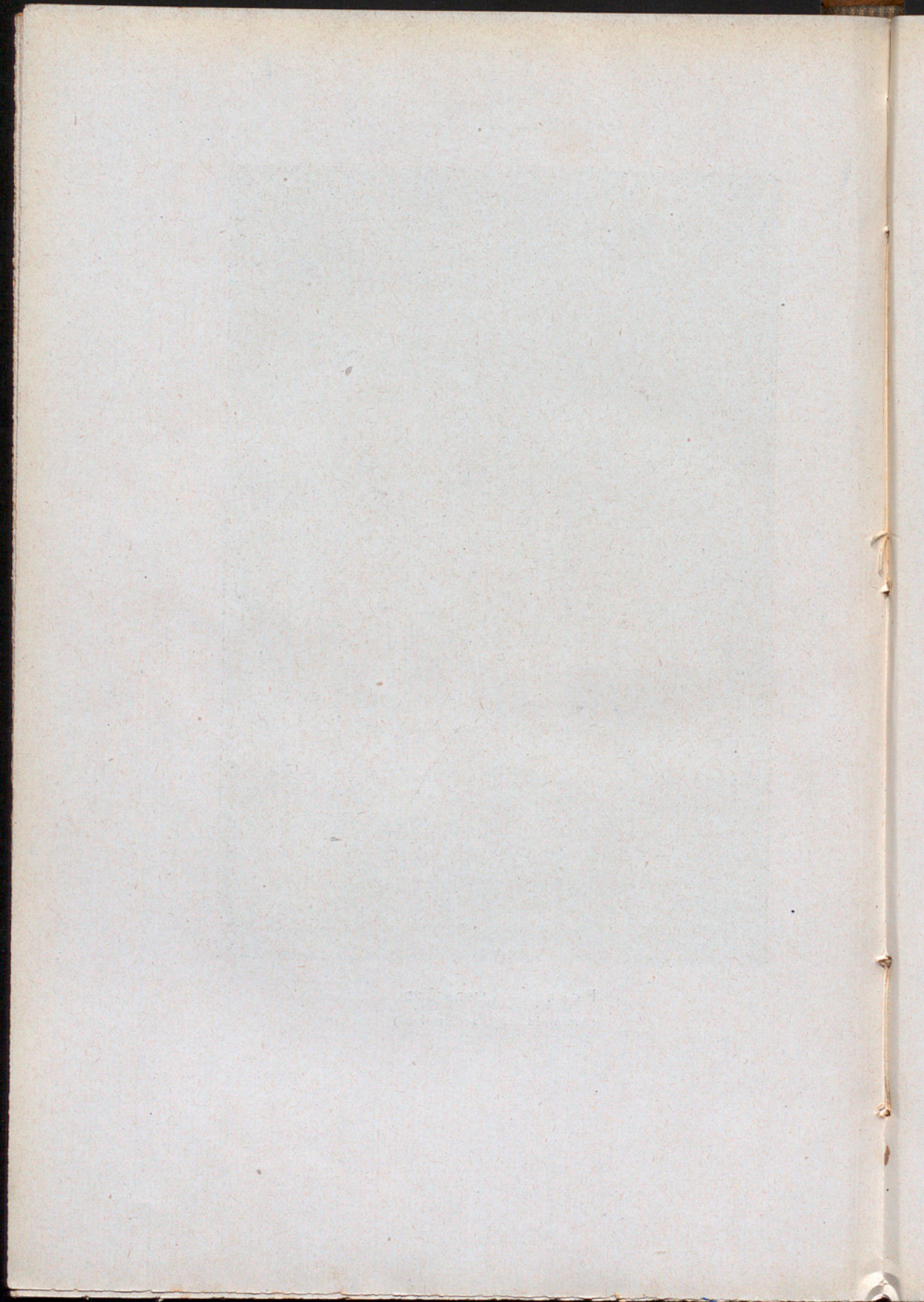
Participació de la cartografia geogràfica era també la que podríem anomenar astronòmica, la qual igualment es produïa en el nostre país, en fulles de pergamí policromades i dissenyades com

1) RUBIÓ : Vol I, docs. CCCI, CCCXXXII i CCCLXXXVI.

2) RUBIÓ : Vol. II, docs. CCCLI i CCLX.

3) RUBIÓ : Vol. II, doc. CCLXII.

4) BALLESTEROS : *Historia de España*, vol. III, pàg. 593, que cita bibliografia, referent a aquest assumpte, en la pàg. 633. En Francesc CARRERAS i CANDI dedicà un notable treball a la «Cartografia Catalana» en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any 1919, pàg. 51.

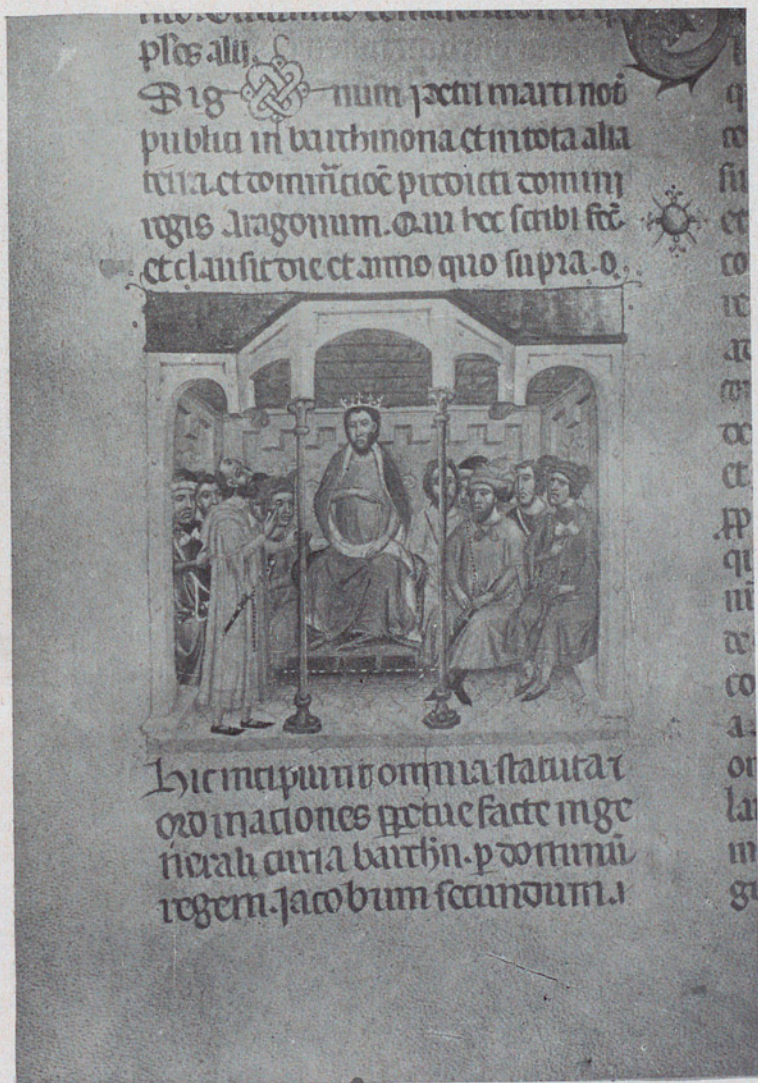

FIG. 92. — LLIBRE VERT
 (Arxiu Municipal de Barcelona)

FIG. 94. — CAPBREUS ROSSELLONESOS
(Biblioteca Municipal de perpinyà)

FIG. 95. — REGULA SANCTI AUGUSTINI
(Museu Episcopal de Vich)

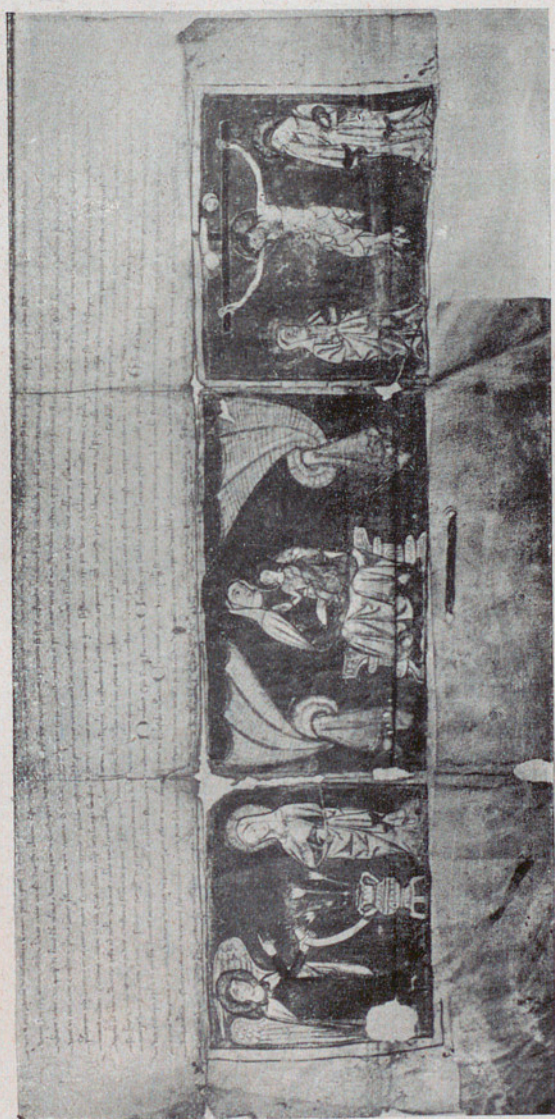
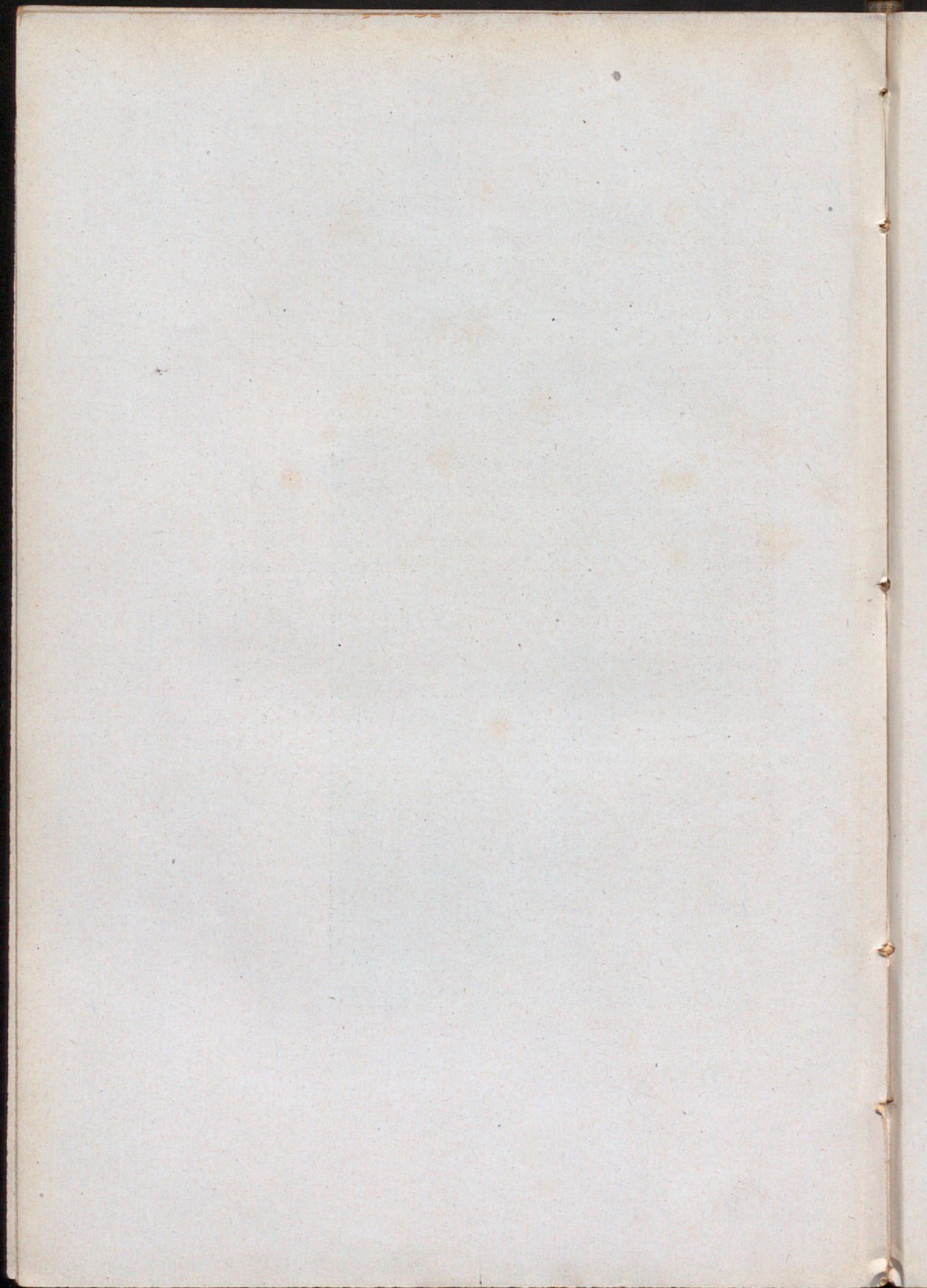

FIG. 96. — DOCUMENT DE L'ANY 1342
(Museu Episcopal de Vic)

a veritables miniatures. Un inventari de la capella reial, fet l'any 1356, fa referència a unes *taules* del «comte de la Luna, on son

FIG. 97. — RULL GENEOLÒGIC (detall)
(Museu Provincial de Tarragona)

tots los mesos ab un crucifix ab quatre rodes». L'il·luminador Ramon des Torrents, en 1362, havia dissenyats planetes i astres i animalons, en l'esfera celest que, per ordre reial, tenia en

1) RUBIÓ : Vol. II, doc. CXVII.

obra l'astròleg en Dalmau Planes.¹ En 1434, en el domicili del vigatà Lluís Franch, es nota, «I carta historiada ont es pintat lo mon». Encara, en 1436, un Jaume Vila diu posseir una «post en pergami en que son pintats los signes», que serien els del zodíac.²

En pergami i policromia eren també alguns petits retaules casolans, que serviren per excitar la devoció. A aquestos fa referencia l'inventari d'un tal Franci del Clos, quan descriu «I pergami pintat qui stava en la paret».

En l'inventari den Pere Baró, pintor de Perpinyà, mort en 1399, consta una post «en que ha ferrat un pergami en que ha Sant Esteve ab oracions». I, encara que faci referencia al segle xv, retraurem que, en 1410, en l'habitació del quondam Jaume Vall, es consigna «I pergami pintat». I quatre anys més tard, en el domicili del ja esmentat Lluís Franch, es nota «I oratori de fust ab son pergami pintat de la image de la passió de Jesu Christ».³

El Museu Provincial de Tarragona posseeix un rull de pergami, en el qual hi ha, en sengles medallons, lo que podríem anomenar la cronologia de la casa comtal catalana, fins a la mort del fill del Rei Martí *l'Humà* (fig. 97), donant així la seriació de la raça barcelonina-aragonesa, fins a la seva extinció. Així, aquest pergami curiosíssim, deu ser anterior a la mort del citat primogènit d'Aragó, ocureguda a 25 de Juliol de 1409.⁴

1) RUBIÓ : Vol. II, doc. CXLI.

2) C. F. : *Inventaris dispersos*.

3) C. F. : *Inventaris dispersos*.

4) N'Elies TORMO i MONZÓ, en son estudi sobre les series iconogràfiques dels Reis d'Espanya, ha dedicat el degut espai en la descripció del volum tarragoní